

TABLE III
MAY 1881

TAB: III.
ad Cap. III Diatr. I.

CHRISTIANI GOTLIB. SCHVVARZII
PROFESS. PVBL. IN ACAD. ALTORFINA /
MISCELLANEA
POLITIORIS HVMANITATIS
IN QVIBVS
VETVSTA QVAEDAM MONIMENTA ET VA-
RIORVM SCRIPTORVM LOCA
ILLVSTRANTVR

ACCEDIT NOMINATIM
METII VOCONII ORATIO
TACITO AVGVSTO
DICTA
ET NVNC E CODICE MSC. RECOGNITA

NORIMBERGAE
APVD VVOLFGANGVM MAVRICIVM ENDTERVM
A. R. S. cld lccc XXI.

CHRISTIANI GOTTLIB SCHWARZII

PROFESSORIS PRAECEPTORIS

MISCELLANEA

POLLITIONIS HUMANA

IN QVIBVS

REPERIUNTUR QVADAM MOMENTA ET VA

RIORVM SCRIPTORVM LOGA

IN VESTIGIIS

ACCREDIT NOMINATIM

METTI VOCONI ORATIO

TACITO

Bayerische
Staatsbibliothek
München

DICT

ET NUNC E CODICE MS. RECOGNITA

NOVAM

AVD VOLEGANT MAIORI ENERGI

AL. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

REVERENDISSIMO ET ILLVSTRISSIMO EXCEL-
LENTISSIMOQVE DOMINO,

DOMINO

FRIDERICO CAROLO

S. R. I. COMITI

DE SCHOENBORN BVCHEIM,

REICHELBERGAE, VVEILERII, HEPPEN-

HEIMII, HESSENSTEINII, ET MARTEN-

STEINII, DYNASTAE,

SACRAE CAESAREAE MAIESTATIS

CONSILIARIO SANCTIORI ET INTIMO,

SACRI ROMANI IMPERII

PROARCHICANCELLARIO,

EPISCOPATVS AC PRINCIPATVS BAMBERGENSIS

COADIUTORI,

ET RELIQUA,

DOMINO SVO ET COMITI GRATIOSISSIMO;

HAEC MISCELLANEA LITERARIA

OMNI ANIMI DEMISSIONE ATQVE OB-

SERVANTIA

DEDICAT

CHRISTIANVS GOTLIB. SCHVVARZIVS.

Isi inusitata comitas TVA, DOMINE ILLVSTRIS-
SIME EXCELLENTIS-
SIMEQVE,
et admirabilis erga optimas artes fa-
uor, quem cum excelsae dignitatis fa-
stigio sapientissime coniunxisti, in lu-
ce publica et ore omnium uersaretur; nunquam essem
eo audaciae progressus, ut haec schedia Academica in
conspectum TVVM committere uoluisssem. Cum enim
naturae fortunaeque benignitas effusissime sua in TE
congefferit munera; et, quicquid in Heroe ac Viro
principe uirtutis et sapientiae nasci potest, in TE ex-
splendescat: fieri nequit, quin ILLVSTRIS-
SIMI NOMI-
NIS TVI gloria longe lateque pateat, et innumerorum
hominum mentes ad uirtutum tuarum meritorum-
que cultum atque uenerationem blanda quadam ui
impellantur. Neque uero mirum est, in tanto honorum
culmine a TE Musas ingenuas amari, earumque cultor-
es in gratia et bonitate TVA singulare praesidium sibi
constitutum habere; quia hanc ipsam laudem immor-
talem CELSIS-
SIMA ET ILLVSTRIS-
SIMA GENS TVA,
per multa iam saecula, hereditario quodam iure,
sibi propriam reddidit, eandemque ad summum
gentilitiarum imaginum et egregiorum facinorum
meritorumque splendorem omni tempore felicissime
adiunxit. Hinc adeo auspicato euenit, ut, hoc ma-
xime

P R A E F A T I O.

xime aeuo, SPLENDIDISSIMAE DOMVS SCHOENBORNIANAE gloria pulcherrime refulserit ; postquam Imperio Romano atque Germanico praecipua ornamenta ac lumina dedit, et nominatim in EMINENTISSIMO PATRVO TVO, uero illo SVMMORVM IMPERII PRINCIPVM ornameto, ac Germaniae delicio, uirtutes suas in summum sane locum collocauit. Quae ingens nascendi felicitas etsi ad eximium quodque decus conciliandum TIBI primam aperuerit uiam; longe tamen maiora sunt, quae ipse TIBI TVISQUE meritis debes. TVAM enim sapientiam, et animi consiliique magnitudinem, indigenae iuxta atque exteri suspiciunt. Facundiam TVAM, et maximarum rerum exquisitam scientiam, summae Imperii curiae atque tribunalia uenerantur. Incredibilem TVAM in grauissimis quibuscunque rebus decernendis atque expediendis dexteritatem, et indefessum de omni hominum genere bene merendi studium, admiratur, constantique praedicatione celebrat uniuersum hoc Imperium, et, qua meliorum partium est, orbis terrarum. Imo, ob haec ipsa et cetera animi TVI decora, mirifice TE amat, atque in oculis fert, ipse aequissimus ingentium meritorum existimator, CAROLVS VI, AVGVSTVS, PIVS, FELIX; qui rerum gestarum magnitudine omnium retro CAESARVM gloriam iam dudum non exaequauit solum, sed et superauit.

Quo

Quo igitur auspiciatus uenerabiliusque omnibus
Musis habetur ILLVSTRISSIMVM NOMEN TVVM;
hoc facilius hanc meam audaciam excusari posse
spero. Viuo in Academia eius S. R. I. Ciuitatis,
cuius Magistratus inclytus iusti et aequi est retinen-
tissimus, bonasque artes non exiguo alit impendio;
et sicuti demississima ueneratione ac pietate in AVGV-
STVM, atque fide in Imperium, nulli cedit alii; ita si-
mul magnorum AVGVSTI Ministrorum et Consilia-
riorum merita reuerenter colit. Quo ipso exem-
plo ciuibus suis laudabiliter praeit, et inprimis
uult, ut iuuentutis quoque Academicæ rationes ad
idem institutum mature componantur. Hae adeo
aliaeque huius generis causæ sunt, quæ me induxe-
runt, cur TIBI, DOMINE ET MAECENAS GRATIOSISSIME,
hoc tenue laboris Academici monimentum offerre ausus sim;
cum aliud iam non haberem, quo tanto Heroi et purpuratorum
principi demississimi animi cultum testatum facerem. Summam
proinde uotorum consecutus mihi uidebor, neque parum ad me-
liora tentanda erigar, si hos conatus meos serenioris fronte ac-
ceperis, aut, ubi omnino audacior uisus fuero, ueniam depre-
canti perclementer concesseris. Quod reliquum est, DEVM
IMMORTALEM religiosissime ueneror, ut TE incolumem o-
mnique optandarum rerum affluentia cumulatum serissimos in
annos seruet; quo porro cuncta feliciter agas, et AVGVSTI
auspiciis dignitati salutique Patriæ communis consulas, deque
innumerorum hominum fortuna quamdiutissime bene merearis!

In Vniuersitate studiorum Altorfina, Idibus Aprilibus,

A. R. S. cIo Icccxxi.

LECTORI BENEVOLO

S. D.

CHRISTIANVS GOTL. SCHVVARZIVS, P.P.

Nihil uel a uoluntate mea in liberales disciplinas propensissima, uel a publico, quo fungor, munere, alienum uidetur, haec a me MISCELLANEA POLITIORIS HUMANITATIS in lucem proferri. Etsi uero me minus fugit, dari homines, qui hoc literarum genus despiciant, contemnantque; hos tamen fere esse, constat, qui aut omnia ad quaestum nundinationemque studiorum referunt, aut ea, quae ipsi assequi nequeunt, inuidiosius aspernantur. Quorum laudem et uituperationem quemadmodum iuxta habendam esse censeo; ita rectius sentientium iudicium mihi omnino potius antiquiusque est. Quam grauius uero sapienterque dixit CICERO, Romanae eloquentiae et eruditionis princeps, *ex antiquorum scriptis et institutis, tum doctrinam liberalem, historiam, et sermonem elegantem sumi posse; tum uarietatem tantam artium, ut nemo sine eo instrumento ad res paullo maiores satis ornatus accedere possit.* Non est, quod ab homine scholastico umbraticoque hanc sententiam profectam esse opinemur, cum ille ipse, qui ita sensit iudicauitque, horum maxime studiorum praesidio munitus, ad summam euectus est dignitatem, in ea quidem republica, qua splendore et potentia toto terrarum orbe uix ullam ampliorum humana potest memoria recordari. Ecquod uero uitae genus est, siue publicis, siue priuatis in rebus, cui ex humanitatis studiis nihil ornamenti subsidique accesserit? Nusquam facilius excusatusque insuper haberi posse existimes humaniorum disciplinarum culturam, quam in aulis atque castris: uerumtamen et ibi non SCIPIONES solum et MAECENATES; sed ipsos etiam SUMMOS inuenies PRINCIPES, qui, ubi cum fortunae et dignitatis altitudine, egregiisque facinoribus, earum, de quibus iam loquor, artium amorem coniunxerunt, nominis immortalitatem facilius sunt consecuti, partamque gloriam in immensum adau-

adauxere. Commodum mihi hoc loco in mentem uenit SAN-
 CTIONIS CAROLINAE, quam AVREAM BVLLAM uocamus; cuius
 auctor augustissimus, *capite ultimo*, uoluit, ut et maximorum
 Imperii Romani PRINCIPVM FILII, non solum certis aliis lin-
 guis, sed *grammatica* etiam, instituantur; id quod Marquardus
 Freherus, in erudita commentatione de insigni *Aureae Bullae* lo-
 co, ex illorum quidem temporum loquendi formula, de peritia
 Latini sermonis, cum philologiae ac philosophiae studiis con-
 iuncta, recte interpretatus est. Adeo AVGVSTO illi gloriosis-
 simo uisum est, non nihil ornamenti tantis etiam PRINCIPIBVS
 accedere posse, si iam in teneris annis, istis quoque artibus ad
 humanitatem informetur. Iam, si ad priuatae fortis ordines ani-
 mum referamus; intelligimus sane, sine eius generis praesidiis
 aridam incultamque uideri omnem reliquam eruditionem. Tri-
 stia certe superiorum temporum exempla docuerunt, ipsum illud
 sanctissimum rerum diuinarum studium, quod theologiamappel-
 lamus, securius allucinari, atque aliquando in opiniones inci-
 dere insipidas, ubi artes bonae tenebris iacent sepultae, aut fa-
 stidiose spernuntur. Vix alia Iuris consultorum scripta diutius
 aetatem tulerunt, ferentque, quam quorum seuerior iuris ciui-
 lis scientia interiorum literarum ubertate fertilis est. Adhaec,
 illis artis salutaris statoribus procliuius ad laudem famamque per-
 uenire contingit, qui optima et nobilissima artis suae praesidia
 pariter atque ornamenta a philosophia et humanitate arcessunt.
 Et quid multa? Haec sunt illa ipsa studia, quae moderate pru-
 denterque culta, omnium ordinum, quae aetatum omnium,
 et temporum, locorumque, esse possunt; quae grauiataque ar-
 dua pacis bellicae negotia, iucundissima aequae ac innocentissi-
 ma animi remissione distinguunt; quae in curiis et iudiciis lu-
 men afferunt deliberantibus; quae praeterea, auctore TVLLIO,
*adolefcentiam alunt; senectutem oblectant; secundas res ornant; ad-
 uersis perfugium et solatium praebent; delectant domi; non impediunt
 foris; pernoctant nobiscum; peregrinantur; rusticantur.* Neque uero
 hanc humanitatis commendationem ad eos pertinere fateor,
 qui aut animos iuuenum ad maiora surgentes inepta obscu-
 raque disciplina deprimunt, aut ipsi in nugis, rebusque nihili
 sectandis, unice confenescunt, uel alias hoc studiorum genere
 intemperantius abutuntur, ita, ut nihil ex his ad communem fru-
 ctum

ctum utilitatemque proferre possint. Interim tamen necesse est, ut certi quidam homines existant, liberaliusque foueantur, quorum sit, ex instituto has artes pertractare, inque iis colendis praecipuam curam operamque ponere, ne haec studia, proprio cultu destituta, si ubiuis solummodo tanquam res subsseciuae atque secundariae, tractentur, nec habeant, ubi per se quasi subsistant, rursus sterilecant, uel penitus ad pristinas tenebras redigantur. Floreant igitur uigeantque perpetuo literae humaniores, neque unquam in hac nostra literaria ciuitate prorsus conticescant; utpote quae, quamdiu stetit, eiusmodi tulit ingenia, quae cum mansuetioribus Musis, hoc est, cum humanitate et doctrina liberaliori commercium habuere, et quae reconditarum literarum ornamenta cum altioribus ordinum omnium disciplinis utiliter feliciterque coniunxere. Quo consilio et ego, pro parte uirili, huius generis exercitationes identidem instituo, et in posterum, DEO uolente et propitio, quasdam DIATRIBAS MISCELLANEORVM POLITIORIS HUMANITATIS euulgare meditor: quae, si non argumentorum grauitate se ubique tueantur, studiosae tamen iuentuti uiam quodammodo aperire possunt ad uarios bonae notae scriptores cognoscendos, ingeniique facultatem honeste iucundeque exercendam. Haec adeo PRIMA est DIATRIBA, quae in primis QVAEDAM DOCTRINAE ANTIQVARIAE CAPITA, iam antehac edita, sed nunc uariis accessionibus locupletata, complectitur. Vnde etiam forte accidit, ut in plurimorum huius Diatribae Capitulorum inscriptione pristinus titulus fuerit retentus; quem uero demum cum alio, cuius notio paullo latius pateat, commutandum duxi, posteaquam mihi uisum est, saepius ad *philologica* etiam, et *critica*, cognataque argumenta, digredi. Si quo enim alio, certe in hoc studiorum genere, tempestiua uarietas uidetur oblectamento esse posse. Nominatim autem iam adieci METII VOCONII, siue, uti olim apud VOPISCVM inscribebatur, METII FALCONII NICOMACHI, breuem quidem, at grauem certe et concinnam oratiunculam, ex codice manu exarato recognitam. Quod luculentum Romanae eloquentiae monimentum, quantumuis paruum, at iam a pristinis, iisque intempestiuis interpolationibus, uindicatum, et fortasse ueriori auctoris nomini restitutum, uiris eruditis harumque rerum curiosis non prorsus ingratum fore existimaui. Noui autem, paulloque amplioris

tituli ratio, quem haec prae se fert *Diatriba*, Lectori beneuolo, facile, ut opinor, constabit. Ad cuius notionem explicandam apprime ea faciunt, quae A. GELLIVS, XIII Noctium Atticarum libro, tradidit. Qui uerba, inquit, Latina fecerunt, quique his probe usi sunt, HUMANITATEM non id esse uoluerunt, quod uulgus existimat, quodque a Graecis φιλανθρωπία dicitur, et significat dexteritatem quandam, beneuolentiamque erga omnes homines promiscuam; sed HUMANITATEM appellauerunt id propemodum, quod Graeci παιδείαν uocant; nos eruditionem institutionemque, qua bonas artes discimus: quas qui sinceriter cupiunt, appetuntque, hi sunt uel maxime humanissimi. Huius enim scientiae cura et disciplina ex uniuersis animantibus uni homini data est; iccircoque humanitas appellata est. Sic igitur eo uerbo ueteres esse usos, et cum primis M. Varronem, Marcumque Tullium, omnes ferme libri declarant. Non autem uereor, ne cui ista inscriptio audacior uideatur; cum huius generis *Diatribas*, quas paro, non ideo sic appellari uelim, quasi eo polito limatoque modo, quo debebant, a me scriptae sint atque elaboratae; sed, quia haec mea qualiscunque opera omnino in argumentis, quae ad politiorem spectant humanitatem, illustrandis uersatur. Quaedam igitur ueterum explico monimenta, et uaria scriptorum loca excito, illustro, a corruptelis uindico, atque aliquando ipse in dubium uoco, sed ea, ut opinor, modestia ubique usus, quae in uiros humanitatis liberalis amantes uel maxime conuenit: quoniam ita semper sensi, atque sic induxi in animum, haec ipsa studia nomen suum satis tueri non posse, nisi ab omni inuidiae et malignitatis felle sint seiuncta. Nullas hic nouas iacto sententias; sed suas cuique auctori lubens gratusque reddi uolo; quamuis nec omnis omnium locorum a me allatorum explicatio trita et ubiuis obuia uideri queat. Neque uero fieri posse puto, ut cuncta, quae scripsi, tradidique, aliis probentur; cum et ipse primus agnoscam, et sub finem CAP. IIII indicem, esse quaedam, quae, ut fieri solet, uel secus scripta, uel addita, uel detracta malim. Interea uero, si alios hoc qualecunque institutum meum in meliorem partem interpretaturos sensero, me fortasse ad meliora aliquando audenda non parum excitatum iri, credo. Scribebam Altorfii Noricorum, III Iduum Aprilium, A. R. S. c l o l o c c x x i.

DIATRI-

Fig. 6.

TAB. II. ad Cap. II.
Diatr. I.

Pag: 50.

Fig. 7.

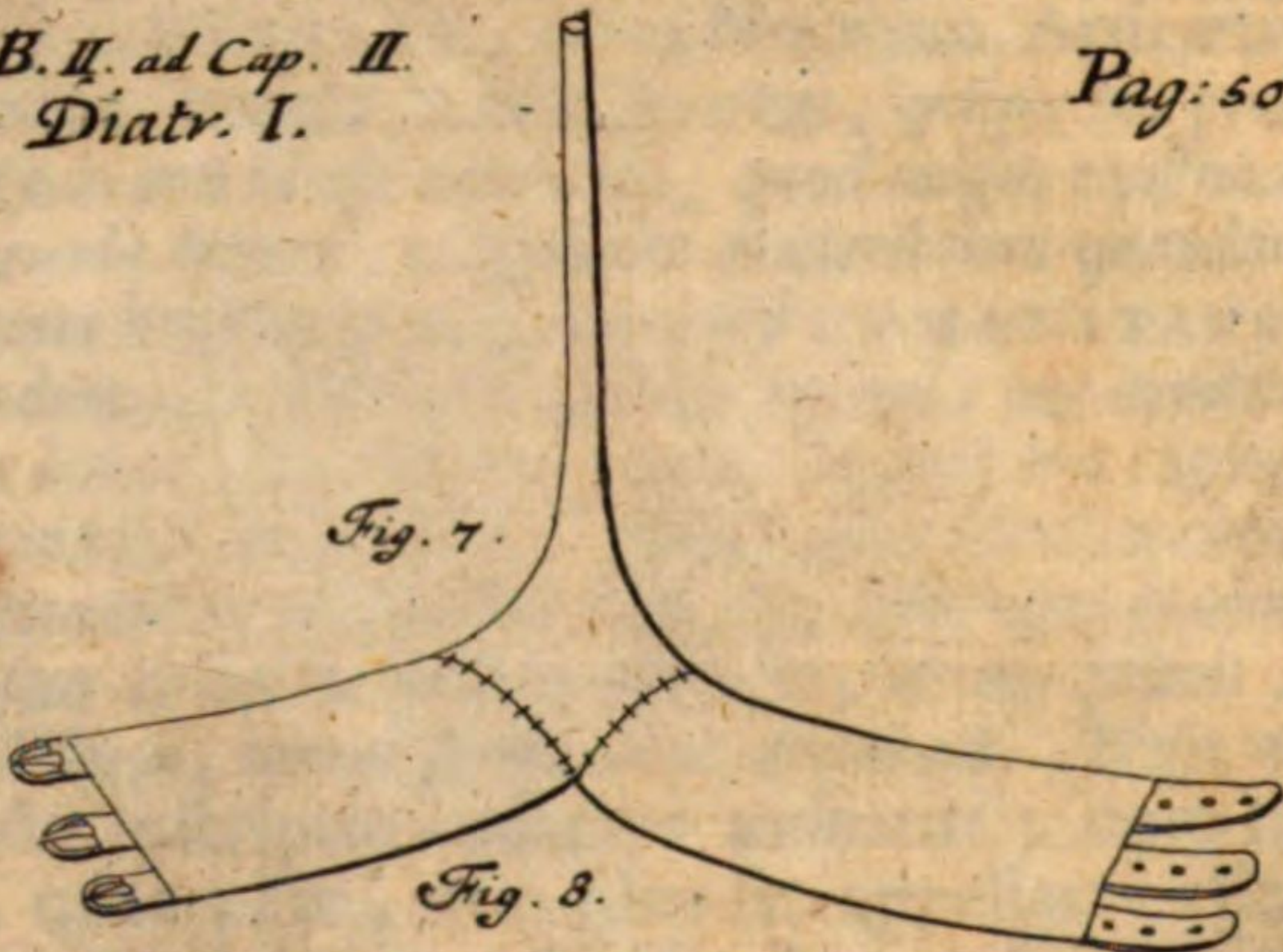

Fig. 8.

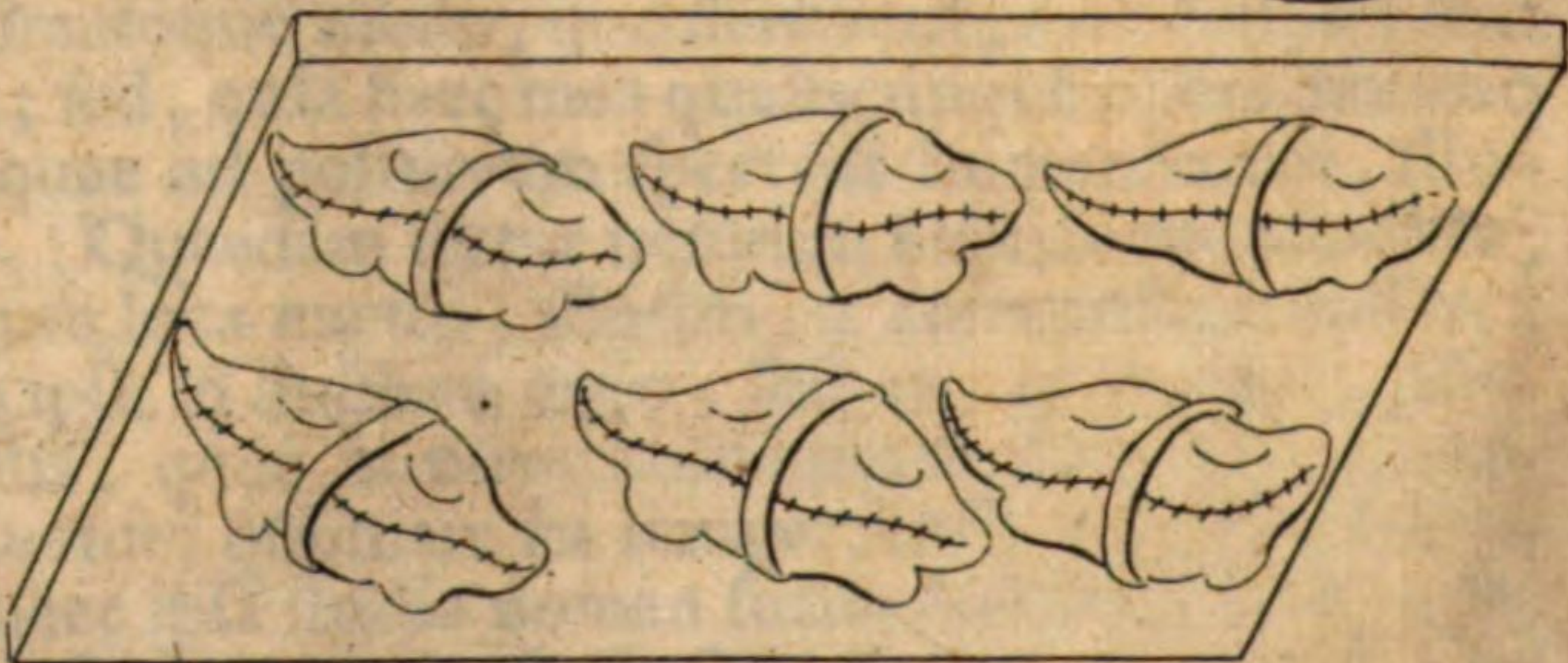

Fig. 9.

Fig. 10.

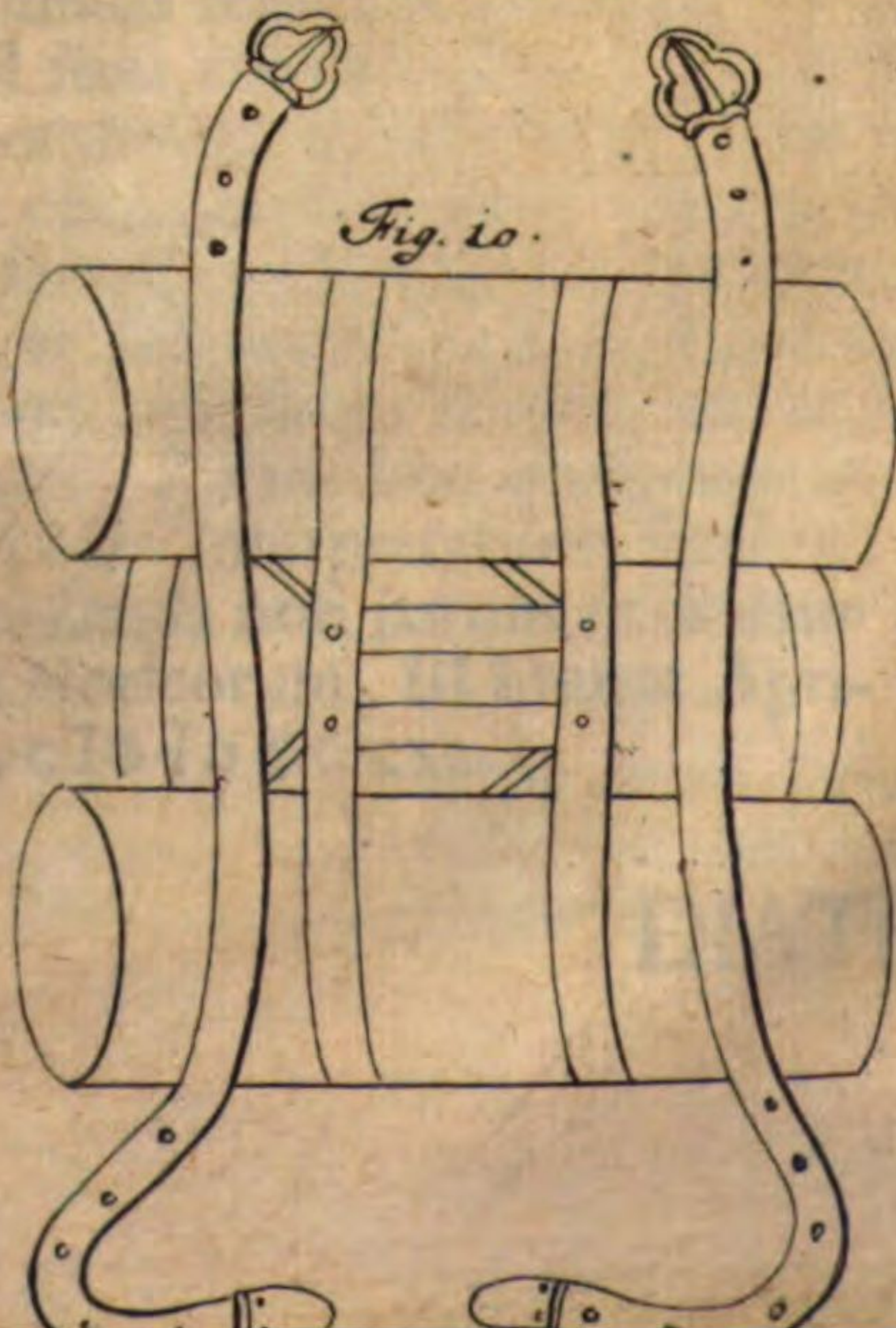

Fig. 1. ad Cap. I.

Fig. 2. ad Cap. I. et II.

Fig. 3. ad Cap. I.

Fig. 4. ad Cap. II.

CORNELIAE
SALONINAE
AVGVSTAE
GALLIENAE
ORDOMVN
TIB. DE VNVM
MAIESTATEVS

Fig. 5. ad Cap. II.

Fig. 6. ad Cap. II.

Fig. 7. ad Cap. II.

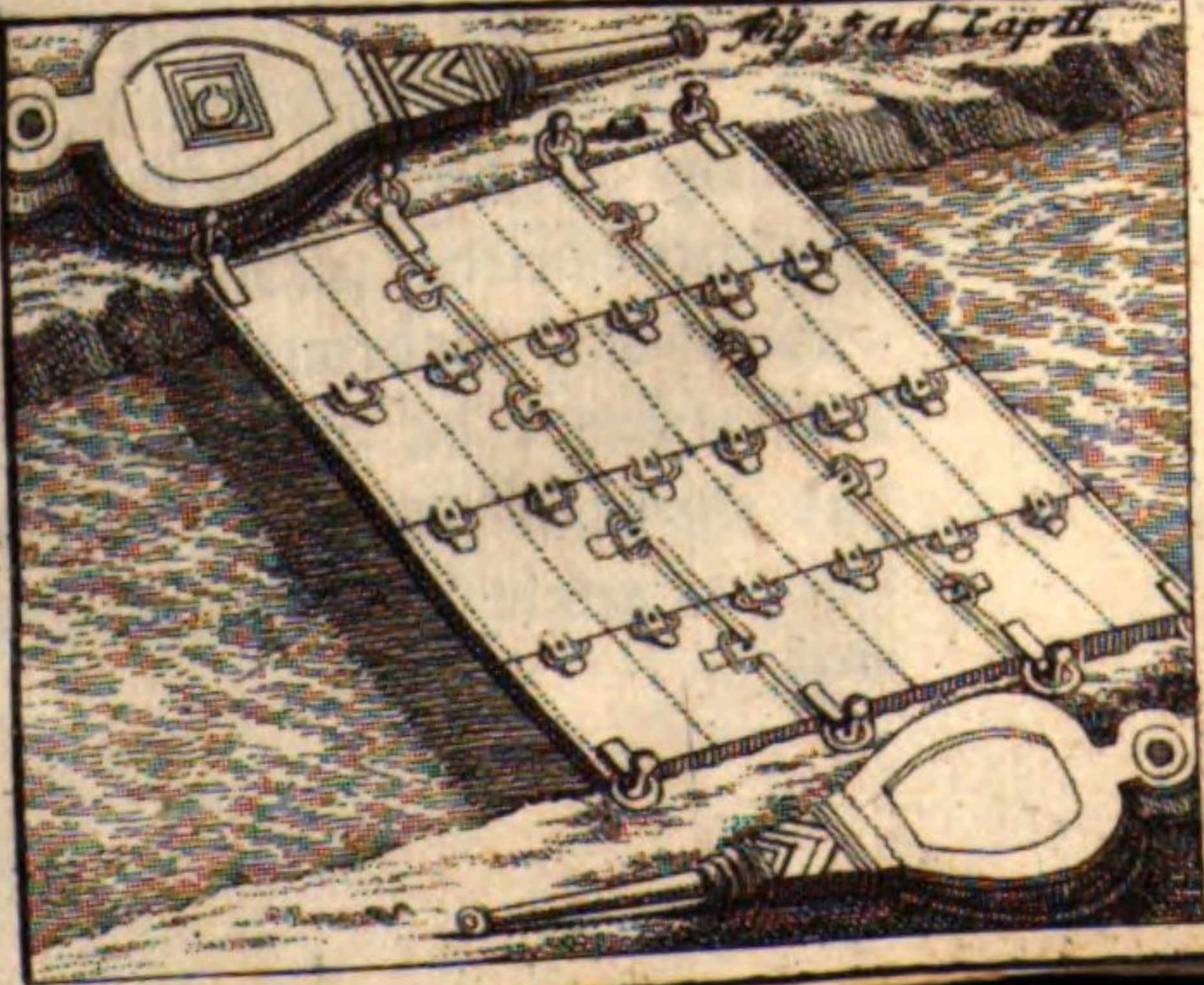
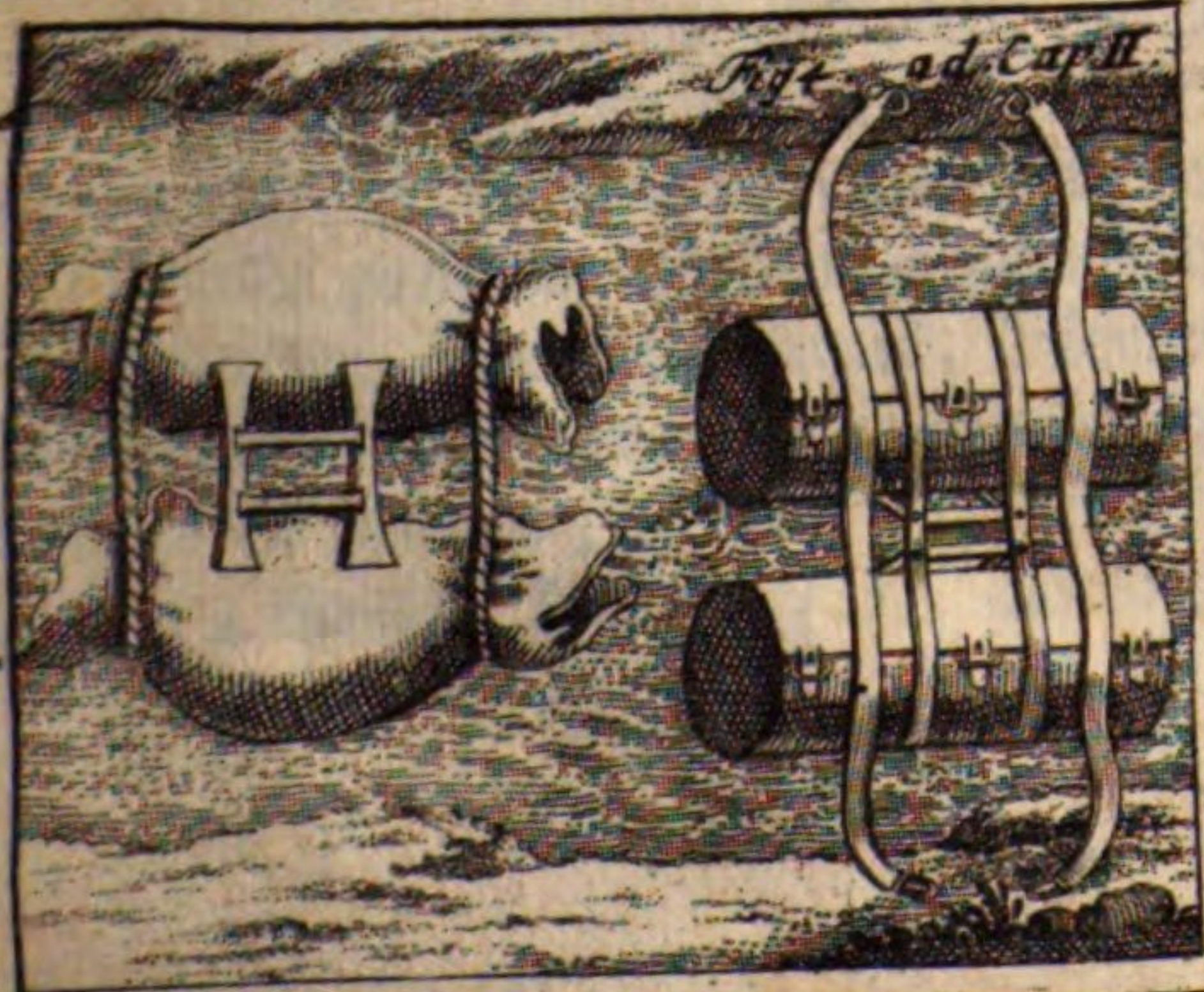

PLATE I
DIEU DU CIEL
DIEU DU CIEL
DIEU DU CIEL
DIEU DU CIEL
DIEU DU CIEL
DIEU DU CIEL

DIATRIBAE I MISCELLANEORVM
DOCTRINAE ANTIQVARIAE
CAPVT I
DE
MONIMENTO QVODAM
CORNELIAE SALONINAE AVGVSTAE
QVONDAM DICATO.

I.

PVS DANVBIALE dudum promisit *Comes Il-*
lustr. Aloysius Ferdinandus Marfigli; in quo,
quicquid fere curiosis animis pensitandum con-
tinent regiones, quas alluit Danubius, profer-
re constituerat. Cuius eximii operis, si id qui-
dem unquam proditurum est, futurum splendo-
rem interea ex *Prodromo*, qui anno cdo Idcc
in lucem exiit, quodammodo cognoscere licet. Adhaec quae-
dam tabulae, quae rerum naturalium ueterumque monimen-
torum figuras exhibent, iam Norimbergae a Georgio Christo-
phoro Eimmarto, Mathematico quondam et artifice claris-
simo, in aes incidi coeptae fuerant: quas uero tabulas aeneas
deinceps hinc secum abstulit, laboremque coeptum interrup-
pit auctor illustrissimus, cum e Germania in Italiam abiret. In-
terim istarum figurarum quinquaginta circiter plagulas, quibus
uero nulla prorsus explicatio adhuc fuit adiuncta, possidemus; e
quibus nunc, exercitii causa, inscriptionem quandam paucis ex-
plicandam proferimus; quae in antiquo marmore ad confluentes
Temis et Bistrae, fluuiorum, in praefectura Temesuariensi re-
perto, a nobis, *Tab. I fig. II*, exhibetur; et quae satis plana ac per-
spi-

Inscriptio
de Saloni-
na Augusta
ex opere
Danubiali.

spicua est, si quidem paucas eius literulas, quas fortasse iniuria temporis attriuerat, redintegremus, et leuius quoddam erratum fabrile corrigamus. Etenim ita plene, ut opinamur, aperteque legi debet: CORNELIAE SALONINAE, AVGVSTAE CONIVGI GALLIENI, AVGVSTI NOSTRI, ORDO MVNICIPII TIBISCI, DEVOTVS NVMINI MAIESTATIQUE EIVS.

II.

An Saloni-
na eadem
fuerit, quae
Pipara?

Fuit hoc monumentum, uti patet, honori *Corneliae Saloninae*, Gallieni, Romanorum Imperatoris, uxori, dedicatum. Cuius Augustae his uerbis meminit SEXTVS AVREL. VICTOR, *de Caesaribus*, cap. XXXIII: *Gallienus ipse popinas ganeasque obiens lenorum ac uinariarum amicitias haerebat, expositus SALONINAE, Coniugi, atque amoris flagitioso filiae Attali, Germanorum Regis, PIPAE nomine.* Qui scriptor adeo a Pipa euidentissime Saloninam distinguit. Neque aliud reuera innuit antiquus auctor *Epitomes Victoris*, si quidem eius uerba diligentius expendamus. Capite enim XXXIII: *Gallienus, inquit, in locum filii sui, Saloninum, alterum filium, subrogauit, amoris diuerso pellicum deditus, SALONINAE CONIVGIS, et concubinae, quam per pactiorem, concessa parte superioris Pannoniae, a Patre, Marcomannorum Rege, matrimonii specie suscepit, PIPAM nomine.* His uerbis, ni fallor, diuersus amor significatur Saloninae et Pipae: ergo harum non eadem est persona. PIPAM in uetusto codice scribi, animaduertit *Vinetus*; PIPARAM POLLIO *de Salonino Gallieno*, c. III, eandem appellauit; cuius nomen ex uetusta Sueuorum lingua SPANGENBERGIVS interpretatus est *VVeibs-Ehr*; Conf. MART. CRVSIVS, *Annal. Sueuic.* L. V, P. 1, p. 106. Quam *barbaram mulierem*, uti uocatur ab eodem Pollione, in *triginta Tyrannis*, c. III, per speciem quidem matrimonii a patre sibi pactus erat, eoque nomine ipsi superioris Pannoniae parte cesserat; (ad quod pactum fortasse et ZOSIMVS, L. I *Histor.*, cap. XXX, respexit, ubi refert, *Gallienum, inito foedere cum quodam de gentis Germanicae Principibus periculum imperio Romano imminens minuisse*) attamen postea Gallienus Pipam illam Coniugis loco non habuit, aut, quia barbara Romanis

exi-

existimata est, habere non potuit. Minimum Pipa ista alia a Cornelia Salonina fuit. Mirum adeo est, Salmasium, Casaubonum, Occonem, Annam Daceriam, neque paucos, qui *uniuersalem* condiderunt *Historiam*, tradidisse, *Saloninam* atque *Pipam* unam eandemque fuisse feminam; eamque ipsam barbarorum Regis filiam, uti uocatur POLLIONI, postquam in manus conuenerit Gallieni, Romanum nomen adsciuisse. At enim uero hi uiri eruditi corrupto quodam atque mutilo TREBELLII POLLIONIS loco inducti in eam sententiam iuisse uidentur. Apud POLLIONEM enim, de *Salonino Gallieno*, Cap. III, haec hodie uerba leguntur: *Tam uariae opiniones sunt de Salonini nomine, ut, qui se uerius putant dicere, a matre sua SALONINA appellatum esse dicant quam is perdit dilexerit, PIPARAM nomine, barbaram Regis filiam.* Hunc Pollionis locum satis deprauatum, tanquam certum et euidentem, Salmasius, alique, amplexi sunt; et ex aduerso illum alium AVREL. VICTORIS locum, supra citatum, in quo tamen nullum obscuritatis, aut corruptionis, inest uestigium, satis audacter uirgula critica notarunt, et eo maxime consilio correxerunt, ut eius sententiam ad inquinatum Pollionis locum detorquerent, adeoque scilicet demonstrarent, Saloninam a Pipa haudquaquam fuisse diuersam. Ita enim differit SALMASIVS, in *commentar. ad Trebellii Pollionis Lib.* de duobus Gallienis: *Existimaui aliquando, Aurelium Victorem aliam Saloninam facere, quae coniux fuit Gallieni, ab eius concubina, quae Pipae nomen habuit, et barbari Regis filia fuit. Eo me inducebant eius uerba, quae ita se habent: Gallienus expositus Saloninae coniugi, atque amoris flagitioso filiae Attali, Germanorum Regis, Pipae nomine. Quis enim non censeat, horum uerborum colore, diuersam esse Saloninam, Gallieni coniugem, ab illa Pipa, Regis Germanorum filia? Sed postea intellexi, deesse uocem unam Aurelio, quam ex historica fide, aliorumque scriptorum auctoritate, sic puto restituendam: Gallienus expositus Saloninae coniugis atque concubinae amoris flagitioso, filiae Attali, Germanorum Regis, Pipae nomine.* At enim uero haud sollicitandus fuit Aurelii Victoris locus euidentis, isque, quantum constat, omnium codicum manu exaratorum consensu confirmatus; sed potius de remedio obscuritati Pollionis af-

ferendo cogitandum erat; inprimis cum ex illa attentata Aurelii emendatione prorsus insolens existat sententia, quasi una eademque femina eiusdem mariti simul et coniux et concubina dicatur? Cum uero in tot antiquis numis, aliisque monumentis, SALONINA appelletur AVGVSTA, summisque honoribus culta reperiatur, genueritque Principes ad imperatoriam dignitatem euectos; uix credibile est, eam fuisse illam *Pipam*, ortu barbaram, et Gallieni concubinam, specie saltem legitimi matrimonii pactam; inprimis, si, quod Casaubonus monuit, ciuis Romanus non potuit feminam barbaram legitimis nuptiis sibi iungere. Atque ut nunc taceam, nullum alium numum ueterem, neque lapidem, neque alius antiqui scriptoris locum superesse, quantum hucusque intelligere potuimus, unde probari queat, Saloninam barbarae originis, aut concubinam duntaxat, nec uera Coniugis et Augustae dignitate fuisse ornata; certe ipse TREBELLIVS POLLIO haud contemnendum argumentum a tot aliis, quod miramur, non obseruatum, nobis alibi suppeditat, unde intelligamus, *Saloninam* ortu haud quamquam barbaram, sed Romanam, adeoque non eandem fuisse, quae *Pipa*, barbari Regis filia, appellatur. Vbi enim de Salonino Gallieno agit, *Cap. I*, ita scribit: *De huius nomine magna est ambiguitas: nam multi eum GALLIENVM, multi SALONINVM, in historiis prodiderunt. Et qui Saloninum, idcirco, quod apud Salonas natus esset, cognominatum ferunt; qui autem Gallienum, Patris nomine cognominatum et AVI GALLIENI, SUMMI QVONDAM IN REPUBLICA VIRI.* Iam uero aliunde constat, istum *Saloninum Gallienum* fuisse filium Gallieni Augusti, et Corneliae Saloninae, a qua et cognomen Salonini accepisse traditur. Quod si igitur Salonini Gallieni ex Publ. Licinio Gallieno, Augusto, et Cornelia Solonina, Augusta, prognati Auus, referente ipso Trebellio Pollione, fuit *Gallienus quidam, summus in Republica Romana uir*; non intelligi potest auus eius paternus, P. Licinius Valerianus, qui ipse fuit Romanorum Imperator et Augustus, neque unquam Gallienus dictus esse reperitur; sed intelligitur auus maternus, adeoque CORNELIAE SALONINAE Pater; cuius fortasse integrum nomen fuit *Quinctus Iunius Gallienus*; si quidem ex coniectura nobis dicere liceat, alterum Gallieni et Saloninae filium, qui

qui appellatus est QVINCTVS IVNIVS SALONINVS GALLIENVS, retulisse simul nomina matris et aui materni; haud secus, ac alter eiusdem Gallieni et Saloninae filius, P. LICINIVS CORNELIVS SALONINVS VALERIANVS dictus, potissimum aui paterni et matris nomina gessit.

III.

Quoniam igitur hucusque ostendimus, nostrae sententiae et evidentissima AVRELII VICTORIS, eiusque *Epitomes*, uerba, et ipsius TREBELLII POLLIONIS auctoritatem adstipulari, neque ulla uel numorum, uel lapidum, uel aliorum scriptorum ueterum, testimonia adhuc refragari; iam de Trebellii Pollionis etiam loco, quo potissimum, ceu lubrico fundamento, SALMASII aliorumque dissensus nititur, aliquantum dispiciemus. Equidem, quod demum postea, quam haec scripseramus, nobis animaduvertere contigit, uidit hic iam aliquid TILLEMONTIVS, *l' Histoire des Empereurs, Tome III, p. 906*; ubi scribit, difficillime credi posse, *Pipam* fuisse eam ipsam, quae *Salonina* dicta sit; attamen non se satis extricasse uidetur. Nos igitur paucis hanc rem explicare conabimur. Vbi uero ante omnia illud teneamus licet, quod et ipse Salmasius, pluresque Critici, agnouerunt, copiosiusque demonstrarunt, historica Trebellii Pollionis de Valerianis et Gallienis scripta, quae inter auctores historiae Augustae ad nos peruenerunt, magnam partem non nisi manca et mutila ad nos peruenisse. Sic, uerbi gratia, Pollio in fine *Cap. I, Libri de triginta Tyrannis*, scribit, se iam in Valeriani uita pleraque de istis Tyrannis dixisse, nec nunc pluribus repetiturum esse; cum tamen in illa ipsa uita Valeriani, prout hodie ea utimur, nihil usquam de triginta tyrannis adhuc commemoratum reperiatur. Vnde etiam ipse Salmasius ita ad eum locum commentatus est: *Non unum de his triginta Tyrannis uerbum in illa Valeriani uita reperies. Et iam ante docuimus, uix partem dimidiam eius uitae saluam ad nos peruenisse; imo ne quartam quidem.* Haec, ni fallor, uti generatim suspicionem afferre possunt, Trebellii Pollionis scripta, ubi quidem a ceteris omnibus discrepant, posse corrupta, aut manca, putari; ita ea ipsa suspicio nominatim in eo loco, ubi Saloninam et

Quidam
Treb. Pollionis locus mendæ arguitur.

Pipam, coniugem et concubinam Gallieni, confudit, nobis suboritur, magisque confirmatur, si quis ipsa Pollionis uerba accuratius expendere, et simul attenderit ad ea, quae iam GRUTERO suboluere; utpote qui, cum animaduerneret, in Pollionis exemplari antiquissimo, quod superesse creditum est, eoque Palatino, et quidem in eo ipso loco, de quo disputamus, desiderari uerbum *dicant*, itemque alia corrupti textus adesse indicia; ita ad eundem commentatus est. *Cum hic Codex Palatinus, inquit, non agnoscat uocem DICANT, et praeterea legatur: PERDITE DILEXIT, illudque is commodere referri possit ad Gallienum, Patrem Salonini, cuius proxima periodo nulla mentio; fere suspicor, aliquot excidisse uerba, locumque mancum.* Rectissime mihi suspicatus uideatur Gruterus, uir in recensendis illustrandisque ueterum scriptis quondam uersatissimus dexterrimusque; adeoque, cum uel librariorum culpa, uel iniuria uetustatis, ex illo Pollionis loco minimum integer uersus excidisse uideatur, ego quidem, si quid coniectura assequi possum, salua atque intacta relinquerem illa indubia et euidentia cumque aliis uetustis rerum gestarum monumentis conuenientia Aurelii Victoris, eiusque *Epitomatoris*, loca, et potius lacunam textus Trebelliani fortasse hunc in modum explem: *Tam uariae item opiniones sunt de Salonini nomine, ut, qui se uerius putent dicere, a matre sua Salonina appellatum esse, DICANT; [quae fuit coniux Gallieni; praeter quam et concubinam habuit.] quam is (scil. Gallienus) perdit dilexit, Pipam nomine, barbarorum Regis filiam.* Ita omnia, ni fallor, plana erunt, neque non cum ceterorum scriptorum testimoniis congruent. Ex aduerso autem, si retinueris istam lacunam, quae nunc omnia Pollionis exemplaria deformat; nescies sane, quo illam particulam is referas; cum proxime nullius nomen antecesserit, nisi SALONINI. Iam uero Trebellius Pollio utique non uidetur uoluisse scribere, Saloninum filium turpi et incesto matris suae amore flagrasse; (utpote qui puer adhuc ab Auo Valeriano et Patre Gallieno in Galliam missus, et curae Albani atque Postumi concreditus est; quem uero Galli, quia puerum ipsis imperantem ferre non possent, post sexennium fere interemerunt) sed sine dubio indicare uoluit, ipsum Gallienum, Salonini Patrem

Patrem, flagitioso concubinae Piparae amoris nimium indulsisse; quod et ceteri scriptores testantur, et POLLIO ipse alio loco innuit, ubi, *L. de triginta Tyrannis, cap. III*, scribit, *Gallienum, Salonini Patrem, luxuriae et popinis uacasse, et amore barbarae mulieris consensuisse*. Igitur haec omnia manifesto sunt argumento, Gallieni Patris nomen, et alia quaedam uerba, ex isto Pollionis loco excidisse, quae nunc quasi postliminio sunt restituenda, ut pateat, aliam fuisse SALONINAM, Gallieni Augusti coniugem; aliam eius concubinam. Nec denique de nihilo est argumentum, quod ex historia suppeditat laudatus TILLEMONTIVS, *l' Histoire des Empereurs*, dum obseruat, Gallienum iam ante Pipae concubinatum legitimam coniugem, nempe Saloninam, habuisse; cum iam demum in dignitate imperatoria constitutus, abdicata Pannoniarum prouincia, sibi pactus fuerit Pipam, ubi Pater eius, Valerianus, a Persis iam in captiuitatem fuerat redactus, qui alioquin in istud pactum Imperatori et Imperio Romano perquam ignominiosum non consensurus fuisset.

III.

At alium scrupulum iniiciunt uiri celeberrimi, TRISTANVS, PATINVS, BEGERVS, alique. Hi enim cum obseruarent, dari uetustos numos, in quibus SALONINA cognominetur CHRYSOGONE; eam quidem non cum Pipa, uel Pipara, Marcomannorum Regis filia, et Gallieni concubina, confundendam censuerunt; interim tamen ortu Graecam, et quidem Attali, potentis in Ionia uiri, filiam esse putarunt; qui Attalus et post Valeriani captiuitatem gentes eius tractus Gallieno seruauerit: *Chrysogonae* autem nomen Saloninae fuisse, antequam Gallieno nupta ad principale culmen eueheretur. Ita certe iam ADOLPH. OCCO meminit eiusmodi numi, qui in honorem Saloninae cusus ex aduersa parte referat hanc inscriptionem: *ΣΑΛΩΝΙΝΑ ΧΡΥΣΟΓΟΝΗ ΚΕΒΑΣΗ*. In altera auersa exhibeat Dianam uenatricem, succinctam et ocreatam, cum pharetra a tergo dependente, dextra facem, sinistra arcum cum sagitta ferentem, cum cerua ad pedes; adiectis his uocibus: *ΕΦΕΣΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΑCΙΑC*. Neque minus CAROLVS PATINVS, in *Imperat. Rom. Numism. p. 415*, duos huiusmodi attulit numos.

De cognomine Chrysogones, quod Saloninae tributum legitur; item et de Neocoris.

Ad-

Adhaec LAVR. BEGERVS, in *Thesauro Palatino* p. 343, exhibuit unum; *Tomo II* autem *Thes. Brandemb.* p. 746 et 747, duos; et *T. III*, p. 160, itidem unum, (cuius figuram et nos *Fig. I. Tab. I.* exscribendam curauimus;) in quibus rarius alioqui CHRYSOGONES cognomen Saloninae attributum reperitur. Praeterea, apud ZOSIMVM, speciatim in historia Valeriani et Galleni, *Cap. XXVIII*, mentio iniicitur alicuius *Chrysogoni*, quem barbari, postquam, Nicomedia expugnata, magnam praedae copiam cepissent, omni honore atque obseruantia profecuti sunt, quod eis iam dudum auctor fuisset, ut Nicomediam proficiscerentur. At enimvero haec me nondum inducere potuerunt, ut Saloninae originem ad Graecos, et quidem ad Attali cuiusdam, aut Chrysogoni, Parentis, natales referrem. Primum enim, quod ad Chrysogonum istum attinet, cuius iam memini, et de quo forte, tanquam Patre Chrysogones, alicui suspicio oriri possit, nihil certi adhuc constat, quis qualisque fuerit, aut quemadmodum eum ulla ratione attigerit Salonina. Deinde prorsus incertum infirmumque argumentum foret, in historia a solo alicuius cognomine Graeco argumentum ducere uelle, quo eiusdem natales Graeci probentur. Neque enim ii, quibus libitum fuerit, euoluere indices nominum ueterum, nescire possunt, haud raro Romanis hominibus, cum maribus, tum feminis, Graeca cognomina fuisse imposita. Quid uero dicamus, si uerum est, quod STEPH. VINANDVS PIGHIVS, in *Indice Annalium Romanor.* p. 645, annotauit, CHRYSOGONI appellationem etiam *Corneliae gentis Romanorum* cognomen fuisse? Nonne putemus, CORNELIAM hanc SALONINAM, quae fortasse ex matris natalibus ad istam gentem Corneliam pertinuit, aut aliis ex causis eius nomina asciuit, hinc quoque *Chrysogones* cognomen inuenisse? Sed nec opus est, ut huc confugiamus; cum multo potius opiner, hanc *Chrysogones* appellationem Saloninae Augustae, pro more istius temporis, non nisi honoris causa, aut adulandi studio, a Graecis populis tributam fuisse. Notat enim id uocabulum *partum*, uel *semen aureum*. Iam uero, quemadmodum alias homines praestantes et eximii generatim, tum apud Graecos *Χρύσειοι*, tum apud Latinos, *aurei*, dici consueuerunt; annotante SALMASIO, in *notis ad Pollionem in Claudio*; et BROECKHV-

SIO,

510, in notis ad Tibull. L. I Eleg. VII, u. 64: Ita Salonina non solum quasi ad significandam ipsius animi formaeque pulchritudinem, dignumque ortum, adulatorie *aureo* nomine ornata; sed etiam, inprimis in illis citatis Graecorum numis, sub schemate et nomine *Dianae*, tanquam *aurea Phoebe*, diuino honore decorata et culta fuisse uidetur. Tritum autem et uulgare est, ueteres in *Diana* et *Phoebe* coluisse *Lunam*. Hinc et CICERO, L. II de Nat. Deor. LVNA, inquit, *a lucendo nominata; eadem enim Lucina*. Itaque, ut apud Graecos DIANAM, eamque LVCIFERAM; sic apud nostros Iunonem Lucinam, in pariendo inuocant. Neque minus autem et ipsa Luna nihil habebatur formosius, uti EXHORATIO, L. II, Od. V, u. 19; itemque TIBULLO, L. III Eleg. IV, u. 300, intelligimus. Iam uero constat, eousque superbiam et superstitionem paganorum progressam fuisse, ut Imperatores, et Imperatorum Coniuges, Matres, et Filiae, diuina saepe nomina et honores sibi uindicauerint, aut ab adulantibus libenter admiserint, ita ut, u. g. illi *Dei, Iouis, Martis, Herculis*, nominibus, aut inde deductis appellationibus, *Iouii, Olympii, Herculei, Apollinei*; hae itidem aut generatim *Deae*, aut speciatim *Iunonis*, uel *Matris Deum*, uel *Cereris*, uel *Veneris*, uel *Vestae*, uel *Fortunae*, uel *Iunoniae*, uel *Apollineae*, uel *Heroinae*, aliisque nominibus, honorarentur. cuiusmodi multa exempla in egregio opere de *praestantia et usu Numismatum*, T. II, p. 489, et sequentibus, commemorauit uir illustris, EZECH. SPANHEMIVS. Atque ita, teste PLVTARCHO, in uita Antonii, p. 932. Cleopatra quondam filiam suam ex Antonio susceptam cognominauit LVNAM; ipsa uero NOVA ISIS est appellata. Similiter et *Cornelia Salonina* in aduersa parte eius numi, quem, fig. 1 Tab. I, ex Begero exhibemus, haud secus ac in aliis quibusdam numis, *falcatae Lunae* insignibus, tanquam *Diana*, repraesentatur: cui figurae haec leguntur uerba addita: CAA. XPYCOTONH CE. h. e. SALONINA CHRYSOGONE AVGVSTA. In auersa autem parte sistitur *Diana Lucifera*, cum his adiectis uerbis: ΕΦΕCΙΩΝ Δ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. Haud secus in aliis etiam Saloninae numis Nicomedienses et Ciziceni et Sardiani se *Neocoros* ostentant. *Ephesii* autem, quorum uelut proprium Numen erat *Diana*, fortasse ob singulare in

se beneficium, hunc numum in honorem Saloninae cudendum curarunt, ut significarent, id sibi esse Saloninam, quod *Diana Lucifera* coelo. Ephesus autem non solum erat ciuitas $\nu\epsilon\omega\kappa\rho\theta$, ob peculiarem Dianae cultum; uti praeter innumera alia testimonia, uel ex ipsis *Actis Apost. Cap. XVIII, u. 15*, intelligimus; sed etiam ciues illi in hoc numismate dicuntur $\Delta \nu\epsilon\omega\kappa\rho\theta\iota$, *quater neocori*; (nisi ex sententia Gisberti Cuperi Δ sit nota $\Delta\iota\varsigma$, ac *his neocori* intelligantur) quia forte, postquam Saloninam in Dearum numerum retulerant, eius beneficio iam alteram, uel quartam, obtinuerant *Neocoriam*, aut certe totidem templa dedicarent, in quibus pro salute Augusti Augustaeque sacra publica facerent, certosque ludos et solennia certamina instituerent. *Vrbes enim Neocorae, uti* ANSELM. BANDVRVS, *T. II Numism. Imper. Rom. p. 123*, rem breuiter expressit, sic dicebantur, quarum ciues templi alicuius, in quo numen colebatur, curam susceperant. Quum enim Imperatores in Deorum numerum referri coepissent, urbes quaedam ut in eorum honorem templa erigerent, sibi expetierunt. Postea uero *Necoria* illis etiam urbibus concessa est, quae pro salute Imperatoris sacra publice facerent, templa extruerent, et certamina uel iam Diis dicata, uel noua de Imperatorum nominibus, aut alia quaecunque, ederent. Sed de Urbibus *Neocoris*, praeter Vaillantum, Rubenium, aliosque, adire licet ANT. VAN DALE, *Diff. III Antiquit. marmorumque veterum illustratorum*. Quemadmodum itaque Diana multa habuit cognomina ab *auro* dicta; ita et ii, qui Saloninam diuinis Dianae honoribus dignam professi sunt, ei cognomen *Chrysogones* addidere, quasi dicerent *aurigenam*; quod uocabulum apud OVIDIUM, *Metamorph. L. V, fab. 3*, legimus. Ita enim *Phoebe*, siue *Luna*, quae eadem est, ac *Diana*, saepius a Poetis appellatur *aurea*. Sic cecinit VIRGILIUS, *Georg. L. I, u. 431*:

Vento semper rubet aurea Phoebe.

Haud secus et Phoebus, Phoebes frater, in Virg. *Culice, u. 11*, dicitur *aurea proles*. Apud HOMERUM uero Ἀργεῖναις , i. e. *Diana*, modo dicitur Χρυσήνῃ , *aureas habenas gerens*; *Iliad 2.*

u. 205.

u. 205. modo χρυσόθρονος, aureum habens solium; Iliad. 1,
 u. 529. modo χρυσηλάκατος, auream pharetram gerens; Odyss.
 Δ. 122. modo apud EURIPIDEM, in Phoen. χρυσεόβοσρυχος,
 aureos habens circinnos. Imo, Luna apud EURIPIDEM, in Phoe-
 nissis, u. 180, dicitur etiam Solis filia: Ὡλιπαιόζωνος, θυγάτηρ
 Ἀΐδος Σελανίης χρυσεόκυκλον φέγγος! i. e. O filia Solis splen-
 didam Zonam habentis, Luna, aurei circuli lumen. Ergo re-
 cte etiam appellari potuit χρυσογόνη, quasi aurigena; quia quasi
 ex sole nascitur, a quo aureum lumen mutuatur. Ergo et a Lu-
 na hoc cognomen in Saloninam, Lunae figura et honore ornatam,
 facile potuit transferri. Bene itaque BEGERVS, in T. II Thes.
 Brandenb. ubi eum ipsum numum exhibuerat, haec uerba addi-
 dit: *Commode haec Luciferae species Saloninae apponitur, cu-
 ius thorax Lunae falcatae innititur, aperto indicio, sub Dia-
 na hac Lucifera non aliam, ac ipsam Saloninam, latere, allu-
 dique simul ad cognomen χρυσογόνης, cum et Luna ab aureo
 Sole lumen suum trahat, et quasi nascatur. De Diana au-
 tem lucifera et facifera pluribus egit, Vol. III Thes. Brand. p. 228.*

V.

Quae cum ita sint, nihil est, quod nos moretur sententia An Saloni
 HARDVINI, qui *Select. Oper. p. 851*, statuit, Saloninam Valeria-
 ni Augusti primum, deinde secundam Gallieni, Coniugem fuisse. na primum
fuerit Vale-
riani uxor?
 Illustris enim SPANHEMIVS, de *Praest. et usu Numism. T. II*, et an uxor
Gallieni
p. 305, iam annotauit, illam opinionem nulla certa ratione, uel au-
 ctoritate, fundatam esse; neque Saloninam alteri Augusto uxorem
 iure tribui posse, quam Gallieno: ut in qua re consentiant prisca
 scriptores omnes, marmora et numi; in quibus subinde eadem
 Salonina cum mariti, Gallieni, capite, in anteriori nummi area,
 adscriptis utriusque nominibus, depingatur. itidem di-
cta fuerit
Corn. Salo-
nina? Neque praeterea no-
 bis nouum scrupulum iniiciat inscriptio illa uetus, quam in terri-
 torio Niciensi repertam, in altera parte *Dissert. hypaticae, Cap.*
VI, n. 7, primum euulgauit ANTONIVS PAGI;

CORNELIAE SALO

NINAE

SANCTISSIM. AVG.

CONIVG. GALLIENI

IUNIORIS. AVG. N.

ORDO CEMENEL.

CVR. ANT. AVRELIO

IANVARIO. V. E.

In qua inscriptione omnia ceteroquin euidentia sunt. Ordo enim Cemeneliensium, quorum opidum in Liguria fuit, vi circiter mill. a Nicaea distans, curante Antonio Aurelio Ianuario, *Viro Egregio*, Saloninam uocat sanctissimam Augustam, Coniugem Gallieni, Augusti sui. Cum uero hic etiam legatur *epitheton* IUNIOR, Pagius primum hoc retulit ad nomen proprium proxime antecedens, censuitque, hic non significari Gallienum Augustum, Valeriani filium; sed *Gallienum Saloninum, iuniorem*, Gallieni Augusti filium, adeoque et huius filii uxorem itidem appellatam esse *Corneliam Saloninam*; utpote quae fortasse hoc nomen a focu sua, hoc est, ab illa ipsa Cornelia Salonina, de qua hucusque differuimus, mutuum sumserit. Quod si uerum esset, haud exigua difficultas et confusio in explicandis numis et monumentis antiquis nasceretur, adeoque duae *Corneliae Saloninae* statuendae essent. At enim uero huc usque ex ueterum testimoniis nulla alia Augusta, nisi GALLIENI Patris Coniux, ita dicta reperitur; neque reuera aliam innuit hoc ipsum monumentum Nicien- se; haud secus, ac non alium Imperatorem, nisi Gallienum Patrem, commemorat. Ibi enim uox IUNIOR non ad GALLIENVM, sed ad AVGVSTVM NOSTRVM, referenda est; adeoque *Gallienus* Pater uocatur *Augustus iunior* respectu Valeriani, Patris sui, Augusti senioris et primarii, qui tunc simul cum filio imperii Romani gubernacula tenebat. Vbi enim plures simul *Augusti* dicebantur; fieri consuevit, ut alii *maiores*, uel *seniores*; alii *minores*, uel *iuniores Augusti*, appellarentur; quod exemplis comprobauit SPANHEMIVS, *de usu et praest. Num T. II, p. 382*. Vnde et ipse *Antonius Pagi* postea, in *Crit. Baron. ad A.C.*

261, hunc errorem suum agnouit; quem tamen hoc loco paucis attingendum duximus, ut exemplo non obscuro moneamur, in explicandis scriptoribus monumentisque cuiusvis generis, quam caute et diligenter omnia sint attendenda, ante quam ad nouam nullisque aliis testimoniis confirmatam opinionem dilabamur.

VI.

Ceterum de uita et moribus Saloninae Augustae parum nobis constat; nisi, quod ueteres scriptores haud obscure innuunt, non exiguam ei in maritum potestatem fuisse. Alioquin in numis et inscriptionibus uetustis eidem splendida *sanctitatis, pietatis, pudicitiae*, aliarumque uirtutum, tribuuntur elogia; ipsique crebro honores publice decreti uidentur; incertum uero, an ex sola adulatione? Neque enim solum in monumento Niciensi appellatur AVGVSTA SANCTISSIMA; sed etiam in aliis inscriptionibus. Non repetam nunc cetera documenta Saloninae olim dedicata, quae commemorat Gruterus, alique; nisi quod unius adhuc mentionem facere libet, quod L. BEGERVS, in *Spicilegio Antiquitatis*, p. 101, exhibuit:

De Saloninae moribus, et favore erga Plotinum.

CORNELIAE
SALONINAE
SANCTISSIMAE
AVG. CONIVGI
D. N. GALLIENI
INVICTI AVG.
FERENTINATES
NOVANI. DEVOTI. NVMI
NI. MAIESTATI. Q. EIVS

Vbi ex L. Liuius ostendit, *Ferentinum* fuisse nobile opidum, primum Volscorum, deinde Hernicorum; Ferentinales autem *nouanos* nominari, quia nouiter in ciuitatem uel per coloniam adducti, uel aliunde fuerint assumpti. Sed nec pauci numi, cum Latini, tum Graeci, in Italiae, in Thraciae, Phrygiae, Pamphylicae, Lyciae, Ciliciae, aliarumque gentium ciuitatibus, in honorem Corneliae

Saloninae Augustae cusi reperiuntur, quorum imagines et descriptiones in scriptoribus rei numariae sunt obviae. CAROLVS PATINVS, in *Numism. Imperatorum Rom.* p. 415, scribit, nescio quo nifus testimonio, Saloninam *forma fuisse egregia, moribus sanctis, et uoluntate erga eruditos propensa.* De eius erga Philosophos fauore non obscurum liceat argumentum inde petere, quod apud PORPHYRIUM, in *uita Plotini*, huius *Enneadibus* praemissa, pag. 3, legimus: *Ἐτίμησαν τὸν πλατῖνιν μάλιστα καὶ ἐσέφθησαν. Γαληνός τε ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ ἡ τέττα γυνὴ Σαλωνίνα. Ὁ τῇ Φιλίᾳ τῇ τέττων, καταχρώμενθ, φιλοσόφων τινὰ πόλιν πατὰ τὴν Καμπανίαν γεγενῆσθ λεγομένην, ἄλλως δὲ κατηρειπομένην ἡξίς ἀνεγείρειν. Καὶ τὴν πέριξ χώραν χαρίσαθ, οἰκισθεῖσιν τῇ πόλει νόμοις δὲ χρῆσθαι τὰς κατοικεῖν μέλλοντας τοῖς πλατῶνθ καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῇ πλατωνόπολιν θέσθ. Ἐκ τὸ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐταίρων ἀναχωρήσειν ὑπὸ χρεῖτο καὶ ἐγένετ' αὐτὸ βέλημα ἐκ τῆ ῥάσθ τῷ Φιλοσόφῳ, εἰ μήτινες τῶν συνόντων τῷ βασιλεῖ, φθονεῖντες, ἢ νεμεσῶντες, ἢ δ' ἄλλην τινὰ αἰτίαν μοχθήσαν, ἐνεπόθισαν.* H. e. Gallienus Imperator, et coniux eius, Salonina, Plotinum honorarunt, maximeque coluerunt. Hic igitur ipsorum beneuolentia fretus orauit, ut dirutam quandam olim in Campania ciuitatem Philosophis aptam instaurarent, regionemque uicinam cultae ciuitati donarent, concederentque ciuitatem habitaturis Platonis legibus gubernari, atque ipsam ciuitatem Platonopolin appellari. Plotinus uero pollicebatur, se illuc habitatum una cum amicis omnibus profecturum. Neque multum absuit, quin hanc rem ad uotum impetrauerit philosophus, nisi quidam imperatoris familiares inuidia, uel indignatione, uel alia quadam iniqua de causa, acriter obstitissent.

VII.

Sequeretur, ut nunc GALLIENI, Augusti, qui fuit maritus Saloninae, et cuius in monimento supra allato fit mentio, historiam exponerem; sed ea intricatior est, quam ut breuiter explicari, et copiosior, quam ut his paginis comprehendi, queat. Ex
 De Gallieno Imp. eiusq; laude et uirginitate,
 peratione,
 insti-

instituto autem Gallieni uitam a Chamilliardo, uiro erudito, expostum iri, publicae rerum in orbe literato nouarum tabulae nuper admodum significarunt. Annos uero imperii consulatumque ab hoc Imperatore gestorum tunc maxime exponemus, ubi annos *tribuniae* eiusdem *potestatis* alio tempore excutere nobis licuerit. Hoc autem iam memoratu dignum uidetur, quod, quantam huic Imperatori adspargunt alii infamiam; tantis uirtutibus illustrem alii eundem exhibeant. Nihil iam dicam de tot monumentis numisque uetustis, qui honoribus Gallieni fuerunt dedicati, et qui eximias eius laudes referunt. Quid enim splendidius est illis titulis, qui Romae in arcu Gallieni leguntur, et quae inde exscripsit SMETIVS, *p. X n. 9*, et ex hoc GRUTERVS, *p. CCLXXIII, n. 5*: GALLIENO. CLEMENTISSIMO. PRINCIPI. CVIVS. INVICTA. VIRTVS. SOLA. PIETATE. SVPERATA. EST. ET. SALONINAE. SANCTISSIMAE. AVG. M. AVRELIVS. VICTOR. DEDICATISSIMVS. NVMINI. MAIESTATIQUE. EORVM. Alibi uocatur MAGNVS, INVICTVS, PIVS, FELIX, PACATOR ORBIS, CONSERVATOR PIETATIS. Alibi eius VIRTVS, PIETAS, LIBERALITAS, VERITAS, INDVLGENTIA, AEQVITAS, praedicantur. Nec dici potest, quoties in numis eius VICTORIAE, et sub eiusdem imperio SECVRITAS, et FELICITAS PVBLICA, atque PAX et PIETAS SAECVLI, celebrentur. Obseruauit adeo PATINVS, *in Numism. Imperat. Rom. p. 412*, nullum facile fuisse Romanum Principem, praeter Gallienum, qui pluribus Diis suam religionem numis sit testatus. Sed haec omnia fortassis adulationis publicae potuerunt esse argumenta; atque alia magis ad spem et uota, quam ad rem ipsam, spectarunt. Ast illud mirum est, quod idem Imperator ab ipsis Christianis scriptoribus egregia laudum testimonia promeruerit. EUSEBIVS enim, *Histor. Eccles. Lib. VII, c. 23*, ex Dionysii Alexandrini testimonio scribit, Gallienum omnium consensu fuisse approbatum; ipsum tunc principatum, uelut senectute deposita, et pristinae improbitatis sordibus repurgatum, florentius eo tempore uiguisse. Imo, eiusdem Dionysii haec subiicit uerba: Ο δὲ ὁσιώτερος καὶ φιλοθεώτερος ὁ Γαλλίνος ὑπερβαῖς τὴν ἐπταετηρίδα, νῦν ἐν αὐτὸν ἑννατον δια-
νύειν

νύει, ἐν ᾧ ἡμεῖς εὐορτάσωμεν. h. e. ex interpretatione Valesii : *Religiosissimus Deique amantissimus Imperator, Gallienus, septennalem circulum iam emensus, novum Imperii annum degit, quo nos festa celebraturi sumus.* Sic etiam Eusebius iam antea, c. 13, l. c. commemorat, Valeriano a barbaris capto, filium eius Gallienum solum imperium obtinentem moderatius se gessisse ; missisque edictis, persecutionem aduersus Christianos commotam sedasse ; utque religionis Christianae Antistites secure deinceps munus suum obirent, dato rescripto praecepisse ; cuius rescripti exemplum ibidem exhibet Eusebius, ex Latino sermone in Graecum conuersum ; quod fortasse non indignum est, ut et hoc loco legatur :

Αυτοκράτωρ Καῖσαρ πᾶβλιϞ ΔικίνιϞ, Γαλλιηνὸς, Εὐσεβῆς, Εὐτυχῆς, Σεβαστὸς, Διονυσίῳ καὶ Πίννα, καὶ Δημητρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς Ἐπισκόποις. Τὴν Εὐεργεσίαν τῆς ἐμῆς δωρεᾶς διὰ παντὸς τῷ κόσμῳ ἐκβιβαδῆναι προσέταξα. ὅπως ἀπὸ τόπων τῶν δρησκευσίμων ἀποχωρήσωσι. καὶ διὰ τῆτο καὶ ὑμεῖς τῆς ἀντιγραφῆς τῆς ἐμῆς τῷ τύπῳ χρῆσθαι δύνασθαι, ὥστε μηδένα ὑμῶν ἐνοχλεῖν. Καὶ τῆτο ὅπερ κατὰ τὸ ἐξὸν δύναται ὑφ' ὑμῶν ἀναπληρῆσθαι, ἥδη περὶ πολλῶν ὑπ' ἐμῆ συγκεχώρηται. Καὶ διὰ τῆτο ΑὐρήλιϞ ΚυρήνιϞ ὁ τῶ μεγίστῳ πράγματι προσατέυων, τὸν τύπον τὸν ὑπ' ἐμῆ δόντα διαφυλάξει. i. e. *Imperator Caesar, P. Licinius Gallienus, Pius, Felix, Augustus, Dionysio, Pinnae, Demetrio, & reliquis Episcopis. Indulgentiam beneficii nostri per uniuersum orbem diffundi praecepimus ; ut cuncti a religiosis locis abscedant. Quocirca et uos rescripti nostri forma uti potestis, ut nullus uobis deinceps molestiam facessat. Atque id quod uobis exsequi licet, iam dudum a me concessum est. Proinde Auerelius Cyrenius, Procurator summae rei, dati a nobis rescripti formam sequetur.* Alius rescripti eodem loco meminit Eusebius, quo Gallienus Christianis permiserit, ut *coemeteriorum* suorum loca recuperarent. Haec eadem quoque refert confirmatque NICEPHORVS CALLISTVS, *Histor. Ecclesiast. L. VI, cap. 12.* Et quo laudis titulo eum non ornauit ZONARAS ; ubi T. II *Annal.* scripsit, *Gallienum animo fuisse liberali, atque omnibus gra-*

gra-

gratificari studuisse; neque quemquam uoti impotem dimisisse, ne aduersariis quidem suis, aut iis, qui tyrannos secuti fuerant, supplicio affectis? Neque, nisi honorificam Gallieni mentionem fecit 10. ANTIOCHENVS MALALA, *Parte I Chronographiae*, p. 394. Iam uero, si quis ciuilis historiae scriptores, eosque maxime a christiana religione alienos, euoluerit; inueniet, quemadmodum horum plurimi Gallienum, tanquam pessimum omnibusque uitiis deditissimum Principem, depinxerint, ut qui natus abdomini et uoluptatibus dies et noctes uino ac stupris perdiderit orbem terrarum: nisi quod ipse Trebellius Pollio, acerrimus alias uitiorum Gallieni reprehensor, *L. de Gallienis duobus*, c. XI, hoc unum negare non potuerit, *fuisse Gallienum oratione, poemate, atque omnibus artibus, clarum*. Quid uero de hoc scriptorum dissensu sentiamus? Dubitemusne cum VALLEMONTIO, (*in epistola de numo Gallieni cum Inscriptione singulari*) de sinceritate Trebellii Pollionis, eumque incredibiliter credamus propensum fuisse ad inferendam Gallieno iniuriam? An existimemus, profanae historiae scriptores ex odio quodam parum fauisse Gallieno; propterea, quod hic nimium indulserit rei christianae? An uero opinemur, Christianos scriptores, in referendis Gallieni rebus, non nihil gratiae dedisse? Tantos autem tamque eximios Theologos, mendacii, aut assentationis, arguere, quis uelit?

VIII.

Sed eam rem aliis expendendam relinquimus, et illud adhuc De Gallieno annotamus, Gallienum plerumque dictum fuisse PVBLIVM LICINIVM GALLIENVM; quibus nominibus aliquando nomen IGNATII, siue EGNATII, uel DECII, accessisse, deprehendimus. PATINVS duos numos Graecos exhibet, in quibus imagini Gallieni haec nomina addita leguntur: ΠΟΥ. ΛΙΚ. ΙΓΝΑ. ΓΑΛΛΙΗΝΟΣ. Sed et apud BEGERVM, in numo Gallieni a Sideribus percusso, cuius exemplar, *Tab. I fig. 6*, conspiciendum dedimus, nomen EGNATII sic scriptum extat: ΑΥΓ. ΚΑΙ ΠΟΥ. ΕΓΝΑ ΓΑΛΛΙΗΝΟΣ. SEB. h. e. *Imperator Caesar Publius Egnatius Gallienus Augustus*. REINESIVS, *Inscript. antiqu. cl. III*, n. XXXXI, hoc monumentum ex Vrsato exhibet:

C

IMP.

IMP.

EGNATI

PII. FEL. AVG.

MAX. TRIB. P.

P. P. COS. II. P.

Sed is idem monimentum referendum existimavit non ad nostrum Gallienum, uerum ad eius fratrem, quem Publ. Licinium Egnatium Gallienum dictum esse putat. Sequitur Reinesium etiam TILLEMONTIVS, *l'Histoire des Empereurs T. III, p. 713 et 904*; maxime, quia Gallienus ab historicis antiquis *plurimum principum frater* dicatur. At enim uero malim hac in re sequi ANTONIVM PAGIVM, qui in *Critica Baroniana ad A. c. 259*, docuit, IGNATIVM GALLIENVM non fuisse diuersum ab eo, qui absolute Gallienus uocatur, et Valeriani filius, Saloninaeque maritus, fuit. Primum enim numus, qui a TRISTANO et BEGERO exhibitus nomina haec habet: ΠΟΥ. ΔΙΚ. ΙΓΝΑ. ΓΑΛΛΙΗΝΟΥC, refert effigiem GALLIENI, Imperatoris, de quo nos loquimur. Deinde, nihil inusitatum tunc fuerat, aliquando uni eidemque plura cognomina imponi. Ita et ipse Gallieni Augusti Pater PVBL. LICINIVS VALERIANVS, rarius COLOBIVS cognominatus legitur. Ita et ipse ille GALLIENVS, de quo nobis iam sermo est, etiam appellatione DECII insignitus reperitur; quod ab historicis obseruatum non inuenimus. Hoc autem testatur illa Inscriptio uetusta, Cordubae in Hispania reperta, nisi suspectae fidei uideatur, quae apud GRVTERVM, *p. CCLXXV, n. 4*, legitur:

DN. CORNELIAE SALONINAE

AVG. CONIUGI. DN.

IMP. CAES. P. DECII GALLIENI

PII. FELIC. INVICTI. AVG.

DACICI. MAXIMI GERMANICI

MAXIMI TRIB. POTEST. III

COS. III IMP. P. P. PROCOS.

PROVINCIA BAETICA

DEVOTA. NUMINI

MAIESTATI Q. EORVM.

ABC

Aut enim Gallienus reuera aliquando in honorem DECIO^{RVM}, antecessorum suorum, appellationem DECII adsciuit; quemadmodum aliquando prisca Imperatores quaedam antecessorum suorum nomina assumere consueuerant; aut Prouincia Baetica, consuetudinem illam fortasse secuta, errauit. Imo, et nomen VALE-
 RIANI Gallieno tribuit numus Graecus apud BEGERVM, *Vol. III Thes. Brandenb. p. 159*, quod non facile alibi occurrit. Circa caput enim Gallieni haec legitur inscriptio: A. K. Π. ΛΙ. ΕΥ. ΓΑΛΛΙΗΝΟC. ΕΥ. ΕΥ. C. quam ita recte interpretatur Bege-
 rus: Αυτοκράτωρ Καῖσαρ ΠέβλιϞ ΛικίνιϞ Ουαλερίηνός Γαλ-
 λιανός Εὐσεβὴς Εὐδαίμων CεβασϞ. h. e. *Imperator Caesar Publius Licinius Valerianus Gallienus Pius Felix Augustus.*

VIII.

Haec in praesens sufficient de GALLIENO et SALONINA, ^{De Tibiscor} quorum honori id, quod explicandum suscepimus, monimen-
 tum dicatum est. Nunc de iis, qui hoc ipsum monumentum de-
 dicarunt, dispiciemus. Designantur illi his uocibus atque
 notis: ORD. MVN. TIB. Haesitavi ab initio, annon hic deno-
 tetur *Ordo municipii Tiberiopolis*. Deprehendi enim, duo ma-
 xime loca huius nominis in Geographia occurrere: alterum in
 Phrygia magna ad ortum Caystri fluvii; alterum Triballorum in
 Thracia, in confinio Mysiae inferioris. Videre licet SPONIVM, in
Miscell. erudit. antiquit. p. 201, ubi descripsit sequens moni-
 mentum Tarantasiae repertum: DIS MANIBVS TI. CLAV-
 DIVS ARTEMIDORI F. QVIR. PHOEBVS TIBERIOPO-
 LITANVS VIVOS SIBI ET FILIAE FIDAE VASIENSI
 VXORI CARISSIMAE. Taceo, reperiri etiam *Tiberiacum*, a
 Tiberio Augusto dictum, et in territorio Rauennate situm; atque
 aliud Vbiorum, in Germania inferiori; itemque ipsam Ratisbo-
 nam a quibusdam *Tiberinam*, siue Augustam Tiberii, olim di-
 ctam esse, putari. At enim uero, cum istas *Tiberiopolis* pro-
 pter denominationem magis ad tempora Imperatorum Orientis,
 adeoque Gallieni aetate inferiora, referendas putem, cumque

etiam cetera loca a Tiberio, Augusti successore, denominata, ab eo loco, in quo hoc monumentum est inuentum, paullo sint remotiora; uerissimum mihi uidetur, hic denotari *municipium Tibisci*, quod, obseruante iam CELLARIO, in *Geogr. antiq.* in *Dacia*, fere ad confluentes Tibisci fluuii, situm fuit; cuius opidi iam mentionem fecit Ptolemaeus; et quod etiam *Tiuisci* nomine notatur in *Tabula Peutingeriana*; cuius tabulae ἀυτόγεγον et egregium antiquitatis monumentum haud ita pridem in *Serenissimi Principis*, EVGENII, *Sabaudiae Ducis*, Herois Marte et Arte incomparabilis, Bibliothecam peruenit. Et quamuis iam lapis iste non amplius ad confluentes Tibisci, sed non procul inde ad confluentes Temis et Bistrae, fluuiorum, reperiatur; facilius tamen illum eo transferri potuisse, existimamus. Fieri uero potuit, ut, cum Salonina fortasse maritum in Pannoniis bella gerentem secuta Tibisci aliquantisper substitit, eius honori *Ordo huius municipii* hoc ipsum monumentum consecrarit.

X.

De Ordine
Municipii.

Tralatitium autem est, per ORDINEM κατ' ἐξοχὴν intelligi *consilium publicum*, siue *collegium Decurionum*, quod in municipiis Senatum repraesentabat. Quemadmodum enim Populus Romanus in Vrbe Romae in tres *Ordines* distribuebatur, scilicet in *Senatorium*, *Equestrem*, et *Plebeium*; ita etiam ciuitates coloniarum et municipiorum in eiusmodi ordines, siue *status*, diuidi solebant. Equidem in coloniis et municipiis concilium consultantium, qui regebant ciuitatem, ab initio non proprie *Senatus*, neque collegae *Senatores* uocabantur; quod nomen Patres Urbis Romae sibi potissimum honoris causa uindicabant: sed audiebant *Decuriones*, siue *Curiales*, et *Buleutae*; haud secus, ac illi, qui Romae *Consules* dicebantur, in coloniis et municipiis, plerumque *Duumuiri*; qui ibi *Censores*, hic *Quinquennales*; qui ibi *Tribuni plebis*, hic *Defensores ciuitatum*, appellari consueuerunt. Sed et in coloniis ac municipiis erat *ordo equestris*; unde exempli causa, M. T. Cicero, qui Arpini, in mu-

municipio, ex equestri familia natus erat, a Iuvenale, *Satyr. VIII*, n. 238, uocatur:

*Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romae
Municipalis Eques, et cetera.*

Erat et reliquus populus, siue plebs, quae a Decurionum collegio regebatur. Atque adeo Decurionum ordo saepius κατ' ἐξοχὴν, solo *Ordinis* nomine designabatur; uti in nostra inscriptione; item apud GRUTERVM, p. CCCLXXXIX, n. 1, ORDO BENEVENTANVS, et ORDO NARBONENSIS, p. CCCCXXX, 7. item p. CCCCLXXVI, 4. ORDO CIVITATIS SVAE, pluribusque aliis locis. Aliquando huic nomini addebatur honoris causa titulus *amplissimi, splendidissimi, aut similium*. Sic CICERO, in *Orat. pro Coelio*, c. XI: *Nemini unquam, inquit, praesentis Puteolani maiores honores habuerunt, quam absentis M. Coelio, quem et absentem in amplissimum ordinem, i. e. in collegium Decurionum, cooptarunt.* Apud Gruterum, p. CCCCXXI, n. 3, appellatur NOBILISS. ORDO CONSEN. Item, p. CCLXXV, n. 2, ORDO SPLENDISSIMVS SEGVNORVM. Non nunquam uocabulo *Ordinis* addebatur ipsum nomen *Decurionum*. Sic legimus apud GRUTERVM, p. CCCCLXXVII, n. 3, ORDO DECVRIONVM MVNICIPI POROI. Et p. CCCLXXXVIII, n. 5. ORDO SANCTISSIMVS DECVR. Haud raro coniunguntur Decuriones cum alio ordine. Sic legimus, apud GRUTERVM, p. CCCCLXXXVIII, n. 3. ORDO ET POPVLVS SVRRENTINORVM, item p. CCCCXXXVI, n. 1, ORDO. ET. PLEBS. TREIENS. et p. CCCCLX, n. 4, ORDO NARNIENSIVM. VNA. CVM. CIVIBVS. Apud FABRETTVM, cap. VI, n. 92, DECVRIONES. ET. VRBANI, et c. VI, n. 162, ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. (i. e. Sacerdotum honori cultuique Augusti institutorum) ET. PLEBS. VNIVERSA. In Cenotaphio Pisano Caii Caesaris legitur illud decretum constitutum *per consensum* OMNIVM ORDINVM. Vid. HENR. NORISIVS, in *Cenotaph. Pis. Dissert. I*, p. 44. Adhaec isti *Decuriones* uocabantur etiam CONSCRIPTI; non tamen, uti Senatus Roma-

NUS, PATRES CONSCRIPTI. Hinc legimus apud GRUTERUM, p. CCCCLVI, n. 1, PLACERE CONSCRIPTIS LEGATOS EX HOC ORDINE MITTI. Imo aliquando, et inprimis sub Imperatoribus, *Ordo Decurionum* in municipiis et coloniis sibi etiam arrogauit titulum *Senatus Senatorumque*. Sic enim apud Gruterum, p. CCCCLVII, n. 6, legimus: SENATVS. P. Q. NOLANORVM. Ita et ATACITO, L. XIII *Hist. Senatorius ordo plebsque Puteanorum* uocatur.

XI.

Obserua-
tiones Phi-
lol. de scri-
ptura per
maiores
literas.

Possemus iam et de illa formula agere, quae in monumento nostro legitur: DEVOTVS NUMINI MAIESTATIQUE EIVS; at enim uero quoniam eadem in aliis etiam inscriptionibus antiquis frequentissime occurrit, eius explicationem alii occasione seponemus. Interim, si licuerit nobis ad leuiiores quasdam observationes Grammaticas, easque *orthographicas*, diuertere; tota huius monumenti scriptura nobis in mentem reuocat uetustam Latine scribendi rationem, qua Romani, ignoratis ante Gothorum in Italiam aduentum his nostris minusculis et currentibus *characteribus*, olim omnia publica iuxta et priuata monimenta librosque iis literarum figuris exararunt, quae *unciales* et *maiusculae* dicuntur, et quas Typographi hodie *uersales capitalesque* uocant. Id quod, si opus est, euidentissimorum auctoritate testimoniorum comprobari potest, ita, ut in *Quaestionibus suis Romanis*, p. 65, id frustra negauerit uir alioqui perindustrius, Christianus Falsterus. Neque enim animaduertit uir optimus, argumentis suis neutiquam illud confici, quod contra Scioppium, Pancirollum, aliosque Criticos, probandum susceperat. Quis enim neget, ueteres eiusdem formae literas, et grandiori, et mediocri, et minori *charactere*, efformare potuisse, ita tamen, ut non tam *essentiali* forma, ut ita loquar, quam magnitudine et quantitate grandiores literae a minutulis fuerint diuersae. Certe in lapidibus et monumentis, aut etiam in libris ad pompam scriptis, grandioribus literis magis opus erat, quam in pugillaribus, codicibusque ad uulgarem usum comparatis. Imo, saepius accidisse uidemus, ut in

uno

uno eodemque lapide, aut libro, quidam uersus grandioribus literis, ceteri minoribus, sint formati; cuius generis exempla lapidum ueterum exhibet GRUTERVS, in *Inscript. antiq.* p. XXV, 1; p. LXV, 7; p. LXXVIII, 3; p. CXXVII, et pluribus aliis locis. Quid? quod ueteres illi Romani *literas suas capitales* ita coarctare, et in tam exiguam formam redigere potuerunt, ut retinerent quidem figuram suam naturalem; sed modulo et quantitate non facile superarent *characteres currentes* literarum Latinarum, quibus hodie uulgo utimur. Id quod euidentissimo animaduvertere licet exemplo in numis minimi moduli, quorum non pauci ex illa antiquitate ad haec nostra tempora peruenerunt. Et quamuis hodierna scribendi ratio aliquanto magis ad uelocitatem sit comparata; attamen neque uetustum illud Romanae scripturae genus, uti quidem opinatur Falsterus, tam tardum existimandum est, ut ne per consuetudinem prompte etiam facileque exarari potuerit; inprimis ubi festinationis studio non prorsus accurate pulchreque pingendae fuerunt singulae literae, quod munus quondam fuit *καλλιγραφία*; aut ubi etiam uariis scripturae compendiis uti licuit. Cuiusmodi scripturae compendia, siue *abbreviaturae*; neutiquam uero, uti Falsterus putat, minores et nostrae scripturae similes literae, fuerunt illa *σημεία*, siue NOTAE, quae, teste PLUTARCHO, in *Catone minore*, p. 770, *minutis et breuibus figuris multarum uim literarum complectebantur*. Praeterea, uerum quidem est, hodie etiam in multis monumentis numisque maioris et priscae formae literas exhiberi solere; cum nihilo minus nobis cognitae usitatioresque sint huiusmodi minores literae currentes; haud pauca tamen obuia etiam sunt monumenta, literis minusculis recentioris figurae signata: cum contra ex omni antiquitate nullum codicem, aut lapidem, numumque genuinum, qui a saeculo post Christum natum quinto aetatem tulerit, afferre liceat Falstero, in quo nostrates et uulgo usitatae figurae literae Latinae conspiciantur. Licet enim in magno Inscriptionum opere Gruteri tria circiter monumenta animaduertantur, nempe pag. CLXXXV, 3, pag. DCLII, 2, et pag. DCCCLXXXII, 7; in quibus uetustae Romanorum scripturae, quaedam recentioris

us

usus literae sunt admistae; facile tamen ex LEONE ALLATIO, in *Animaduers. ad Antiqu. Etrusc.* n. XXXVIII, et ex OCTAVIO BOLDONIO, in *Epigraph.* L. V, c. 4, aliisque, constat, quid de antiquitate et auctoritate illorum monumentorum sit iudicandum. Denique, si, quod fatetur, ipse Falsterus nullum aliquod exemplum uetustiorum manu scriptorum iis figuris maiusculis exaratorum unquam uidit; non tamen habet, cur fidem deneget testimoniis uirorum fide et auctoritate dignissimorum; quorum haud paucos in *Disputatione de ornamentis Librorum ueterum, Altorfi re- cusa*, n. III, annotauit; quibus addantur: IVL. CAES. SCALIGER, L. I *de causis linguae Latinae*, c. XXXVIII, et OCT. BOLDONVS, in *Epigraph.* l. c. itemque MABILLONIVS, *de re Diplom. Lib. I, c. XI.* et ANGELVS ROCCA A CAMERINO, *de Bibliotheca Vaticana*, p. 400; qui locupletes testes esse possunt, ubi adhuc supersint uenerandae uetustatis codices, qui maiusculis Romanorum literis sint exarati. Quodsi uero Falsterus concesserit, minoribus quidem literis, sed quarum forma nondum cum nostris literis conuenerit, neque ab ipsa natura *characteris* Romani aliena fuerit, iam illos ueteres, Ciceronis aeuo, usos esse; tunc frustra Pancirolli, Scioppii, aliorumque, sententiam sibi impugnandam suscepit. Nemo enim dixerit, omnes libros ueterum, quamuis omnino ante saeculum a Christo nato quinctum omnes illis priscis Romanis et *capitalibus* literis scripti fuerint, literis extra ordinem magnis scriptos pictosque fuisse. Sed redeamus nunc ad monumentum Saloninae, Augustae, dicatum; in quo per maiores literas exarato, nihilo minus licebit quaedam scribendi compendia animadu- uertere. Cum enim aut lapis non omnes literas expressas caperet, aut scalptor non satis accurato studio spatia uersuum antea dimen- sus esset; hinc accidit, ut, uerbi gratia, in uocabulo CONIVGI, li- tera ultima I inserta sit proximae suae literae G, hac forma, G item pronomen NOSTRI, per siglam N inclusum sit G, hunc in modum: G. Hic enim pariter atque in uocabulo AVC. figu- ram literae G, aut uetustatis culpa, aut fabri marmorarii errore, quodammodo corruptam, atque etiam in uoce MAIESTAE *er- ratum fabrilis* admissum esse, facile apparet. Sicuti enim CICERO,

L. VI

De quibus-
dam scri-
pturae
compen-
diis,

L. VI Epist. I ad Attic. iam sua aetate talis *errati fabrilis* admissi meminit; ita ea nimis frequenter in lapidibus inscriptis occurrunt, inprimis si monimenta extra Italiam ab hominibus Latinae linguae saepe non satis gnaris parata fuerunt. Quod autem ad compendia scribendi attinet, ubi duae pluresque literae quasi compinguntur; neque haec raro in lapidibus numisque antiquis inveniuntur; et eius generis non pauca exempla collegit BOLDONIUS, in *Epigraph. L. V, cap. 4*, itemque CELIARIVS, in *Orthograph. Lat. p. 19*. Neque tamen haec compendiaria et extraordinaria scribendi ratio ad exemplum et uulgarem usum trahenda est. Quamobrem antiquae Romanorum scripturae negligentes sunt, qui ubique *diphthongos*, et nominatim AE et OE hunc in modum Æ et Œ, coniungendas conglutinandasque esse putant. Bene monumentum Saloninae consecratum in nominibus CORNELIAE SALONINAE *diphthongum* AE seiunctis uocalibus exhibet: neque secus et numi ueteres, et lapides alii, codicesque, a quibus uitiū abest, distincte repraesentant literas *diphthongorum*, nisi ubi uel spatii angustia, uel lubido sculptoris, compendia scripturae attulit; aut ubi posterioribus saeculis in minori scriptura pro *ae* sola litera *e*, uel *ē*, exarari consuevit. Ita bene etiam, et antiquo Romanorum mori conuenienter, idem hoc monumentum, quod hactenus explicauimus, una eademque figura exhibet literas I et V, siue uocalem significant, uti in uocibus: GALLIENI, MVNICIPII, NVMINIS; siue notent consonantes; uti in nominibus, CONIVGI, MAIESTATI, EIVS, DEVOTUS. Nouum omnino et scholasticum inuentum est, ubi I et V uocales per figuram etiam a consonantibus J, J, et U uel U, distinguuntur; cum ueteres Romani, exempli gratia, iisdem figuris scriberent: ADIUVIT. Quare, quicumque rationem habent antiquitatis, abstinent noua forma J, U, uel U; nominatimque OCTAV. BOLDONIUS, in *Epigraphica, L. V c. 4*, suadet rei literariae cultoribus, ut corruptelam uindicent inuectae lasciuiæ typographorum formae U, siue U, pro V; atque illud ipsum discrimen inter V et U, U, Iulii Caes. Scaligeri aetate nondum fuisse cognitum, existimat. Equidem illud non dissimulamus, iam Gallieni Augusti tempore, in numis iisque aereis quidem, quos possidemus, literas non tanta accuratio-

De figura
diphtho-
gorum AE
et OE.

De figuris
litterarum
I et V.

ne et elegantia, quanta aureae Latinitatis tempore, expressas deprehendi, et sigillatim literam V non facile angulum acutum in parte ima habere, sed hunc fere in modum apparere: *V*. Imo et in codicibus, post septimum octauumque circiter saeculum a nato Christo manu exaratis, iam sapissime pro V hanc figuram *U*, *u*, et postea etiam pro I istam: *J*, obseruari: (quemadmodum uel ex schematibus et fragmentis *Aur. Prudentii, Virgii Florentini, Augustini, Psalteriorum quorundum* aliorumque librorum, apud MABILLONIVM, *de re diplomatica*, animaduertere licet,) unde deinceps fortasse occasio dari potuit fingendae diuersae figurae V et U; I et J, pro diuersa significatione: at enim uero in illis ipsis codicibus et fragmentis nullum prorsus adhuc discrimen eorum *characterum* obseruatur; sed figura J pro I, et U pro V, ubique pariter exhibentur, siue uocalis, siue consonantis, uice fungantur. Iam, quod ad illud ligabile et per literas minusculas scribendi genus attinet, quo nunc scribentes utimur; equidem hoc in uniuersum non tam Romanum, quam barbarum est; interim, si, ubicunque fieri potest, *analogiam orthographiae* ueterum Romanorum sequi decet; rectius omnino scribere uidentur, qui itidem in hac quoque scriptura nullum inter *i* et *j*, item inter *u* et *v*, discrimen figurae statuunt; quique omnem figurae *j* usum tollunt; et, sicuti in maioribus Romanorum literis ubique V, ita in minori scribendi genere (cuius literae *ligabiles* dicuntur,) ubique *u* ponunt, neque figurae *v* ibi facile locum relinquunt; nisi ubi *capitalis forma* V fuerit usurpanda. Hanc enim scribendi rationem sequuntur omnes codices ueterum, quos uidere nobis contigit; itemque omnia ueterum codicum fragmenta; quorum non exiguam copiam ex compacturis ueterum librorum, quae Ciceronis, Virgilii, Ouidii, aliorumque codicum membranaceorum particulas continent, curiositate fortasse non prorsus inuiti, adhuc collegimus. Neque, si opus esset, paucos possemus commemorare, qui etiam post inuentam *typographiam*, inter minorum literarum typos nusquam figuram *j* uel *v* admiserunt. Itaque non satis capio, cur quidam figuram *v* ex mediis quidem uocibus exterminandam, sed tamen in principio uocum, relinquendam, ducant; adeoque exempli causa, *vna, uiuo*, scribant. Neque enim apparet, cur, non ubicunque in minori etiam scriptura eandem figuram re-

tine-

tineant; sicuti in scriptura maiori ueteribus Romanis ubique eadem figura V in usu fuit, siue ab initio, siue in media parte uocum, existeret; et siue uocalis, siue consonantis, uice fungeretur. Ne que ualet, quod CELLARIUS, uir celeberrimus, *in Orthogr. Lat. p. 15*, scripsit, ideo ab initio uocum figuram *v* relinquendam esse; quoniam figura *u* sit connexionis causa inuenta; in principio autem uocis illo nexu non opus esse uideatur. Utique enim litera *initialis* aequae ac intermedia, ab altera parte cum sequentibus est connectenda; et tunc potius, si quid ea ualeret ratio, uoces in *u* desinentes, e. gr. *genu*, *neru*, (propterea quod nullo amplius nexu opus esset,) eo loco per *v* scribendae uiderentur; id quod uero omni ului aduersatur. Interim quibusuis integrum relinquimus, quam sequi malint scribendi consuetudinem; cum non nisi qualescunque rationes eius scripturae, quam nos plerumque nunc sequimur, hac occasione explicare uoluerimus.

DIATRIBAE I MISCELLANEORVM DOCTRINAE ANTIQVARIAE

CAPVT II

DE

COLLEGIO VTRICVLARIORVM.

I.

IN iisdem *monimentorum Danubialium iconibus*, quas sub initium huius Diatribae laudauimus, memorabilis occurrit inscriptio Proponitur inscriptio ex Danubialibus monimentis de collegio utriclario- rum. ex uetusto lapide descripta, qui repertus est in Pannoniis, iuxta pagum Margam, in tractu Sebesiensi, in confinio Transyluaniae, non procul ab origine fluuii Temis. Quam inscriptionem quia ab aliis ueterum monimentorum collectoribus obseruatam descriptamque esse, haud memini; eam non indignam existimaui,

quae paullo studiosius explicaretur. Atque en illam ipsam inscriptionem!

DEAE. NEMESI.
AEL. DIOGENES.
ET. SILLA. VALERIA.
PRO. SALUTE. SUA. ET.
FILIORVM. SVORVM.
MATER. ET. PATER.
EX. VOTO. A. SOLO.
TEMPLVM. EX SVO.
FECERVNT. COLLE
GIO. VIRI. CLARI
ORVM

II.

Romae iam
aNuma in
stituta fue-
re collegia
artificum.

Non recens est, aut nostra demum Patrumque memoria, in-
troducta haec consuetudo, ut existant in ciuitatibus certae ar-
tificum opificumque sodalitates, atque collegia, quae quadam iu-
rium laborumque communione inter se arctius coniunguntur. In
ipsa Romanorum republica, quae et splendore, et sapientissimis
institutis, nulli alii in orbe terrarum cessit, frequenter artifices opi-
ficesque in collegia colisse, legimus. Primus ibi NUMA POM-
PILIUS, qua fuit prudentia in ordinanda republica, morem hunc
instituit. Cum enim ab initio Romana ciuitas ex duabus consta-
ret gentibus, neque coalescere uideretur in unam; Rex pruden-
tissimus, reputans corpora rigida, et quae per se commiscentur
aegre, temperari mutuo comminuta, et exiguis portionibus citius
coire posse: interesse arbitratus est, ut multitudinem in plures disse-
caret partes, atque ita primum ingens illud dissidium obliteraret,
distractum in minuta. Itaque, teste PLUTARCHO; *in uita eius*, p. 71,
ἦν ἡ Διανομή κατὰ τὰς τέχνας αὐλητῶν, χρυσοχόων, τεκτόνων, βαφε-
ων, σκυτοτόμων, σκυτοδεψῶν, χαλκῆων, κεραμεύων. Τὰς δὲ λοιπὰς τέ-
χνας εἰς ταυτὸ συναγαγὼν, ἐν αὐτῷ ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα. Κοινω-
ρίας δὲ καὶ συνόδους, καὶ θεῶν τιμὰς ἀπαδ' ἑκάστη γενεῇ πρεσβύτας,
τότε

τότε πρῶτον ἐκ τῆς πόλεως ἀνῆλθε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τὰς
μὲν Σαβίνους, τὰς δὲ Ῥωμαίους· καὶ τὰς μὲν Τατίους, τὰς δὲ Ῥω-
μίλους πολίτας· ὥστε τὴν διαίρεσιν εὐαρμοσίαν καὶ ἀνάμιξιν πάν-
των γενέσθαι πρὸς πάντας. h. e. *Diuisit ciuitatem per artes te-
bicinum, aurificum, fabrum, tinctorum, sutorum, coriariorum,
aerariorum, figulorum: reliquas artes in unum coegit, fecit-
que ex omnibus corpus unum, et unicuique generi suos pecu-
liares conuentus et religiones praescripsit; adeoque tum pri-
mum sustulit ex urbe eam diuersitatem, quae alii Roma-
ni, alii Sabini; illi Tatii, hi Romuli, censebantur; sua-
que diuisione id consecutus est, ut omnibus cum omnibus con-
ueniret.*

III.

Accrescente Reipublicae Romanae potentia, sensim accreue-
re et illa artificum opificumque corpora, non solum in Vrbe, sed
etiam in prouincijs et regionibus imperio Romano subiectis, ita,
ut certus eorum numerus iniri haud possit; inprimis, si etiam sa-
cerdotum, aliorumque, collegia connumerentur. Cum uero ni-
mium aliquando excreuissent eiusmodi sodalitates, et hominum
humiliū coitiones in ciuitate non satis tutae uiderentur; L.
Caecilio et Q. Martio, Coss. istiusmodi collegia magnam partem
sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae utilitas ciuitatis de-
siderasset, uti testatur ASCONIVS, *ad Ciceronis Orat. in Pisonem.*
Post nouem deinde annos, quam sublata erant, eadem non
solum restituit, sed etiam noua quamplurima, uel ex seruitiorum
faece, constituit Clodius, tribunus Plebis, teste CICERONE, *in Orat.*
in Pisonem. Verum Iulius Caesar, memorante SVETONIO, in
uita eius, *cap. XXXXII, cuncta rursus collegia, praeter antiqui-
tus constituta, distraxit.* Similiter et Octauius Augustus, quod
idem Suetonius, in huius uita, *cap. XXXII, memorat, collegia,
praeter antiqua et legitima, dissoluit.* Sed et in instituendis
ordinandisque artificum collegijs deinceps etiam perquam dili-
gens fuisse uidetur ALEXANDER SEVERVS, Imperator. Scri-
bit enim LAMPRIDIVS, *eum corpora constituisse uinariorum,*

Numerus
collegio-
rum in re-
publica et
imperio
Romano-
rum idem mu-
tatus est.

*lupinariorum, caligariorum, et omnium artium: hisque ex se-
se defensores dedisse, et iussisse, quid ad quosque iudi-
ces pertineret.* Huiusmodi artificum corpora TARVNTENVS
PATERNVS, in *l. ult. C. de iur. immun.* triginta duo recenset;
CONSTANTINVS uero ad Maximum, XXXV nominat, in *l. 2.
C. Theodos. de excusat. artif.* Atque horum corporum singula-
rem catalogum, Tomo III *Thesauri Antiquit. Roman.* a GRAEVIO
insertum, GUIDO PANCIOROLLVS quondam exhibuit, ibidem-
que nominatim recensuit collegia: *Architectorum, Medicorum,
Pictorum, Statuاريorum, Marmorariorum, Lecticariorum,
Clauicariorum, Quadratariorum, Structorum, Sculptorum,
Musariorum, Deauratorum, Albinorum, Argentariorum Bar-
baricariorum, Diatretariorum, Aerarii fusorum, Signariorum,
Fabrorum, Braccariorum, Aquae liblatorum, Figulorum, Au-
rificum, Vitriariorum, Plumariorum, Speculariorum, Eborario-
rum, Pellionum, Fullonum, Carpentariorum, Sculptorum, De-
albatorum, Cusorum, Tignariorum, Bracteariorum, Intestina-
riorum, Tessellariorum;* quorum artificum omnium prout distin-
ctae artes, ita plerumque propria separataque collegia, fuerunt;
horumque in ipso Iure fit mentio. Non difficile nobis foret, si id
quidem nunc ageremus, plura huiusmodi collegiorum nomina, in-
primis ex indicibus Scaligerianis Inscriptionum GRVTERI, aliis-
que antiquitatum scriptoribus, congerere. Neque contemnendus
labor fuisset, si, quam in praefatione *Musarum Lapidariarum*
promiserat IO. BAPTISTA FERRETIVS, historiam antiquorum
collegiorum et sodalitiarum, tam publicorum, quam priuatorum,
confecisset, posterisque reliquisset. Quam uero operam nos in
posterum, si tantum nobis otii relinquetur, aggrediendam medi-
tamur.

III.

Quomodo
licitum fu-
erit, coire
in colle-
gium.

Non uero omnibus artificibus, opificibusque, promiscue col-
legium habere concedebatur; sed legibus, et Senatus consultis, et
Principalibus constitutionibus, ea res coercebatur, docente *lege I
Digest. Quod cuiuscunque universitatis nomine uel contra eam
agatur.* Atque tunc demum licite coire dicebantur. Praeter
enim

enim comessationum et compotationum intemperantiam, itemque priuilegiorum abusione, factionum metus causa fuit prima, cur non omnia admitterentur collegia. Quae de re uidere licet IAC. CVIACIVM, *obseruat. Lib. II, c. XXX.* Vnde TRANQVILLVS, in *Augusto, c. XXII*: *Plurimae, inquit, factiones, titulo collegii noui, ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores, dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit, ergastula recognouit, collegia, praeter antiqua et legitima, dissoluit.* Quae etiam ratione TRAIANVS, Imperator, inductus, PLINIO, nouum Fabrum collegium Nicomediae instituere uolenti, *Ep. XI II*, his uerbis abnuitt: *Tibi quidem, inquit, secundum exempla quam plurimum in mentem uenit, posse collegium fabrorum apud Nicomedienses constitui; sed meminerimus, prouinciam istam, et praecipue eas ciuitates, eiusmodi factionibus esse uexatas. Quodcunque nomen ex quacunque causa dederimus his, qui in idem contracti fuerint, aeternum quamuis breues fient.* Eiusmodi uero coetus et congregationes sodalium audiebant *collegia, corpora, consortia, sodalitia*, *ἐταίρια* cum quibus quodammodo nostrorum opificum corpora, *die Zünfte*, uel *Innungen*, conueniunt. Medio acuo uocabantur *Gildae, Guldæ*, uel *Geldoniae*; quoniam eiusmodi sodalitia saepius pecuniam (*Geld*) ad communes usus, aut compotationes, contulere. Vid. CAROL. DVRESNE, in *Glossario Latino*, ubi inter alia hunc locum ex ANSELMO, *Lib. II, Epist. VII*, attulit: *De Domino Henrico, qui Camerarius fuit, audio, quia in multis inordinate se agit, et maxime in bibendo: ita ut in GILDIS cum ebriosis bibat.* Existimat ONVPHRIVS PANVINIVS, *Antiquit. Veronens. L. I, c. XXV*, *collegia* proprie fuisse sodalitia maiorum artificum, ad usum ciuitatis; minorum uero et ignobiliorum artificum conuentus *corpora* dici consueuisse; ut sutorum, lecticariorum, cauponum, baiulorum, et aliorum huius generis. Verum idem ONVPHRIVS non potest infitias ire, ea ipsa nomina saepius a scriptoribus inter se permisceri, atque pro collegiis corpora, rursum pro corporibus collegia, accipi; temporibus praesertim recentioribus. Sic *corpus utriculariorum* aliquoties inuenitur in Gruterianis Inscriptionibus; in Marfigliana uero, eodem sensu dicitur *collegium utriculario*.

An collegia distincta fuerint a corporibus?

riorum; neque minus apud SPONIVM, in *Miscellan. erud. an-
tq. p. 61.*

COLLEGIO. VTRICLAR
C. IVL. CATVLINVS DON. POS.

V.

Quem
usum ge-
neratim
praeſtite-
runt Rei-
publ. talia
collegia?

Istiusmodi collegia generatim magnum usum praestabant patriae, dum publico manuariam aliquam operam, artem et ministerium, praebebant. Maiorem in modum commoda harum collegiorum commendavit SYMMACHVS, in *epist. 27*, ad VALENTIEM, Imperatorem, *L. X*, ostenditque, *horum corporum ministerio Urbis Romae onera sustineri. Hic, inquit, lanati pecoris inuector est; ille ad victum populi cogit armentum: hos suillae carnis tenet sanctio; pars urenda lauacris ligna comportat; sunt, qui fabriles manus augustis operibus accommodant: per alios fortuita arcentur incendia. Iam caupones & obsequia pistoria, frugis & olei baiulos, multosque id genus patriae seruiantes, enumerare fastidium est.* Nonnullorum huiusmodi collegiorum officium praecipuum uel ex nomine satis intelligitur; de aliis uero non nisi anceps et difficilis coniectura est. Interim magnam lucem huic argumento affundere possunt, quae in codice Theodosiano, *Libro XIII, de nauiculariis; Libro XIV, de priuilegiis corporatorum Urbis Romae, de Pistoribus et Catabolensibus, de Suariis, Pecuariis, & Jusceptoribus vini, ceterisque corporatis, de calcis coctoribus, de collegiatis, de centonariis et dendrophoris*, sub peculiaribus titulis leguntur: quae omnia commentariis suis luculenter illustrauit uir in omni iure et humanitate quondam uersatissimus, IACOBVS GOTHOFREDVS.

VI.

In inscri-
ptione
proposita
legendum
est nomen
VTRICLA-
RIORVM.

Quodnam uero nominatim illud collegium fuerit, de quo inscriptio nostra loquitur, iam disquirendum est. Literae enim, quarum ipsam figuram scriptoris diligentia retulit, aut uetustate, aut ipsius sculptoris culpa, quodammodo obscuratae fuisse uidentur.

Vix

Vix uero est dubium, quin per nomen VIRICLARIORVM indicetur COLLEGIVM VTRICLARIORVM; quod et in aliis quibusdam inscriptionibus commemoratur. Conveniunt enim ceterae literae omnes. Quam facile uero linea superior transuersa in litera T obliterari potuerit, ii nescire non possunt, qui in antiquitate cognoscenda aliquando uersantur, criticorumue scripta euoluunt. Qua de re in primis adire licet HENR. STEPHANVM, in *Castigationibus quamplurimorum M. T. Ciceronis librorum*; qui in fine illius libelli, egregio instituto, exempla uariorum apud Ciceronem mendorum et eorum causas recenset. Quoties enim accidit, ut non e lapidibus solum, sed etiam codicibus manu exaratis, i loco T descriptum deprehendatur? Iam GASPAR SCIOPPIVS, *de arte critica*, p. 49, obseruauit, hinc euenisse, ut apud CATVLLVM, *Salus* pro *saltus*; apud PLAVTVM, *alius*, pro *altus*, et: *Si cui animus sperat*, pro: *sicut animus sperat* legi coeperit. Idem saepe accidit literae E, ut ea, amissa aut obliterata inferiori lineola, in F mutaretur, et, exempli gratia, *Frigit*, pro *Erigit*, in NONIO legeretur. Item accidit et aliis quibusdam literis. Verum, nec insolens est in antiquis lapidibus atque codicibus, aliquando punctis interiectis, syllabas integrarum uocum distingui. Dedimus huius rei exempla in altera disputatione de ornamentis librorum ueterum. Vnde SCIOPPIVS inter praecepta critica non immerito retulit, uerba aliquando esse coniungenda, quae perperam disiuncta inueniantur. Atque ita, cum apud AESHYLVM *σελας φόρων* a quibusdam legeretur; SCIOPPIVS, *de arte critica*, p. 117, *σελασφόρων* copulando scribendum docuit: et, cum alicubi in epistolis Ciceronianis legeretur: DE. CVRIA. SENATORIA, idem legendum ostendit: DECVRIA. SENATORIA. Sic, apud BOISSARDVM, P. III, p. 45, in quadam inscriptione antiqua legitur: ST. LIT. IVD. cum sine puncto exarandum fuisset? ST. LIT. quia ueteres ST. LIT. IBS, pro LIT. IBS, passim scribebant. Adhaec RIVIVS animaduertit, in quibusdam codicibus scriptis, apud SALLVSTIVM, *in bello iugurth. cap. LXXV*, per intempestiuam diuisionem extitisse: VT RES; cum coniunctim legendum sit: VT RES. Memorabile exemplum corruptionis, idque huic nostro fere simile, exhibet GRVTERVS, in *Ihesauro inscri-*

Inscriptionum, pag. CCCCLXXV, n. 3, ubi scriptum extat : HONOREM. BIS. ILLI. Hic enim, et CHIMENTELLIVS, et FABRETTVS, recte censent legendum : HONOREM. BISELLI. Alia exempla prudens praetereo ; ne in his nimius fuisse uidear. Quo minus uero de nomine VTRICULARIORVM legendo nunc dubitamus ; hoc magis nobis ambiguum est, quodnam horum hominum fuerit officium ?

VII.

Nomen
utricula-
riorum ubi
occurrat ?

Vocem utricularii ambiguae esse notionis, mirandum non est, cum illa raro apud ueteres scriptores occurrat. Eam vix apud alium me hucusque legere memini, quam apud TRANQVILLVM, *in uita Neronis*, c. 54. Idem nomen apud GRVTERVM non nisi sex inscriptiones, nec eae satis ubique perspicuae, referunt : uidelicet, pag. CCCCXIII, n. 4. p. CCCCXXVIII, n. 10. p. CCCCXLVIII, n. 5. p. CCCCCLXXXIII, n. 1. p. DXLVII, n. 8. p. DCXLIX, n. 7. REINESIVS praeterea, *Class. XI*, n. 36, unam protulit ; et item unam exhibuit SPONIUS, *in Miscell. eruditae Antiquit. p. 61*. Denique nomen *utricularii*, in Glossario PHILOXENI reperi, ubi Graece redditur ἀσκαύλης. Plura loca et monimenta huc spectantia mihi hucusque haud occurrerunt. Interim illa, quae obuia sunt, inter se conferemus, ut ad intelligendas illas antiquitatis reliquias coniectura propius accedamus.

VIII.

Quomo-
do nomen
utricula-
riorum
scribatur,
et unde
deriuetur ?

Quod igitur ad nomen *utricularii* attinet ; illud uel integre scriptum, retenta litera v post literam c, uel συκοπτικῶς exaratum, inuenitur. Integrum legitur apud SVETONIUM, loco paulo ante excitato, et apud PHILOXENVM ; itemque in hac inscriptione, quae Lugduni reperta, apud GRVTERVM, pag. DCXLIX, n. 7, extat :

D.
 ET. MEMOR
 AETERNAE. I
 POPPILI. NATI
 SECVANO. CIVI
 LVGDVNENSI
 NEGOTIATORI. AR
 TIS. PROSSARIAE
 ADPERTINENTIS. ET
 HONORATO. CORPOR
 VTRICVLARIORV

Equidem in noua GRVTERI editione obseruamus, LIGORIVM ultimam uocem *Vtriciorum* legisse; at enim uero haec uox utique ab aliis aliter ibi lecta est, neque Ligorii lectio usu et auctoritate aliorum scriptorum munitur. Ceterae inscriptiones omnes, exciso v intermedio, *utriclarios*, haud secus, ac aliae, *tabernacuarios*, *nomenclatores*, pro *nomenclatoribus*, similesque uoces, referunt. At, siue *utricularius*, siue *utriclarius*, scribatur; dubium non est, istud nomen ab *utriculus*, et hoc ab *uter* dici. *Vtriculus* autem proprie et simpliciter nihil aliud significat, quam *pusillum utrem*.

VIII.

Cum uero utrium, qui ex corio confici solebant, uariis fuit usus; uidendum est, a quo potissimum significatio haeserit in nomine *utriculi* et *utricularii*. Nihil frequentius fuit, quam ut utribus liquor infusus asseruaretur, aut alio deportaretur. Sed, quanquam hinc parui tales utres dicerentur *utriculi* et *uterculi*; homines tamen inde potius *utrarios*, quam *utricularios*, dictos esse, deprehendo. Ita apud LIVIVM, *utrarii* dicuntur, qui *utribus asserunt aquam*. Ibi enim L. III, c. 23, de Paulo commemoratur, quo pacto aquarum penuriam in Olympo monte leuarit: *Postremo*, inquit Liuius, *sequi se utrarios ad mare, quod minus trecentos passus aberat, iussit*. Frequentem ergo utrium usum in

Variis fuit
 utrium
 usus apud
 ueteres.

bello fuisse animaduertimus. Sic apud SALLVSTIVM, *in bello Iugurthino, cap. LXXXI*, legimus, Marium curasse, ut *ex coriis magna utrium copia conficeretur*, quibus milites in locis arenosis aquam secum deportarent. Quo consilio etiam Eumenes, apud CORN. NEPOTEM, *cap. VIII*, dicitur militibus imperasse, *ut quamplurimos utres atque etiam culleos compararent*. CAESAR etiam, *L. I de Bello civili, cap. 48*, refert, Lusitanorum consuetudinem fuisse, ut sine VTRIBVS ad exercitum non iuerint. Singularem utrium usum indicat PETRONIVS, *cap. 34*. *Intraverunt, inquit duo Aethiopes capillati, cum PVSILLIS VTRIBVS, quales solent esse, qui arenam in amphitheatro spargunt, unumque dedere in manus: aquam enim nemo porrexit*. Ergo in utribus etiam aquam afferebant non solum aduersus arenam et calorem; sed et in conuiuiis ad manus lauandas. Porro, ut taceam translatae huius uocis significationes, erat genus utrium, qui inflabantur. Huc pertinet illud instrumentum musicum, quod et *utriculus* uocabatur, pastoribus inprimis agricolisque usitatum: Germanis audit *die Sackpfeiffe*; Gallis *Cornemuse*. Ad quod instrumentum respicere dicitur auctor epistolae ad DARDANVM, quae HIERONYMO tribuitur: *Antiquis temporibus fuit chorus* (seu uti legit quondam SALMASIVS, *χορός*) *simplex pellis, cum duabus cicutis aereis, et per primam inspiratur, secunda uocem emitit*. Negari autem non potest, ab usu istiusmodi utrium, eos, qui utriculo cecinerunt, dictos esse *utricularios*. Ita plane hanc uocem accepit TRANQVILLVS, *cap. LIII, in uita Neronis*. *Sub exitu quidem uitae, inquit, palam nouerat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se, partem uictoriae ludis, etiam hydraulam et choraulam, et VTRICULARIVM, ac nouissimo die histrionem saltaturum Virgilii Turnum*. Per utricularium hic Musicum intelligi, qui inflet utrem, non solum adiecta cetera nomina quodammodo indicant; sed etiam ex DIONE CHRYSOSTOMO colligitur, qui in *oratione de Philospho* ostendit, Neronem huiusmodi artis peritia praestare uoluisse. *φασιν, inquit, ικανόν αὐτὸν εἶναι καὶ αὐλεῖν, τῷ τε σώματι καὶ ταῖς μαχαλαῖς ἀσπὸν ὑποβάλλοντα, i. e. perhibent,*

bent, eum eximium esse fistulis canendo, eoque, ut ori et axillis utrem dextre admoueat et subiiciat. Videatur CASAVBONVS, in *Commentario suo*, ad locum Suetonii modo citatum. VTRICVLARII hi Graece dicebantur ἀσκάυλαι, ubi ἀσκός utrem, et αὐλός, fistulam notat. Quod nomen MARTIALIS in Latino epigrammate retinuit, L. X, Ep. 3. *Concupiscit esse Canus Ascaules*. Atque ita, ut paullo ante monuimus, in *Glossario antiquo*, ἀσκάυλης redditur *utricularius*. Praeter haec autem, utribus etiam utebantur natare et tranare soliti; et qui ex bubulis utribus pontes uel rates conficiebant; de quibus postea plura dicemus.

X.

In hoc uario utrium usu, uariaque uocis utricularii significatione, quae isthinc nasci potuit, cum primis dubium esse potest, utrum in nostra inscriptione, ceterisque, intelligantur *utricularii*, ἀσκάυλαι, qui utribus inflatis cecinerunt? an, qui utribus in fluminibus marisue usi sunt, pontium loco, aut nauigandi causa? Equidem non adeo absurdum forte uideatur, fuisse et huiusmodi musicorum certa collegia atque sodalitia apud Romanos; in primis, cum iam NUMA POMPILIUS, referente PLUTARCHO, collegium tibicinum instituerit. Quorum tibicinum species erant liticines et cornicines, qui apud SPONIUM, in *Miscell. erudit. Antiquit. p. 69*, memorantur:

M. IULIUS VICTOR EX COLLEGIO
LITICINVM CORNICINVM.

Liticines, qui lituo canebant, genere tubae minoris; *cornicines*, qui cornu canebant, genere tubae incuruo. Et certe, cum iam haec scripsissemus,prehendimus, ipsum laudatum SPONIUM fassum esse, cap. V *Antiqu. Lugdun* quas Gallice edidit, se ab initio credidisse, significari hoc nomine certum corpus Musicorum, un corps de joueurs de Cornemuse, qui nobis dicuntur die Sackpfeiffer. At enim uero, non uidentur, nisi ii tibicines

fidicinesque, qui omnibus sacris publicis praesto erant, collegium habuisse Romae. Cuius rei indicium facit inscriptio apud GRUTERUM, p. CLXXV, n. 10.

COLLEGIO. TIBICINVM
ET. FIDICINVM. ROMANORVM
QVI. S. P. P. S
TITVS. IVLIVS. TYRANNVS

Illas enim siglas : QVI. S. P. P. S. non male quidam interpretantur: QVI. SACRIS. PVBLICIS. PRAESTO. SVNT. Vtres vero, seu utriculos eiusmodi, sacris Romanis adhibitos fuisse, nisi forte in Bacchanalibus, hucusque haud inuenimus. Nec quisquam dixerit, iis locis, ubi utricularios extitisse, inscriptiones ueteres antea laudatae testantur, tantam Musicorum, qui utribus uterentur, frequentiam fuisse, ut publica auctoritate collegia inierint.

XI.

Num intel-
ligantur fa-
bri utricu-
lorum,

Alio modo VTRICVLARIOS interpretatus est SERTORIUS VRSATVS, in *Comment. de notis Romanorum, sub uoce FABROR. NAVAL. VTRICLAR.* p. 176. *Vtriclarios, hoc est, utricularios, inquit, scio fuisse, et esse illos, qui canunt, tibiis applicatis utriculo; quae tibiae utriculares sunt appellatae. Vnde Nero, teste Suetonio, cap. 54. nouerat, se proditurum hydraulam, et choraulam, et utricularium. Verum non utricularistibiae moderatorem, sed eiusdem fabrum, hisce notis significari, mihi suadet inscriptio a Grutero collecta, pag. CCCCXXXV III, 5.*

D. M.

G. PASQVI. OPTATI. LIB. PAR
DALAE. IIII. AVG. COL
IVL. PAT. AR. PATRONI
EIVSDEM. CORPORIS. ITEM. PATRON
FABROR. NAVAL. VTRICLAR. ET
CENTONAR. C. PASQVIVS
EPIGONIVS. CVM. LIBERIIS. SVIS
PATRONO
OPTIME. MERITO

Ar-

Arbitratur Vrsatus, in istis inscriptionibus per utricularios intelligi debere fabros utriculorum; propterea, quod hoc nomen alicubi coniungatur cum nomine Fabrorum naualium. Sed fallax est haec interpretandi ratio. Etsi enim bene coniunguntur *Fabrinauales*; uox tamen *fabrorum* non ad omnia adiuncta nomina collegiorum est trahenda; uti exempli causa, in *inscriptione* apud GRVTERVM, pag. CCCCXXXI, 9, ubi commemorantur COLLEGIA FABRORVM, CENTONARIORVM, DENDROPHORVM, NAVICVLARIORVM; uox *fabrorum* recte per se subsistit; neque trahenda est etiam ad nomina *centonariorum*, *dendrophorum*, aut *nauculariorum*. Adhaec non est uero simile, neque facile aliunde probari poterit, in uno quodam opido tantam fuisse multitudinem istorum artificum, qui *saccos fistulatos*, siue *utriculos musicos*, confecerint, ut peculiare quoddam certisque priuilegiis ornatum collegium constituerint. Alioqui non absurdum foret, utricularium appellari, et qui moduletur utriculis, et qui eos paret conficiatque; nisi forte artifices, qui in aliis componendis instrumentis musicis uersati sunt, huiusmodi etiam utriculos simul conficere consueuerint.

XII.

Probabilissimum potius est, in MARSIGLIANA inscriptione pariter, ac reliquis, quae supra notauimus, monumentis, per *utricularios* intelligi certum nautarum genus; quod quale fuerit, postea pluribus exponam. Interim nostra sententia inde comprobatur, quia utricularii in aliquot antiquis inscriptionibus componuntur cum aliis nautarum generibus. Sic apud GRVTERVM, p. CCCXIII, n. 4, cum utriculariis coniunguntur nautae Druentici:

Per utricularios intelligi nauiculariorum genus, probatur primo ex coniunctione illorum cum nautis.

M. FRVNTONI. EVPOR
IIIIVIR. AVG. COL. IVL.
AVG. AQVIS. SEXTIS. NAVICVLAR.
MAR. AREL. CVRAT. EIVSD. CORP
PATRONO. NAVTAR. DRVENTI
CORVM ET VTRICVLARIORVM
IVLIA NICE. VXOR
CONIVGI KARLSSIMO

Sic

Sic etiam in illa inscriptione, quam itidem ex GRVTERO, pag. *CCCCXLVIII*, n. 5, in sectione proxime antecedente annotauimus, utriculariis adiunguntur *fabri nauales* et *centonarii*. De quorum corporum coniunctione postea dicendi dabitur occasio.

XIII.

Probatur
praeterea
ex condi-
tione loco-
rum, ubi
floruerunt
collegia
utricula-
riorum.

Illud uero nec exiguam probabilitatis speciem affert, perti-
nuisse hoc utriculariorum collegium ad rem nauticam; quod ista
loca, ubi in uetustis inscriptionibus utricularii constituisse memo-
rantur, ad flumina, aut mare, iacuerint, ita, ut ibi alias rem nauti-
cam exercitam fuisse constet. Quod innuit etiam REINESIUS,
in Inscript. class. XI, n. 64. Utriculariorum ordo, inquit, *in*
Galliis Arelate, Ernagini, Narbone ad Ararim, Rhodanum,
Ligerim, Druentiam, perinde ut nautarum, satis fuit honora-
tus. Sic superior inscriptio, quam ex GRVTERO, p. *CCCCXIII*,
n. 4, protulimus, in agro Arelatensi reperta est; cuius urbs nobi-
lis, Arelatum, in Gallia Narbonensi ad Rhodanum floruit insigni
emporio. In qua inscriptione praeterea maris Arelatensis, ac nauta-
rum Druenticorum, fit mentio. Druentia uero a Rhodano ex-
cipitur; qui fluuius cum nec hodie nauigabilis esse, et pontibus
carere dicatur; nec olim, testibus LIVIO et SILIO, nauium pa-
tiens fuerit, sed omnium Galliae fluuiorum difficillimus transitu:
coniicimus, eum Romanorum industria aliquando nauigabilem fa-
ctum fuisse. Sic et ille lapis, cuius inscriptionem modo ex GRV-
TERO, p. *CCCCXLVIII*, n. 5, produximus, Arelate erutus fuit;
in quo hae siglae: COL. IVI. PAT. AR. sic sunt interpretandae:
COLONIAE IULIAE PATERNAE (PIAE) ARELATENSIS. At-
que alius lapis inuentus, Nemausi, urbe antiqua, ad Vardonis flu-
uii caput, inter Auenionem et Montem Pessulum, sita, in inscri-
ptione meminit *corporis utriculariorum Arelatensium*, apud
GRVTERVM, p. *CCCLXXXII*, n. 1; quam infra exscriptam da-
bimus. Ita apud eundem GRVTERVM, p. *DXLVII*, n. 8, iti-
dem utricularius memoratur corporis Coloniae Iuliae Piae, uel
Paternae, Arelatensis, in sequenti monumento:

I. IVLIO. SECUNDO
 VTRICLARIO. CORP
 C. I. P. A. QVI. LEGAVIT
 EIS. TESTAMENTO
 SVO. XCC. VT. EX. VSVR. EOR.
 OMNIBVS. ANNIS. SACRIFIC
 IO. EI. PARENTETVR
 ITEM. NAVT. DRVENTIOR
 CORPOR. MOGITVMA
 EPIPODIVS. FILIVS. NA
 PATRI. PIENTISS.

Præterea Lugduni constitisse corpus utriculariorum, manifeste testatur alia inscriptio, quæ apud GRVTERVM, pag. CCCC XXVIII, n. 10, legitur:

D. M.
 ET. MEMORIAE. AETERNAE
 C. LIBERII. DECIMAN
 CIVI. VIENNENSI. NAVT
 ARARICO. HONORAT
 VTRICLARIO. LVGV
 DVNI. CONSISTENTI
 MATRONA. MARTIA. et cetera.

Iam vero constat, Lugdunum, ad confluentem Araris et Rhodani, celeberrimo olim emporio et granario insigne fuisse. Ita et REINESIVS, cl. XI, n. 36, inscriptionem retulit, in qua *utriculariis* Lugduni consistentes nominantur; quam inscriptionem repetiit etiam SPONIUS, in *miscell. erud. antiquit.* p. 238:

D. M. ET. QUIETI. AETERNAE
 C. VICTORI. — — — TVRICIS
 SIVE. QVIGVRONIS. CIVIS. LVGD
 INCORPORAT. INTER. VTRICLAR.
 LVG. CONS.
 QVI. VIXIT. SINE. VLLIVS. OFFEN
 SA. ANN. XVIII. M. — . D. V.
 CASTAVRINA. MATER. FILIO
 VNICO. PISSIMO. PONENDVM. CV
 RAVIT. ET. SVB. ASCIA. DEDICAVIT

Denique idem SPONIVS, p. 61, exhibuit hoc monumentum, iam
 supralaudatum :

COLLEGIO. VTRICVLAR
 C. IVL. CATVLINVS. DON. POS.

Quod monumentum Antipoli, Galliae Narbonensis urbe, quae iam
 olim portu instructa fuit, repertum est. Hactenus ergo productae
 inscriptiones testantur, maxime in Galliis memoriam collegii utri-
 culariorum per quasdam monumentorum reliquias asseruatam esse.
 Facile tamen persuademur, olim etiam in aliis Imperii Romani lo-
 cis, imprimis ubi per fluuios commercia agitata fuerunt, eiusdem
 professionis homines collegia iniisse. Neque repugnat ille ipse
 lapis, cuius inscriptionem delineatam MARSIGLIANAE curio-
 sitati debemus. Etsi enim Marga, pagus in *comitatu Temesua-
 riensi*, aliquantulum abest a Danubio; facile tamen fieri potuit,
 nisi ibidem olim constiterit collegium utriculariorum, ut lapis iste
 ex alio opido fortasse propius ad Danubium sito, illuc fuerit trans-
 latus.

XIII.

Coniecturae nostrae aliquod praesidium conciliat auctoritas
 REINESII et SPONII. Ille enim, in *Syntagm. Inscript. an-
 tiqu. p. 621*, scripsit, *utricularios esse, qui rem nauiculariam
 exercent, et nautis plerumque iunctos legi.* Hic, in *Miscella-
 neis*

Accedit ex
 parte sen-
 tentia Rei-
 nesii et Spo-
 nii.

*laneis erud. antiqu. p. 61: Vtricularii inquit, erant nautarum species, sicut et lenuncularii et lintrarii, a uariis nauicularum formis nomen desumentes. Et pag. 238: Vtricularii, inquit, erant nautarum species, ita dicti ab utriculis, siue nauiculis, in utris formam fabrefactis: unde saepissime in antiquis lapidibus cum nauiculariis et lenunculariis coniunguntur. Eadem fere tradit, dans Recherche des Antiquités et Curiosités de la ville de Lyon, c. V: le suis de l'opinion de ceux, qui croient, que c'est une espece de Bateliers, dont on ne faisoit difference, que selon la diversité des batteaux, dont ils seruoient. Vter, ou utriculus, étant apparemment une sorte petits batteaux a ventre large, qui pouvoit ressembler à une Cornemuse. Sic equidem hi eruditissimi uiri aperuerunt quodammodo uiam ad cognoscendam hanc antiquitatis particulam; at rem ipsam, partim non luculenter, partim minus accurate, exposuerunt. Quemadmodum uero hos facile ita sequimur, ut credamus, utriculariorum professionem ad rem nauticam pertinuisse; sic nominatim a SPONIO induci haud potuimus, ut existimarem, a forma saltem nauium, seu scapharum, *utriculos* et *utricularios* esse dictos. Potius censemus, istos nautas, qui appellati sunt utricularii, inde nomen inuenisse, quia ratibus et pontibus ex utribus reuera confectis, in fluminibus, aut mari, usi sunt. Quae res ut apertius explicetur, iam uaria loca ex antiquis scriptoribus afferam, quibus constat, quemadmodum ueteres non solum generatim aliquando nauiculis coriaceis, sed etiam praecipue utribus, usi sint, quibus fluuios, et ipsum mare, tranarint, aut etiam pontes interdum construxerint. Horum autem ueterum testimoniorum non pauca iam praeoccuparunt, annotaruntque: SALMASIVS, in *Exercitat. Plinianis*, p. 894; LIPSIVS, *L. II Poliorcet. c. V*; GODESC. STEVVECHIVS, in *Comment. ad L. III cap. VII Vegetii de re militari*; atque STEPHANVS IO. STEPHANIVS, in *comment. ad SAX. GRAMMATICI Histor. Dan.* L. II, p. 21.*

XV.

Nimirum aliquando natandi transfretandique caussa singuli De usu homines singulis, aut certe duobus; aliquando plures homines utrium.

Quomodo pluribus coniunctis utribus, usi sunt. Sic FLORVS, L. III, c. 5 :
 singuli ho- *Lucullus*, inquit, *horribile dictu, per medias hostium naues utre*
 mines flu- *suspensus, et pedibus iter ad gubernans, uidentibus procul, quasi*
 uios, aut *marina pistrix, euaserat.* Quam rem paullo aliter commemo-
 mare, ali- *rat* SEX. IUL. FRONTINVS, Strateg. L. III, c. 13 : *Lucullus,*
 quando *inquit, militem e suis, scitulum nandi et nauticae peritum, ius-*
 utribus tra- *sit insidentem duobus inflatis utribus, literas insutas habenti-*
 rint? *bus, quos ab inferiore parte duabus regulis inter se distantibus*
commiserat, ire septem millium passuum traiecit. Quod ita
perite gregalis fecit, ut cruribus, uelut gubernaculis dimissis,
cursum dirigeret. Imo et ita idem factum descripserat SALLV-
 STIVS, uti ex eius fragm. apud Nonium cognoscimus : *Duos*
quam maximos utres leui tabulae subiecit; qua super omni
corpore quietus, inuicem tractu pedis, quasi gubernator existe-
ret. Cui rei illustrandae *Figuram IV Tab. I* ex STEVVECHII
comment. ad Vegetii L. III, c. 7, aeri incidendam curauimus.
 Vnde fortasse et illud facilius intelligi potest, quod apud AMMIA-
 NVM MARCELLINVM, *Libro XXX,* legimus de Para, Arme-
 niorum Rege fugitiuo, qui lectulos in uillis repertos binis utribus
 uinariis suffulciri iussit; quibus singulis procures insidentes et Re-
 gulus ipse, iumenta trahentes, praeruptos undarum occurfantium
 fluctus obliquatis meatibus declinarunt. De Iulio Caesare etiam
 TRANQVILLVS, c. LVII, testimonium suppeditat. *Si flumina,*
inquit, morarentur, nando traiciens, uel innixus inflatis utri-
bus, persaepe nuntios de se praeuenit. De Hispanis commemo-
 rat LIVIVS, L. XXI, c. 27, quod sine ulla mole in utres uestimen-
 tis coniectis, ipsi cetris suppositis incubantes, flumen transnata-
 uerint.

XVI.

Aliquando plures utres inter se colligari consueuerunt, ut in-
 star ratium per aquas agi, iisque plures simul homines deuehi, po-
 tuerint. Sic SOLINVS, in *Polyhistore, cap. LXX, commemo-*
 rat, *quosdam Arabes bubulis utribus centabulatas crates* (ubi
 SALMASIVS mauult legere : *contabulatos stratus*) *superposuisse,*
uecta.

De ratibus
 ex utribus
 factis.

uectatosque hoc ratis genere praetereuntes infestasse sagittis uenenatis; iisque Arabibus inde *e re nata datum nomen esse, ut dicti sint* ASCITAE. Nimirum ASCITAE appellati sunt a Graeco uocabulo ἀσκός, *utris*; quasi *ascitae* dicerentur *utricularii*. Quam historiam, ut cetera fere omnia, Solinus debet Plinio; quamquam hic retulerit, istos Arabes *utres binos strauisse ponte*. Ita enim scribit L. VI *Histor. nat. cap. XXVIII: Commercia infestant ex insulis Arabes Ascitae appellati; quoniam bubulos utres binos sternentes ponte*, [h. e. utribus iunctis tabulas stratas, instar pontis, superponentes] *piraticam exercent, sagittis uenenatis*. ARRIANVS, in *Periplo maris Erythraei*, p. 157, uocauit huiusmodi rates ex utribus factas *χεδίας δερματίνας ἐξ ἀσκῶν*. Scribit enim ita de nauigiis eorundem Arabum Ascitarum: *πᾶς ὁ γενόμενος ἐν τῇ χώρᾳ λίβανος εἰς κανὴν ὥπῃ ἐκδοχῆον εἰσάγεται καμήλοις τε καὶ χεδίαις ἐντοπίαις δερματίνας ἐξ ἀσκῶν, καὶ πλοίοις*. h. e. *Omne thus, quod in illa regione nascitur, in Canam, uelut in commune quoddam receptaculum, partim camelis, partim ratibus coriaceis, quae ex utribus confectae sunt, aliisque nauibus, conuehitur*. Et uocat SALMASIVS, in *Exercit. Plin.* p. 491, PTOLEMAEVM testem, homines in sinu Sachalite *ἐπὶ ἀσκῶν διαπλεῦσαι, super utribus nauigasse*. Haud secus olim certos piratas *Ascomannos* dictos esse, obseruat CAROLVS DV FRESNE, in *Glossar. med. et infim. Latinitatis*; propterea, quod utribus, seu ratibus ex utribus confectis, usi, piraticam exercuerint, inde forte ad exemplum Arabum *Ascitarum*, *Ascomanni* appellati, uoce hybrida, ab ἀσκός, *utris*, et *mann*, homo.

XVII.

Tunc uero huiusmodi utres saepius inflabantur follibus, prout ex SVETONII ET FRONTINI locis modo excitatis licet intelligere. Hinc in imagine *Ascogrephi*, siue ἀσκογεφύρας, i. e. pontis ex utribus constructi, *Tab. 1, Fig. 5*, quam ex *Anonymi* libello, *Notitiae utriusque imperii* adiecto, exhibemus; animaduertimus folles, quibus nimirum istiusmodi utres inflari consueuerant.

rant. Atque ita etiam, canente NONNO, *Dionys. Libro XXIII. u. 150*, Bacchicus exercitus: Ἀσκοῖς οἰδαλέοισι χέων ποιητὸν αἴτην Δέρμασι φυμαλέω διεμέτρεεν, Ἴνδον Ὑδάσπην, Ἐνδομύχων δ' ἀνέμων ἐγκύμονες ἔπλεον ἀσκοί. h. e. *Vtribus tumidis fundens factitium uentum, pelle uentosa permensus est Indum Hydaspem; intus uero inclusis uentis grauidi erant utres.*

XVIII.

De huiusmodi utribus stramento impletis,

Aliquando autem tales utres inferciebantur stramentis. Ita de Alexandro M. narrat CURTIUS, *L. VII, c. 5*: *Vtres quamplurimos stramentis refertos diuidit militibus; his incubantes transnauere amnem.* Ostendit uero ARRIANUS, *L. III de Expeditione Alexandri, p. 233*, unde, necessitate urgente, tunc milites confecerint istos utres. *Ευναγαγὼν τὰς διφθέρας ὑφ' αἷς ἐσκήνυν οἱ στρατιῶται, φορυτὲς ἐμπλήσαντες ἐκέλευσεν ὡς ξυροτάτα, καὶ καταδῆσαι τε καὶ ξυρῶσθαι ἀκριβῶς, τῇ μὴ ἐνδύεσθαι εἰς αὐτὰς τὸ ὕδατος.* i. e. *Collectis itaque pellibus, sub quibus milites in tentoriis degebant, stramentis quam maxime siccis eas impleri accurateque uinciri et consui iubet, ne qua parte aquam admitterent.* FREINSHEMIUS, in *comment. ad Curtium, Lib. VII, c. 3*, etiam hunc GREGORAE locum ex *Lib. II, cap. 8*, annotauit de barbaris nationibus, Scytharum potentia pulsas: *Διφθέρας αὐτ' ἄλλης σχεδίας κάρφης πεπληρωμένας τὸν ἴστρον διέβησαν.* i. e. *Loco aliarum scapharum, coriis stramento repletis usi, Istrum transarunt.* Huc etiam referri potest consilium Saluidieni Rufi, cuius meminit DION CASSIUS, *Libro XXXXVIII, p. 367*. Ille enim naues ex pellibus, (δερμάτινα πλοῖα) facere instituerat, ad imitationem eorum, qui Oceanum nauigabant. Itaque eas intus baculis leuibus distendit, foris autem pellem bouis crudam in formam rotundi clypei obduxit. Verum periculi magnitudinem ueritus, tunc ab eo consilio destitit.

XVIII.

Ita nimirum ex corio etiam lintres nauiculasque olim confecerunt. De quibusdam Indiae populis id refert NONNVS, in *Dionysiacis*, L. XXVI, n. 176. Ὀλκάδας ἔδεδάσιν. ἀδελφῆται δὲ βοεῖη Δερατέω πλώσσι τύπῳ τεχνήμονι νηῶν δέρματι δ' ἰθύνεσι νότον πλόον, οἷς ἐνὶ ναύτης ἔζεται. i. e. *Naues non norunt; bona uero eaque non cocta pelle nauigant, ad instar lignearum nauium; pelle uero dirigunt spurium nauigium, in quibus nauta sedet.* De huiusmodi nauigiis coriaceis Oestrurnidum loquitur etiam RVFVS FESTVS AVIENVS, in *ora maritima*. *Rei ad miraculum, inquit, nauigia iunctis semper aptant pellibus, corioque uastum saepe percurrunt salum.* Ac fortasse eiusdem generis nauiculam intellexit VIRGILIUS, L. VI *Aen.* u. 413: *Gemuit sub pondere cymba Sutilis.* STRABO, L. III *Geograph.* haec de Lusitanis scribit: ΔιΦθερινοῖς πλοίοις ἐχρῶντο, ἕως ἐπὶ βεῆτας διὰ τὰς πλημμυρίας καὶ τὰ τενάγη. h. e. *coriaceis usi sunt nauigiis usque ad Prutum, ob exundationes et paludes.* Huc pertinet et illud genus nauium, quo Iul. Caesar in bello ciuili usus est. L. I enim, c. 54, ita scribit: *Imperat militibus Caesar, ut naues faciant, cuius generis eum superioribus annis usus Britanniae docuerat. Carinae primum et statumina ex leui materia fiebant; reliquum corpus nauium uiminibus contextum coriis integebatur; quas perfectas carris iunctis deuehit noctu.* Ita etiam HERODOTVS, in *Clio*, testatur, nauigia illorum, qui per flumen commearint Babylonem, fuisse orbiculata atque *coriacea*. Graecis uocabatur talis nauis ex corio κόραβος, siue κοράβιον, quam uocem et Latini aeuo inferiori retinuerunt. Vnde ISIDORVS, L. XVIII, c. 1: *Carabus, inquit, est parua scapha, ex uimine facta; quae contexta crado corio, genus nauigii praebet, quod habent Germanorum piratae in Oceani littoribus.* Apud CAROL. DV FRESNE, in *Glossar. Lat.* Florentius Vigorniensis: *Occulte, inquit, de Hibernia fugerunt, carabumque, qui ex duobus tantum coriis et dimidio factus erat, intrauerunt, mitumque in modum sine uelo et armamentiis post septem dies in*

De nauiculis coriaceis.

Cor-

Cornubia applicuerunt. Sed de his non est, cur hoc loco pluribus agam. Non enim in his coriaceis nauigiis locus fuisse uideatur utribus; unde nec, qui iis usi sunt, proprie *utricularii* appellari potuerunt.

XX.

De ponti-
bus ex utri-
bus con-
structis.

Denique etiam ex corio, et quidem ex utribus iunctis, aliquando pontes olim constructi fuere, inprimis traiciendi exercitus causa. Huiusmodi pontis conficiendi modum iam Rhodius quidam monstrauit, apud XENOPHONTEM, *de Expedit. Cyri*, L. III, p. 247; cuius uerba, breuitatis ergo, nunc tantum ex Latina interpretatione afferre liceat. *Viribus, inquit, bis mille opus est. Video autem hic permultas pecudes, et capras, & boues, et asinos; quibus si coria detrahantur, et inflentur, facilem nobis traiectionem praestabunt. Etiam uinculis iis mihi opus erit, quibus ad iumenta utimini. His ubi utres connexuero quolibet eorum ad alterum applicato, appensis lapidibus, iisque ancorarum ritu demissis; deinde deductis in aquam utribus, et utraque parte colligatis, uirgulta imponam, et terram ingeram: statim intelligetis, nequaquam fore ut mergamini. Nam utres singuli binos facile sustinebunt, quo minus mergantur; contra lapsum autem tum uirgulta, tum terra, ualebunt.* Pari ratione sub Imperatoribus Romanis aliquando usus fuit *asiocephorum*, i. e. pontium ex iunctis utribus constructorum. Non repetam hic, quod ZOSIMVS, L. II, cap. 10, in uita Iouiani, commemorauit; sed nunc tandem modum construendorum istiusmodi pontium exponam, prout ab auctore *Anonymo* libelli de *rebus bellicis*, sub titulo *Asiogresi* describitur, ubi et forma talis pontis exhibetur, quam et nos, *Tab. I, fig. 5*, aeri incidendam curauimus. *Ne interdum, inquit ille, necessario itineri exercitus, fluuiorum quod plerumque euenit, occursum impediat; remedium ad hanc rem et compendio facile et usu praecipuum reperit ingeniosa necessitas; quod tali ratione componitur: Vitulinis pellibus Arabica arte molitis (est enim apud eos praecipua confectionis cura propter aquam de puteis follibus hauriendam) his igitur, ut dictum est, diligenter sutis, fiunt utres in magni-*
tudi-

tudinem trium et semi pedum, ita ut, cum iidem utres spiritu inflati tumuerint, non extollant uterum, sed aequalitate, qua plenitudo ipsa utrium spatia plana perficiat, ex quorum lateribus, loris sub annexis, inuicem colligantur; desuper autem una parte circulis extantibus, ex altera immittuntur uncini. Et ita in formam pontis ad sociata partibus, explicetur integritas. Sed hoc idem opus obliquo fluuii propter impetum meatus facilius usque ad alteram explicabitur ripam; quod fixis in utraque ripa ferreis palis et funibus ualidis, in medio quidem sub ipsis utribus, propter incedentium sustinendum pondus, in marginibus autem firmitatis gratia desuper extensis, transeundi per flumen nouo quodam et peregrino itineris apparatu, intra breue temporis spatium praebebit liberam facultatem. Admonendi praeterea sumus, quod super utrium compaginationem cilicia sunt incedentium substernenda uestigiis, ne lubrica pellium confectio insistendi denegat firmitatem. In utraque tamen ripa erunt machabalistae dispositae, ne hostilis manus pontem operantibus impedimento consistat.

XXI.

Figuras talium utrium, quibus olim in mari fluuiisque usi sunt, primum ex STEVVECHII commentario ad L. III Vegetii, (qui se eas ex Valturio mutuatum esse profitetur, quasque et SAM. PITISCVS, in comment. ad Suetonium de Iul. Caes. c. 57, exhibet,) aeri incidendas curaueram: deinde tandem ipsius Valturii librum de re militari reperi in eximia et locupletissima Bibliotheca GODOFREDI THOMASII, τὰ θαυμαστά ἀνδρὸς καὶ πολλῶν ἀντιζήσιν ἄλλων. Etsi uero in Valturii libro simplices rudioresque istae figurae apparent; attamen, cum illae ipsi rei multo conuenientiores euidentioresque mihi uisae fuerint, quam quae a STEVVECHII calcographo sunt expressae; non potui, quin illas ipsas figuras, in Tabula II, eadem simplicitate exscribi iuberem, tanto quidem excusatius, quanto in pauciorum manibus illud uetustum Valturii exemplum esse, opinor. Floruit autem ROBERTVS ille VALTVRIVS medio saeculo decimo quinto; cuius

De figuris
Tab. II
ex Valturio
exhibitis.

quidem nomen neque in *Lexico*, uti uocatut, *uniuersali Historico*, neque in *Lexico eruditorum*, utroque Germanico, inuenire licet; eius tamen IOVIVS, in *Elogiis*, n. 121, NAUDAEVS, in *Bibliogr. milit.* p. 103, et KOENIGIVS noster, in *Bibliotheca*, meminerunt. Reliquit is XII Libros de re militari, dedicatos *Sigismundo Pandulpho Malatestae, Ariminensium Principi* (qui in Praefatione *splendidissimus Ariminensium Rex et Imperator semper inuictus* uocatur,) in quibus militaris disciplinae praecepta e Graecorum et Latinorum historiis collecta perscripsit, eo luculentiore utilioreque uolumine, uti IOVIVS ait, quod, explicatis ueterum machinarum artificiis, totius bellici apparatus instrumenta secundum picturae imagines legentium oculis subiecerit. Exemplar, quod modo laudaui, non adeo diu post inuentam Typographiam excusum est, cum in eius fine haec uerba legantur: *Iohannes ex Verona oriundus, Nicolai Cyrugiae Medici filius, artis impressoriae Mazister; hunc de re militari librum elegantissimum litteris et figuratis signis sua in patria primus impressit.* A. MCCCCLXXII. Idem uero liber per Boninum de Boninis, Veronae A. MD CCCCXXXIII, prodiit; eodemque tempore ibi per Paulum Ramusium de Arimino Italice traductus, euulgatusque est. Taceo, eundem scriptorem etiam Parisiis A. MD CXXXII ex Typographia VVecheliana; et A. MD CXXXVII, in forma quarti ordinis denuo typis exscriptum prodiisse. Is adeo VALTVRIVS, L. XI, p. CCXI et CCXII, exhibet eas ipsas figuras, quae *Tabula II* referuntur, aitque, se ex eo, quod ipse uiderit, legentium oculis hanc picturam subiecisse. Itaque uidemus hic, *Fig. 9, et 10.* simpliciore quidem, at satis euidentem delineationem eiusmodi utrium, quibus ueteres in mari, aut fluuiis, natandi transfretandique caussa usi sunt; de quibus *sect. XV et XVI* huius Capituli egimus. Videmus, *Fig. 6*, ueluti *utricularium* quendam, qui si non inflat utrem, eius tamen ligamentum inter natandum ore manibusque tenet. Videmus, *Fig. 7*, ligamentum, quo utres natantibus potuerunt alligari. Denique et *ascogephyrum*, siue ratem, aut etiam pontem ex utribus maxime constructum, (quem proxime antecedente *sectione huius capituli* descripsimus, cuiusque formam ex ueteri scriptore Anonymo, *Fig. 5*, exhibuimus,) nunc uidemus

mus ex Valturio, *Fig. 8.* inuersum; ut scilicet eo magis pateat, quemadmodum tales pontes ratesque utribus consueuerint imponi.

XXII.

Cum itaque ex tot ueterum locis satis appareat, quondam in re nautica frequentem utrium usum fuisse; eo magis confirmor, ut credam, *utricularios* dictos esse, recteque sic dici potuisse, genus nauifarum ac ratiariorum, qui in mari fluminisque usi sunt utribus. Qui utricularii, non quidem iam in libera republica Romana, neque sub primis quidem Romanorum Imperatoribus, collegia iniisse uidentur; alioqui probabile esset, illorum etiam in iure factam esse mentionem. Quapropter fortasse etiam tardius hoc speciale nomen inuenerunt, quamuis ars illorum longe antiquior esset. Recte ergo illi in inscriptionibus supra prolatis coniunguntur cum NAVTIS, cum FABRIS NAVALIBVS, et cum CENTONARIIS. Etiam si enim non nesciamus, aliquando diuersarum professionum collegia eundem habuisse patronum; rationes tamen ceterae nos inducunt, ut credamus, ista corpora modo nominata ad unum ueluti genus propius pertinuisse. NAVTAE generatim dicuntur, qui in naue cuiuscunque generis sunt, ducentiae nauis gratia. FABRI NAUALES fuerunt, qui nauigia, siue maiora, siue minora, construxerunt, inprimis si ea ex lignea materia conficerentur, CENTONARII uero et VTRICVLARII quomodo inter se conuenerint, ambiguum esse potest. Quamuis enim non in Codice solum Theodosiano; sed in antiquis etiam monumentis, aliquoties eorum occurrat mentio: disceptant tamen eruditi inter se, quam artem *centonariis* fuerint professi. Minus nobis probatur CUIACII et GOTHOFREDI sententia, qui tradiderunt, *centonarios* legendum esse, ut ii intelligantur, qui maiores materias, centenarias, ceciderint, pararint, atque uenum dederint. ONVPHRIVS PANVINVS, *Antiquis. Veron. L. II, c. XXV*, putat, *centonarios* a *centonibus*, id est, lectis faciendis, esse dictos. Rectius TURNEBVS, *Libro XXVIII Aduers. cap. 16*, *centonarios* pro iis habuit, qui centones confecerunt, quibus in obsidione opidani aduersus arietem uti soliti sunt, et, obsessores uineas ne incenderent, obtexerunt.

runt. Neque dubium est, quin horum opificium paullo latius patuerit. Bene enim ait SPONIVS, in *Miscell. erud. antiqu.* p. 57, centonarios fuisse, qui tabernacula et castrensem supellectilem, quos *centones* uocauerunt, suppeditarint. Nos, si quid coniectura assequi possumus, opinamur, hos ipsos centonarios, praeter supellectilem castrensem, etiam utres, quibus utricularii utebantur, confecisse, adeoque eos non male cum his et fabris naualibus coniunctos legi. Tradit SPONIVS, *l. c. p. 238*, utricularios saepissime cum lenunculariis coniungi. Cuiusmodi monimenta quamuis nobis non occurrerint; constat tamen, etiam *lenuncularios* fuisse nauiculariorum genus. Hi sic appellabantur a *lenunculis*, quod habet GELLIVS, *L. X, c. 25*, inter nauium appellationes. Sic alii a lintribus, *lintrarii*; alii a lembis et lembiculis, *lemnicularii*; alii a tabulis et codicibus, e quibus compingi rates solebant, *tabularii* et *codicarii*, nuncupabantur. Quae omnia copiosius exponunt, qui rerum naualium antiquitates descripserunt. Conferatur et REINESIVS, in *Syntagma. Inscript. cl. 1, n. 33*.

XXIII.

Quae iura
et priuilegia
fuerint
huiusmodi
collegio-
rum?

Commemoranda nunc essent iura atque priuilegia collegii utriculariorum, nisi hac in re antiquorum monumentorum fide destitueremur. Interim de his ex aliorum collegiorum conditione coniecturam facere licet. Inter quorum iura cum primis referendum, quod non facile aliquid nouum, hoc est, extraordinariam collationem, sustinerent, docente *leg. 2, de priuil. corporat. Cod. Theod.* Quare, cum Valentinianus II ad equorum collationem corporatos negotiatores uocasset, SYMMACHVS, Praefectus Urbis, ad id reuocandum eum hortatus est. *L. X ep. 27*. Porro et illud corporatis erat concessum, ne ad militiam cogerentur, nisi ad murorum et portarum custodiam. *Nowell. Valentin. XLIII*. Ad haec, nec tempore famis, ceterorum peregrinorum exemplo, urbe expellebantur. *Leg. 3. de priuil. Corpor. Cod. Theod.* Inter Suariorum priuilegia erat immunitas a sordidis muneribus, et a corporalibus iniuriis. *Leg. 6. de Suar. etc. C. Theod.* Praeterea plerisque sodalitiis sui fundi erant, et possessiones, quae corporibus certa solatia praebebant. Iura huiusmodi collegiorum indicat etiam

etiam CAIVS, Iureconsultus, *Digest. Leg. I. Quod cuiuscunque universatis nomine etc.* Quibus, inquit, permissum est, corpus habere collegii, societatis, siue cuiuscunque alterius eorum nomine; proprium est, ad exemplum reipublicae, habere res communes, arcam communem, et actorem, siue syndicum; per quem tanquam in republica, quod communiter agi fierique oporteat, agatur, fiat. Atque idem Iureconsultus, *Dig. L. ult. de collegiis et corporibus*: His, inquit, collegiis potestatem facit lex, pactionem, quam uelint, sibi ferre; dum ne quid ex publica lege corrumpant.

XXIII.

Vt uero cuius collegio addicti non solum officio suo satisfacerent; sed etiam priuilegia facta tecta retinerent, praefuerunt illis certi magistratus. Corpora artificum, quae in Vrbe erant, Praefecti Urbis curae atque dispositioni suberant. Id quod satis patet ex legibus *de priuil. corpor. Cod. Theod.* In prouinciis et coloniis sine dubio parebant Praesidibus, aut quicunque summi magistratus nomine publicam rem ibi curabant. Sed et proprios habebant magistratus, eosque cum primarios, tum inferiores, qui ab ipsis collegiis legebantur. Dicebantur hi collegiorum *Patroni, Curatores, Praefecti, Priores, Magistri, Defensores. Duumviri, Decuriones, Quinquennales, Consules, aut Officiales artium, &c.* Erant etiam *Quaestores, et tabularii collegiorum.* Quos ut hoc loco describamus, eorumque munia explicemus, instituti ratio, breuitatisque studium, haud permittit. Interim hac de re passim adire licet RE NESIVM, in *Syntagm. Inscript. p. 60, 134, 144, 231*, et in *Ep. ad Rupert. p. 540*, item MARCVM VVELSERVM, in *Oper. p. 277*. Primarii magistratus uidentur maxime ex Equitibus, et e corpore Senatorum municipalium, aliisque honoratis, constituti fuisse. Vnde et in tabula Ostiensis ordinis lenunculariorum, apud REINESIVM, *cl. X, n. I*, uidentur Patroni senatorii a reliquis Patronis illius corporis distingui. Erant enim unius collegii aliquando plures Patroni; quod ex multis inscriptionibus patet. Ex his unus praecipue per quinos annos res collegii moderabatur: unde istiusmodi Patroni passim *quinquennales*

Qui magi-
stratus et
patroni il-
lorum?

dicuntur. Hoc praeter alia intelligitur ex *lege VIII de Suariis*, in *Cod. Theod.* *Ad excludendas Patronorum caudariorum fraudes et Portuensium furta mensorum, unus e Patronis totius consensu corporis eligatur, qui per quinquennium custodiam Portuensium suscipiat conditorum*, et cetera. De huiusmodi Patronis collegiorum uaria collegit annotauitque GOTHOFREDVS, ad *Leg. VII de Pistor. et Catab. Cod. Theod.* Sicut uero unum collegium plures Patronos habuit; ita rursus saepe unus idemque uir aliquot collegiorum Patronus esse consuevit; uti legitur *Patronus Fabrum et Centonariorum et Dendrophorum*, apud GRVTERVM, *p. CCCCVIII, 8. Patronus collegiorum omnium*, (in certa ciuitate) *p. CCCCLXXX, 5. Patronus corporum Lugduni licite coeuntium*, *p. CCCXCIX, 4.* et quae sunt alia huius generis monimenta. Noluit tamen Constantinus, Imperator, Pistorum Patronos Caudariorum corpori et functioni misceri; sed iussit horum munia distinguere: adeoque, praeter consuetudinem antiquam, unius functionis et corporis patronos esse uoluit, non plurium. *Leg. II de Pistor. et Catab. Cod. Theod.* At uero Collegia non Patronos solum, sed etiam *Patronas* habuisse, quae illorum societates tuerentur; nec Augustas tantum, sed et alias feminas, quarum memoriae spectantur in lapidibus; obseruauit FERRETIVS, in *Musis lapid. p. 164*, et sequenti inscriptione, quae Firmi in Piceno uisitur, comprobauit; nisi ibi, fortasse non tam intelligatur *Patrona*, cui monimentum positum fuit; quam *Patronus collegii*, qui idem monimentum ponendum curauit:

ALLIENAE. T. F.

BERENICAE

C. VETTIVS. POLVS

UXORI

SANCTISS. ET. VETTIVS. POLVS

MATRI

PIISSIMAE. PATR

COLL. FABR. ET. CENT.

XXV.

Quod iam ad collegium utriculariorum attinet, non est dubium, his etiam suos fuisse magistratus. In iis monumentis, quae supersunt, nominantur Patroni eorum. Sic, teste inscriptione, apud GRUTERVM, pag. CCCCXIII, 4. M. Frunto quidam fuit Patronus nautarum Druentiorum et utriculariorum corporis Ernaginenfium. Et in illa, quae pag. CCCCLVIII, 1, extat, G. Pasquius Optatus dicitur Patronus, quem corpus utriculariorum Arclatensium communem habuit cum collegiis fabrorum naualium et centonariorum. Praeterea etiam fuerunt, qui appellarentur Honorati utricularii, seu Honorati corporis utriculariorum. Sic pag. CCCCLXVIII, 10, C. Liberius Decimanus dictus est HONORATVS VTRICULARIVS; et pag. DCXLIX, n. 7, Poppilius quidam, HONORATVS CORPORIS VTRICULARIORVM. Qui Honorati itidem collegiorum Patroni fuisse videntur; sed tamen primarii, et forte ex ordine Equitum, aut Senatorum municipalium. Imo uero, cum saepe reciperentur in talia artificum opificumque collegia, qui illorum artem aut opificium non profiterentur, sed ut forte eorum fruerentur priuilegiis et honoribus: hos, ni fallimur, collegiorum honoratos dictos esse, rectius putamus. Hinc PLINIVS, Epistol. XLII ad Traianum, cum uellet, ut Nicomediae institueretur collegium Fabrum, promisit, se operam datum, ne quis nisi Faber, reciperetur; neue iure concesso in aliud ueretur. Porro, pag. CCCCLXXXII, 1, Varius Messianus utricularius corporis Arelat. audit EIVSD. CORP. MAG. III. In notis adiectis nouae editioni Grut. animaduertitur, REINESIVM illos numeros cum T inuerso explicare tertium; cum alias T sic inuersum I dicant significare Seuirum, ex inscript. 4, pag. CCCCLXXII, (ubi quidem in noua editione uitio Typographi signum I mutatum est in F.) Certe plures magistros eiusdem collegii fuisse, iam aliunde constat. Videntur autem nobis hi Magistri collegiorum ex ipsis artificibus aut opificibus suae professionis, lecti fuisse, modo duo, modo quatuor, modo plures, qui recognoscerent, et curarent res suae artis, ut essent ueluti hodie nobis die

Hand.

Qui fuerint magistri, & honorati, corporis utriculariorum?

Handvvercks-Ober-oder Vier-Meister, item *die Geschuvorne*. Conferatur laudatus REINESIVS, in *Synt. Insc.* p. 144. Ceteri utricularii dicebantur *incorporati*, uel *plebs collegii*. Quorum, pro artificum copia, modo magnus numerus, modo minor in quouis collegio erat. Sic in tabula Ostiensi ordinis corporatorum lenunculariorum, apud REINESIVM, *Cl. X, 1*, praeter Patronos et Quinquennales xv, plebs capitum cclx numeratur; et in tabula eiusdem ordinis, apud GRVTERVM, *pag. M LXXVII*, post *Patronos et Quinquennales*, plebs capitum cxx habetur. Cum quibus conferenda est tabula cuiusdam alius ordinis corporatorum, quae apud GRVTERVM, *pag. CX XVI*, exhibetur.

XXVI.

His colle-
giis fue-
runt pecu-
liaria sacra
atque tem-
pla.

Illud uero nunc etiam est monendum, quod uel ex primo Nummae instituto, supra commemorato, liquet, singulis collegiis suas peculiare religiones, ritusque sacros, fuisse. Habebant enim saepe propria temp'a, in quae conueniebant, cultuque sacro defungebantur, et tabulas aereas honori Patronorum suorum destinatas asseruabant, ibidemque epulabantur, et defunctis sacrificio parentabant. Sic ex GRVTERO, *pag. MCI, 1*, patet, Regii templum peculiare fuisse fabrum et centonariorum. Sic, teste nostra inscriptione, Diogenei templum Nemesei dedicatum ex uoto et singulari liberalitate extruendum curauit, ut collegium utriculariorum illud frequentaret. Et Iulius Secundus, utricularius, testamento constituerat, ut ex legati sui usuris omnibus annis sacrificio sibi parentaretur. Vid. GRVT. *pag. DXLVII, 8*. Etiam Laïs quaedam collegio centonariorum pecuniam certam legauerat, ut quotannis *sacrificium ipsi facerent, & in templo ex more epularentur*. Vid. SPON. *Miscell. erud. Antiqu. p. 62*. Alia uero collegia aliis Diis dicatas aedes habebant; unde aliquando etiam cognomen inuenerunt; uti *Collegium Fabrum Veneris* dictum est, apud SPONIVM, in *Misc. Erud. Antiqu. p. 60*. quia Veneris aedem frequentarunt. Sic ex antiquis inscriptionibus intelligimus, collegium *aurigariorum*, Mercurio et Siluano; collegium *pellionariorum* Libero Patri; collegium *uasculariorum*, Veneri; collegium *pabulariorum*

lariorum Apollini, aedes dedicatas habuisse. Hinc forte etiam euenit, ut, quod REINESIVS, in *Synt. Inscript. p. 145*, animaduertit, hodie etiam collegia opificum per ciuitates Galliae sacella priuata habeant in templis, quo singulis mensibus conueniant. Hinc et erant olim certi collegiorum sacerdotes: uti collegium fabrum Aricinorum; item collegium lotorum, suum sacerdotem habuit; quod ex SPONIO discimus, *Miscell. erud. antiq. p. 58, & 64*. Vt alia iam praetermittamus, quae huc referri queant.

XXVII.

Talia cum non nulli de collegiis ueterum passim annotata animaduertenterent, dubitare coeperunt, utrum eiusmodi sodalitia inter coetus religiosos, an politicos, censeretur? Nominatim RAPH. FABRETTVS, in *explicatione inscriptionum antiquarum, c. VI*, contra REINESIVM, cuius sententiam tamen non satis percepisse uidetur, disputat, persuasusque est, ab ipsa origine hasce sodalitates fuisse sacras. Prouocat hac de caussa ad CICERONEM, et PLUTARCHVM. Ille enim, in *Libro de Senectute*, Catonem ita loquentem fecit: *Sodalitates, me Quaestore, institutae sunt, sacris Idaeis Magnae Matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus omnino modice.* et cetera. Hic, loco supra citato, testatur, *Numam Pompiliū singulis artificum corporibus suas religiones praescripsisse.* At, quis non intelligere potest, Catonem non de omnibus et quidem artificum, sed maxime religiosorum collegiis esse locutum: cuiusmodi sacra sodalitia, praeter artificum corpora, fuisse, nemo negauerit. Quod uero ad Numae institutum attinet; haud existimandum est, illum uoluisse artificum corpora ad coetus religiosos referre; cum non statim, qui peculiaria templa frequentarunt, certosque Deos tutelares sibi colendos destinarunt, inter religiosos numerarentur; et cum alias etiam multae familiae, quae non fuerunt religiosae, apud Romanos propriis quibusdam et peculiaribus sacris domesticis uterentur.

XXVIII.

Tentatur
inscriptio
quaedam
Reinesii.

Haec de collegio utriculariorum recognoscenti forte occurrit inscriptio quaedam, quae apud REINESIUM, in *Syntagm. inscript. antiq. class. I, num. 264*, hunc in modum legitur:

IN H D D
GENIO
VIRI CLAR
I. CENSO
RINIUS
IBLIO MAR
CVRATOR
FVNCTVS
C. TREVER
D. S. P. DD.

Queritur Reinesius, casum secundum in uersu huius inscriptionis tertio rem obuiam planamque maxime obscurare, eumque uenisse ab ignaro descriptore, qui non intellexerit, a Censorinio dedicatam hanc aram fuisse *Genio loci*; legendum igitur existimat: VIR CLARRISSIMVS; quae adeo uerba habet pro elogio eius, qui sequenti uersu nominatim exprimitur. At enim uero, nisi omnia me fallunt, eadem prorsus corruptela, quam in Marfigliana inscriptione mihi indicauit G. THOMASIVS, uir mea laude maior, hanc etiam inscriptionem Reinesianam inquinauit obscurauitque. Itidem enim hic latere puto nomen utriculariorum, atque ita legendum censeo: IN HONOREM DIVINAE DOMVS, uel potius, IN HONOREM DEORVM. GENIO VTRICULARIORVM LVCIVS CENSORINIUS — — CIV. TREVIRENSIS DE SVA PECVNIA DEDICAVIT. Viri enim clarissimi elogium rem accuratius expendentibus facile uidebitur hoc loco parum opportunum esse. Contra uero non inconueniens est, dedicari aram *Genio utriculariorum*: uti apud eundem Reinesium huius generis inueniuntur inscriptiones, in quibus *genius collegii censoriariorum*, item *peregrinorum*, et *tubicinum*, nominatur. Exempli causa, *Class. I, n. CLX*.

IN . H . D . D .

GENIO COLLE

GI. PEREGR. et cetera.

Hanc qualemcumque coniecturam meam, uti aliorum iudicio lubens subiicio; ita hoc loco non prorsus praetermittendam duxi, an fortasse ad illam inscriptionem Reinesianam magis illustrandam facere possit. Cetera uero uerba in eadem inscriptione omnino adhuc sunt obscura. Etsi enim Reinesius quouis pignore ausus est contendere, istas literas IBLIO MAR legi debere: IVLIO MAG. ut Lucius ille Censorinius dicatur IVLIO MAGI, opido Galliae Lugdunensis, CVRATORIA dignitate FVNCTVS esse; nescio tamen, an nihil dubii iure superesse possit?

XXVIII.

Cur uero Aelius Diogenes, qui in Marfigliana inscriptione nominatur, DEAE NEMESI templum dedicarit, usuique utriculariorum destinavit, uix satis certae rationes existunt. Colebatur NEMESIS, tanquam ultrix facinorum et iniuriarum, habebaturque inter Deas militares, cuius officia etiam descripsit AMMIANVS MARCELLINVS, *Lib. XIII, cap. XI*. Haec, inquit, et huiusmodi quaedam innumerabilia ultrix facinorum impiorum bonorumque praemiatrix aliquoties operatur ADRASTIA, atque utinam semper; quam uocabulo duplici etiam NEMESIN appellamus. Ius quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, uel, ut definiunt alii, substantialis tutela generali potentia partilibus praesidens fati: quam theologi fingentes Iustitiae filiam, ex abdita quadam aeternitate, tradunt omnia despectare terrena. Haec ut regina caussarum, et arbitra rerum, haec disceptatrix, urnam sortium temperat, accidentium uices alternans. —. Pinnae autem ideo illi fabulosa uetustas aptauit, ut adesse uelocitate uolucris cunctis existimetur; et praetendere gubernaculum dedit, eique subdidit rotam, ut uniuersitatem regere

gere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Iam autem, cum Ael. ille Diogenes nobis uideatur fuisse opulentus negotiator, qui forte utriculariorum opera magnas sibi facultates collegerat; fieri potuit, ut ille uotum Nemesei nuncupatum soluerit, inque usum utriculariorum templum faciendum curauit; uel quia credidit, illam Deam se suosque filios a piratarum latronumue iniuriis defendisse; uel etiam, quia opinatus est, sibi huius Deae beneficio tantas opes obuuisse. Etenim illa ipsa Dea etiam pro FORTUNA aliquando habita atque culta est. Id quod non solum descriptio ex Ammiano Marcellino iam allata innuit; sed etiam haec inscriptio Gruteriana probat, *pag. LXXX, n. 1:*

DEAE. NEMESI
SIVE. FORTVNAE. et cetera.

XXX.

De AELIO DIOGENE et SILLA VALERIA non habeo, quae dicam; quoniam prisca tempora de his hominibus, quantum mihi quidem constat, nihil, nisi hoc unicum monimentum, quod ex inscriptionibus *Monimentorum Danubialium* sub initium huius CAPITIS II attulimus, ad nos transmissere. Interim illud duntaxat nunc moneo, inscribendo nomine SILLAE omnino mihi uideri uel ab ipso fabro marmorario, uel certe a descriptore, erratum fuisse. Etenim SILIAE quidem appellatio, in uetustis lapidibus, crebrius tribuitur mulieribus; at SILLAE nomen sic scriptum, et de femina usurpatum, ubi alibi legatur, locus plane nullus mihi succurrit. Porro uero, ut liberalitas Diogenis illius, eiusque uxoris, eo magis pateret; adiectae uidentur in nostra inscriptione hae uoces: A. SOLO. EX. SVO. prorsus fere, uti apud GRUTERVM, *pag. VI, n. 6*, de M. Vlp. Muciano legitur: TEMPLVM. A. SOLO. DE. SVO. EX. VOTO. FECIT. Non enim templum illud restituit tantum, et ad cultum pristinum reuocauit Diogenes; quale quid et in aliis inscriptionibus legitur; sed integrum a solo et primis fundamentis extruendum curauit; et quidem non *ex aere collato*, aut *impensa communi*; sed DE. SVO. hoc est, *sua pecunia, impensa sua, sumptu suo.*

XXXI.

XXXI.

Leue est, quod coronidis loco adiicio. In extremitate priorum octo uersuum inscriptionis nostrae conspiciuntur PUNCTA apposita; non secus, ac in mediis uersibus singula uerba sunt interpuncta. Postquam V. CI. FABRETTVS, in *Inscrip. Antiqu.* cap. III, p. 117, et ante hunc iam OCTAV. BOLDONIVS, in *Epigraph.* p. 607, monuerunt, in fine uersuum, in antiquis monumentis, non facile interpungi solere, temporibus praesertim *corrediaris orthographiae*: multos hodie uideas plane abhorrere ab omnibus punctis in fine uersuum signandis. Sed, quamquam illa obseruatio non prorsus sit contemnenda; quis tamen credat, sculptores etiam uetustos, qui alioqui saepe in sententiis interpungendis, disiungendisque ac exprimendis uerbis, uariasse deprehenduntur, sese in uniuersum ita ad hanc regulam adstrinxisse, ut ubique sibi duxerint religioni, in fine et ultimo uersuum elemento punctum aliquod, aut, huius loco, aliam distinctionis notam addere? MONTEAUCONIVS, uir celeberrimus, in *Palaeographia Graeca*, pag. 11, ita de ea re scribit: *Punctum in fine linearum omittitur, in Latinis perinde atque in Graecis; fere semper, dico: quia in unum, aut duo marmora, incidi, ubi puncta post singula uerba, etiam in fine linearum, adscribebantur.* Imo et hoc ex BOLDONII *Epigraphica*, pag. 606, adhuc adiciam: *Vtrum veteres, inquit, fixerint punctum ad imum literae, an ad medium; dubitatum quibusdam fuit? Verum effossae uetustatis reliquiae utrumque omnino probant; quicquid in more habeat Gruterus, et alii, in iis referendis.* Namque de puncto ad pedes literae affixo exempla superant; ad uentrem uero, aut umbilicum, seu mediam partem literae, testantur luculenter, quae nostris ipsi uidimus oculis praesertim Pisis. Nostrorum typographorum formae aliquando non satis aptae sunt, ut uoces punctis ad uentrem literarum ultimarum positis interstinguantur: hinc, quamquam aliter praescriperamus, typographi tamen plerumque modum uulgarem sequuntur. Denique, quoniam supra, sect. XI, cap. I. *huius diatribae*, non nihil de usu maiuscularum literarum in ueterum Romanorum scriptura disserui, tradidique, non

De usu puncto-
rum in an-
tiquis in-
scriptioni-
bus,

Adhuc non
nihil de li-
teris maius-
culis,

facile inueniri librum lapidemque uetustum, qui ante saeculum a Christo nato quinctum eo minutarum literarum caractere, quo nunc utimur, sit exaratus. Sed, ne quid dissimulem, animaduerto, dubium quoddam moueri posse ex MABILLONIO, qui in *appendice Supplem. Libr. de re diplom. pag. 114*, hanc annotauit inscriptionem:

ANIME INNOCEN

TI GAUDENTIAE QVE VI

XIT & AN. V.M. VII D. XXI IN PACE.

MERCVRIVS PATER FILIAEQVI VI. ID. NOUEMB. VRSO ET POLEMIO COSS.

Repertum est hoc monumentum ante uiginti circiter annos Romae, et VRSO atque POLEMIO COSS. id est, anno *aerae Christianae CCCXXXVIII* inscriptum. Quemadmodum uero tres primi uersus huius inscriptionis referunt literas priscis Romanorum caracteribus conformes; ita literae ultimi uersus, prout in tabula aenea apparent, omnino antecedentibus sunt minores, multoque magis contortae et fere deformes; sed ita tamen, ut accuratius intuentibus non obscure pateat, quemadmodum ex figuris ueterum literarum Romanarum sint enatae; neque adeo, quod non nulli tradunt, cum nostrarum literarum forma plane conueniunt.

Sed prohibet fere instituti ratio, quo minus de hoc argumento nunc plura differamus.

DIATRIBAE I MISCELLANEORVM
DOCTRINAE ANTIQVARIAE

CAPVT III

DE GEMMA ANTIQVA SA-
CRIFICIVM BACCHI REFE-
RENTE.

I.

IAm celebrior est, quam ut a me pro dignitate praedicari possit, egregius ille rei antiquariae et librariae apparatus, quem a multo abhinc tempore collegit illustris GENS EBNERIANA, et quem adhuc in dies locupletant illustres generosissimique Domini, HIERONYMVS GVILIELMVS et IO. CAROLVS EBNERI AB ESCHENBACH, *in Erlastegen et Gutenberg*, perillustris et S. R. I. Liberae REIP. NORIMBERGENSIS Senatores consulares grauissimi. Horum pace, inter alia rara et pretiosa antiquitatis monimenta haud ita pridem intueri mihi licuit Sardam, gemmam et uetustate et sculpturae elegantia admirabilem; cuius exemplar, ac, subiecta circuli nota, ueram magnitudinem, *TAB. I, num. 4*, designandam curauit.

II.

Ea uero ipsa gemma, nisi omnia me fallunt, exhibet SACRIFI- De Baccho
CIVM BACCHI; ad quod repraesentandum omnes eius figurae generatim.
faciunt. Equidem non omnem nunc de Baccho *mythologiam*,
omnemue ueterum *Bacchinalium* et *Orgiorum* excutiemus histo-
riam; utpote in qua re copiosius exponenda non pauci iam operam
collocarunt. Neque enim obscura esse possunt, quae de hac parte
fabulosae sapientiae ex ueteribus collegerunt: NATALIS CO-
MES,

MES, in *Mythol. L. V, c. 13*; ALEXANDER ROSSAEVS, in *mystagogo poetico*; GER. IO. VOSSIUS, de *Idololatria*; BO-
 CHARTVS, in *Phaleg*; IO. NICOLAI, IAC. HERRENSCHMI-
 DVS, CHRISTOPH. NEANDER, de *Bacchanalibus*; itemque
 GYRALDVS, DEMSTERS, alique plures. Vnum hoc noto,
 IO. GOROPIVM BECANVM, *L. III Gallicorum, p. 98 & 102*,
 mira et insolenti interpretatione *mythologiam Bacchi*, siue *Libe-
 ri*, non solum ad Noachum, sed et ad ipsum Christum, humani
 generis Seruatorem, accommodasse, eo, quod illius *Liberalia* in
 mero primum uino et thiasis celebrata, typum duntaxat gesserint
 Liberaliorum, quibus toti generi humano, Christus, uerus Liber,
 i.e. populorum procreator, sanguine suo uitam contulit sempi-
 ternam. Huc etiam pertinet, quod ex IACOBO BOLDVCO
 CAPPVCCINO de *Oggio Christiano* animaduertit MATTH. ZIM-
 MERMANNVS, in *Analectis mensr. p. 216*, quod hic similiter
 primum Bacchum dixerit fuisse *Noachum*; secundum Bacchum,
Melchisedecum, et, nescio quae, *typica mysteria S. Eucharistiae*
 ibi quaesierit. Veteres in Baccho Mosen coluisse, ostendit EDOARD.
 BARO HERB. DE CHERBURY, in *Libro de religione genti-
 lium, p. 138*. HVETIVS autem, uir doctissimus, in *Demonstra-
 tione Euangel. Propos. III, cap. 10*, tradidit, in unum Bacchum
 plures personas a ueteribus fuisse collatas, puta *Noachi* et *Nim-
 rodi*, et *Mosis*. Quorum rationes ut hoc loco repetam, aut excu-
 tiam, non necesse esse puto.

III.

De signifi-
 catione
 columnae.

Iam, quod ad ipsas gemmae figuras attinet, in his primum
 COLUMNAM, quae ibi conspicitur, paucis expendemus. Sae-
 pius ea in antiquis figuris, et praecipue in sacris Bacchicis, occur-
 rit; exempli gratia, apud LEON. AVGVSTINVM, in *Gem-
 mis, P. I, n. 134*. apud ABR. GORLAEVM, in *Dactyl. P. I, n.
 72*. apud BEGERVM, in *Thes. Palat. p. 101*; apud eundem in
Thes. Brandenb. Vol. III, p. 448, E. E. apud IAC. SPONIVM, in
Miscell. erud. antiqu. p. 28. sed neminem deprehendi, qui eius
 significationem ibi explicaret, nisi quod IAC. GRONOVIVS, in
Annot.

Annot. ad Gorlaeum, et Augustinus ipse, columnam uocent aram Bacchi; cum tamen in EBNERIANA gemma columna utique ab ara sit distincta. Ut vero praetermittam alias coniecturas, quae alicui in mentem uenire queant; ego existimo, potissimum columnae figura ipsum Bacchum, cui sacrificium peragebatur, repraesentatum esse. Equidem antiquissimis temporibus generatim pro Deorum imaginibus et simulacris fuisse ligneas, uel lapideas columnas positas, religioseque cultas, praeter alios testatur CLEMENS ALEXANDRINVS, L. I Stromatum, p. 349, ubi de columna ignis, quae Israelitas in deserto praecesserat, agit, ostenditque ueterum Poetarum testimoniis, sic, exempli gratia, Iunonis Argivae simulacrum, et Apollinis imaginem Europiam, quae extiterit Delphis, nudas fuisse columnas. Quae de re inter alia ita scribit: Πρὶν ἀκριβοῦσθαι τὰς τῶν ἀγαλμάτων χέσεις, κίονας ἰσάντες οἱ παλαιοὶ, ἔσεβον τέτλες ὡς ἀφυθρύματα τῆς θεᾶς. κ. τ. λ. h. e. Antequam antiqui statuas accurate perfectaeque nossent effingere, columnas erectas, tanquam Deorum imagines, uenerati sunt. Etiam EVSEBIUS, Libro I de Praepar. Euang. cap. X, p. 35, ex Philone Byblio commemorat, Vsoum quendam Igni Ventoque, tanquam Diis, duas dedicasse columnas, easque adorasse, ac sacrificiis coluisse. Ita nimirum ueteres pagani, antequam putarent, posse aut debere effingi certas Deorum imagines, simplices columnas consecrarunt; quas saepe in templis, et in primis ad altaria, collocatas fuisse, constat. Quae tamen ipsae columnae non unius semper figurae fuisse uidentur. Sic columnam Veneris Paphiae paulatim in angustum desuisse, aut pyramidi similem fuisse, memoriae prodidit MAXIMVS TYRIVS, XXXVIII Serm. παφίους ἡ μὲν Ἀφροδίτῃ τὰς τιμὰς ἔχει. τὸ δὲ ἀγαλμα ἔκ ἀν εἰκόσας ἢ ἄλλῳ τῷ, ἢ πυραμίδι λευκῇ. h. e. Venus a Paphiis colitur, cuius statuam nulli alii rei magis comparaueris, quam pyramidi albae. Vbi Sauilius pro λευκῇ legendum coniicit Δκῇ, i. e. τριγωνικῇ πυραμίδι, pyramidi triangulari; sed, quantum iudico, sine necessitate; quia saepe et lapides albos huic εἰδιολολατρεῖα destinatos fuisse, scimus. De illo Veneris simulacro idem fere testatur TACITVS, sed ita, ut uetustissimum diuinorum simulacrorum morem tunc non

ad animum reuocasse uideatur. Sic enim, *Libro II Histor. cap. III.*, scribit: *Simulacrum Deae non effigie humana, continuis orbis latiore initio tenuem in ambitum, metae modo, exsurgens; et ratio in obscuro.* Adhaec sub eadem columnae forma aliquando coluerunt Solem; cuius tunc nullum fuit simulacrum ad DEI similitudinem manu factum: Λίδῳ δὲ τις ἐστὶ μέγιστος, κατὰ θεὸν περὶ Φεοῦς, λήγων εἰς ὀξύτητα, κωνοειδὲς αὐτῷ χῆμα. h. e. *sed lapis fuit maximus, ab imo rotundus, et sensim fastigiatus, propemodum ad coni figuram*; prout describitur ab HERODIANO, *Libr. V Histor. cap. III.* Paria etiam de Apollinis columna refert Scholiastes EVRLPIDIS, ad *Phoeniss. u. 634.* φοῖβ' ἀναξ ἀγυιῶν ἐν τοῖς πυλαῖοις καὶ οἰκήμασιν ἰδρυμένῃ, ὅτε τὸν ἀγυιῶνα πρὸ πυλῶν ἴσασαν. Κίων δὲ ἐστὶ ἥν εἰς ὀξὺ λήγων. h. e. *Phoebe Rex, Agyeu, in uestibulis et aedibus collocare; quoniam Phoebum, Deum compitalitium ante fores statuerunt. Ille autem erat columna in acumen desinens.* Imo, eandem formam columnae etiam ad Bacchum refert HARPOCRATION, sub voce ἀγυιῶς. Ἀγυιεύς δὲ ἐστὶν κίων εἰς ὀξὺ λήγων, ὃν ἴσασιν πρὸ τῶν θεῶν. Ἰδίως δὲ εἶναι φασιν αὐτὸς Ἀπόλλωνος. οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἀμφοῖν. h. e. *Agyeus uero est columna in acumen desinens, quam ante fores statuunt. Dicunt non nulli, eas columnas esse Apollinis proprias; alii, Dionysi; alii, utriusque.* Quanquam istas columnas non necessario et semper coni, aut pyramidis, formam habuisse, putandum; cum et quadrati uel cylindri forma in iis locum habere potuerit. De simulacro quadrangularis formae uidere licet MAX. TYRIVM, loco citato. Sed et haec apud PAVSANIAM, *Libro VII*, legimus: ἐσῆκασιν δὲ ἐγγύτατα τῷ ἀγάλματι τετράγωνοι λίθοι τριάκοντα μάλιστα ἀριθμῷ. Τέτρες σέβουσιν οἱ παρ' ἐκαστῶ θεῷ τινὲς ὄνυμα ἐπιλέγοντες. Ταῦτα δὲ ἐτι παλαιότερα καὶ τοῖς πᾶσιν Ἑλλήσι, τιμὰς θεῶν ἀντὶ ἀγάλματα εἶχον ἀργοὶ λίθοι. h. e. *Proxime a signo DEI Mercurii lapides quadrangula figura numero circiter triginta erecti sunt. Hos uenerantur, singulisque Dei alicuius nomen imponunt. Olim enim etiam ab omnibus Graecis lapides in-*
ela-

elaborati (aut, uti quidam interpretantur : *lapides albi* .) *perinde ac ipsa simulacra diuinis honoribus coli consueuerunt* . In primis uero Bacchum columnae figura effictum cultumque fuisse, docet idem CLEMENS ALEXANDRINVS , loco paullo ante a nobis indicato ; idque non solum ex *Antiope Euripidis* ; sed ex hoc etiam uetusto oraculi responso, comprobatur :

Στήλη Θηβαίοισι Διόνυσος πολυγηθής.

h. e.

Bacchus exhilarans, qui Thebanis est columna.

Bene ergo ait HVETIVS, *Demonstrat. Euang. Propos. IIII, cap. 4 : COLUMNAE SYMBOLO, designabatur BACCHVS, et περικίωνος (circumcolumnius) appellabatur, & columnas plerasque expeditionum suarum monimenta, passim dicebatur posuisse; propter columnam illam nubis, diurni Israelitarum itineris ducem, igneam uero nocturni.* Vocatur uero Bacchus περικίωνος in ORPHEI peculiari hymno :

Κικλήσκω Βάκχον περικίωνιον, μεθυώτην.

h. e.

Euoco Bacchum, columellam, uini datorem.

Sic enim uulgo interpretantur : nisi forte opinari liceat, uocabulum *Quomodo* κίωνος, uel κιονίδος, non solum *columnam*, sed etiam *uuam*, ^{hoc περικίωνιος explicari possit} denotasse, adeoque περικίωνιον Βάκχον reddi debere, *Bacchum uinis circumdatum* ; sicuti *columella* Latinis medicis etiam notat *uuam*, uel *uuulam*, hoc est, illud, quod inter tonsillas in ultimo dependet palato, ad instar uuae. Certe hoc ipsum Graecis etiam dicitur non tantum σαφυλή, sed etiam κίων. An uero κίων etiam de *fructu uitium* dicatur, mihi adhuc incertum est. Vt-
cunque est, COLUMNA proprie sic dicta generatim uidetur conse-
crationis et diuinitatis nota fuisse ; quae uero deinde figillatim per
alia indicia certos designauit Deos. Atque in hunc modum inter-

pretor etiam *columnellam* Gallieni imagini in antiquo numismate appositam; cuius figuram BEGERVS, *Vol. III Thesauri Brandenburg. p. 158*, exhibet; sed ex hac parte non explicat; ex quo eandem, *Tab. I, fig. 6*, exhibemus. Ita uero mos diuinos honores per columnas tribuendi etiam ad sequentia Romanorum tempora translatus esse uidetur, ubi alioqui statuae et pulcherrima Deorum simulacra atque effigies fingeantur. Sic *columnam* Iulio Caesari erectam, quae sine dubio consecrata fuit, CICERO saepius nominat. Vid. *Libr. XIII Epist. 15 ad Atticum*; item, *Orat. Philipp. I cap. 2*. Eandem describit SVETONIUS, in *Iul. Caes. cap. LXXXV*: *Postea plebs, inquit, solidam COLUMNAM prope uiginti pedum lapidis Numidici in foro statuit. scripsitque PARENTI PATRIAE. Apud eandem longotempore sacrificare, uota suscipere, controuersias quasdam, interposito per Caesarem iureiurando, distrahere, perseuerauit.* Vbi DION, *Libr. XXXVIII Histor.* et APPIANVS, *Libro III de bello ciuili*, huius facti mentionem fecere; non nisi *arae* Iulio Caesari positaе meminere. Vnde IAC. GVTHERIVS, *Lib. II de Iure Manium, cap. 19*, reprehendit istos scriptores, eosque falsos fuisse tradit; propterea, quod Iulio Caesari non ara, sed columna, in foro erecta, apud Tullium et Tranquillum legatur. Verum nihil opus fuit ista animaduersione; quia et columna et ara simul intelligi potest. Constat enim, Diis Diuisque, qui ueluti diuino columnae consecratae honore afficiebantur, etiam aras positas fuisse. Hinc Plautinus ille seruius, *Asinar. Act. III Scen. III, u. 122*, cum per iocum diuinos sibi honores posceret: *Siquidem, inquit, mihi STATVAM et ARAM statuis, atque ut DEO mihi immolas bouem.* Verum, haec iam sufficiant ad illustrandam illam figuram, quam in gemma uetusta tanquam *columnae* figuram agnosco. Si quis alius eandem figuram non pro *columna*, sed pro *calathos* Satyri capiti imposito, qualis saepius in capitibus Isidis et Serapidis conspici solet, habere uelit; is uiderit, an proportio formae satis respondeat calathos, aut modio, et qua ratione tunc signa Lunae calathos conueniant? Alioquin a *mythologia* ueterum non alienum foret, non solum capita Isidis et Serapidis, sed aliquando etiam Geniorum et Satyrorum, calathis ornata apparere; cuiusmodi figuram Satyrorum

rum in *Statuis antiquis Urbis Romae* IO. BAPT. DE CAVALLE-
RIIS editis, num. 87, occurrere meminimus.

III.

Sed iam contemplemur et ARBOREM columnae proximam. De arbore,
Anne uero credamus, ita significari, plerumque Bacchi templis, columnae
adiunctum fuisse lucum, aut ipsum in lucis etiam fuisse cultum? Hoc apposita,
testatur PAUSANIAS, L. II, c. 37; qui et L. III, c. 24, horti Bac-
chi meminit; istud innuit et VLP IANVS, in *Scholiis ad Demosth.*
Orat. aduers. Midiam. An uero putemus, sic designari sacra
Bacchi arcana, ueluti uariis frondibus obsita, uti uocantur ab HO-
RATIO, L. I, Od. 18. An generatim arbitremur, notari cam-
prestrem sacrificii locum? Agricoliarum enim sacra erant frequen-
tissima, quae Baccho facerent. An denique potius existimemus,
innui hac ipsa figura, arbores in Bacchi tutela fuisse? Ita certe
Bacchus, a PHRYNTO, siue Cornuto, cap. XXX Libr. de Na-
tura Deorum, uocatus est τῶν ἡμέρων δένδρων ἐπίσκοπος, καὶ Σο-
τὴρ Θεός. h. e. *cicurum arborum tutor, datorque Deus.* Eidem-
que, tanquam δένδριτη, i. e. *arborum tutori*, Graecos sacrificasse,
testatur PLUTARCHVS, L. V Sympos. p. 675. Etiam DIODORVS
SICVLVS, L. III, p. 137, haec tradit: ἐνιοὶ φασί, Διόνυσον πρῶ-
τον ἀποθλίψαι βότρυας καὶ τὴν χρεῖαν τῆς περὶ τὸν οἶνον φύσεως ἐπι-
νοῆσαι. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν τῶν συκῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων
τὴν καθήκουσαν ἐπιμέλειαν καὶ παράδοσιν ποιήσασθαι, καὶ καθόλου
τὰ πρὸς τὴν συγκομιδὴν τέτων τῶν καρπῶν ἐπινοῆσαι. h. e.
Perhibent, Bacchum primum uas torcularibus pressisse, &
usum uini obseruasse; similiterque ficus, aliasque, maiorum fru-
ctuum arbores coluisse, et culturae modum cum aliis communi-
casse; et in uniuersum, quicquid ad huiusmodi fructuum uin-
demiam pertinet, solerter excogitasse. Hinc adeo haud raro in
antiquis monumentis, Baccho dicatis, conspiciuntur arbores. Vid.
GORLAEVS, in *Dactyl.* P. II, n. 9 et 205: SPONIVS, loco ante
citato; et BEGERVS, in *Thes. Palat.* p. 34, et p. 101. haud ta-
men ubiuis ex sculpturis, adeoque neque ex ista, quam nos expli-
camus,

camus, gemma, dignosci satis potest, quodnam sit arboris genus? Interim aliunde constat, cum primis *uitem* et *hederam* Baccho sacram fuisse; unde PLINIVS, L. XVI, c. 34 ait, huius DEI thyrsos, galeasque et scuta, in solennibus Thraciae sacris uite et hedera adornata fuisse. Illi et in pompis impositam fuisse umbellam ex utriusque fronde contextam, ex Eusthatio, aliisque, comprobatur G I S B. CUPERVS, in *Harpocrate*, p. 96. Vnde a Poetis Bacchus $\phi\upsilon\tau\eta\kappa\acute{o}\mu\theta\iota$, $\pi\omicron\lambda\upsilon\varsigma\acute{\alpha}\phi\upsilon\lambda\theta\iota$, $\phi\epsilon\rho\epsilon\varsigma\acute{\alpha}\phi\upsilon\lambda\theta\iota$, $\kappa\iota\sigma\sigma\omicron\kappa\acute{o}\mu\theta\iota$, vocabatur. De *hedera* cecinit NASO, *Libro III Fastor.* u. 767, — *Hedera est gratissima Baccho.* SEX. POMPEFESTVS, de *Verb. Signif.* *Hedera*, inquit, *in tutela Liberi putabatur esse; quia, ut ille iuuenis semper, ita haec uiret: uel, quia ita omnia, sicut ille mentes hominum, il- ligat.* Adhaec PLUTARCHVS, L. II *Sympos.* p. 647, commemorat, Bacchum non eo tantum nomine Medicum esse habitum, quod uinum inuenerit, medicamentum ualidissimum et suauissimum; sed quod hedera quoque facultate sua uino maxime resistenterem in honore habendam docuerit, eaque coronauerit bacchantes, ut minus a uino laederentur, *hedera suo frigore ebrietatem restingente.* Conf. ATHENAEVS, *Deipnosoph.* L. XV, p. 675. At PAVSANIAS, L. V, c. XVIII, refert, quoddam Bacchi antrum non solum *uitibus*, sed etiam *malis* et *panicis*, tanquam arboribus ipsi gratis, uestitum fuisse. Adhaec et *laurus* grata fuit Baccho; quem ideo laurea coronatum ait PLINIVS, quia deitis Indis triumphum inuenerit. PLUTARCHVS, L. V *Sympos.* p. 676, refert, $\pi\acute{\iota}\theta\upsilon\nu$, siue *pinum*, etiam Baccho peculiariter consecratam fuisse; quia haec arbor uino suauitatem conciliet, aut ad illud conseruandum conducatur. Item et aliarum arborum usus fuit in sacris Bacchicis. Quare Bacchantes mulieres, apud EVRIPIDEM, in *Bacchis*, u. 106, ita compellantur: $\Sigma\tau\epsilon\phi\alpha\nu\tilde{\epsilon}\delta\alpha\gamma\kappa\iota\sigma\sigma\tilde{\omega}$. $\beta\rho\upsilon\epsilon\tau\epsilon$. $\beta\rho\upsilon\epsilon\tau\epsilon\chi\lambda\omicron\eta\rho\tilde{\alpha}\Sigma\mu\acute{\iota}\lambda\alpha\kappa\iota\kappa\alpha\lambda\lambda\iota\kappa\acute{\alpha}\rho\pi\omega$, $\kappa\alpha\iota\kappa\alpha\tau\alpha\beta\alpha\kappa\chi\tilde{\iota}\delta\alpha\gamma\delta\rho\upsilon\delta\epsilon\eta\epsilon\lambda\acute{\alpha}\tau\alpha\varsigma\kappa\lambda\acute{\alpha}\delta\omicron\iota\sigma\iota\nu$. h. e. *Coronamini hedera! Florete, florete uiridi similace, pulchros habente corymbos! Et bacchamini, quercus, aut abietis frondibus ornatae!* Quid? quod et ipsum Bacchum suum sibi templum in Nyssa monte situm uario arborum genere instruxisse, commemorat PHILOSTRATVS, de *uita* *Apot.*

Apollonii, Libro II, cap. VIII. aitque, eum ibidem lauros in orbem plantasse, item et hederas uitesque lauros complexas seuisse; intus autem statuam suam erexisse, gnarum, fore, ut tempore coalescerent arbores, tectumque aliquod ramis suis suppeditarent, ita, ut neque pluuiae ad templum, neque uento, aditus pateret.

V.

Praeterea in eadem gemma animaduvertere licet *duo* ^{LUNA} ^{De Lunae} *cornua* columnae fastigio imposita. Alibi *Ithyphallica*, aliasque ^{cornibus} ^{columnae} ^{impositis.} figuras, supratales columnas cernas; hic uero Lunae signa. An fortasse eo consilio, ut significarent, nouae Lunae tempore hoc sacrificium fuisse peractum? Calendae enim, quae olim fuerunt ipso nouae Lunae die, festus dies erant; quo dii precibus et sacrificiis colebantur. Hinc HORATIUS, *Lib. III Od. 23*, cecinit: *Coelo supinas si tuleris manus, Nascente Luna, rustica Phidile.* Certe Lunam generatim habitam dictamque fuisse *συνεῖον ἑορτῶν*, i. e. *signum festorum*, ostendit ALMELOVENIUS, in *Amoenit. Theol. et Phil. p. 235*. An uero Lunae signa indicant, Bacchi sacra plerumque noctu peracta fuisse? Sane, Bacchi dies festus a NONNO, in *Dionys. L. XII*, dicitur ἀγρυπνῶ ἑορτὴ, *insomne festum*. Sic apud EURIPIDEM, in *Bacchis, u. 485*, quaerit aliquis de sacris Bacchicis: Τὰ δ' ἱερὰ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν τελῆς; i. e. *haec uero sacra noctu, an interdum facis?* Cui respondet DIONYSVS: Νύκτωρ τὰ πολλὰ, σμυντὶ τ' ἐχεισκέτῃ. i. e. *Noctu plerumque; tenebrae enim habent aliquid augusti.* Vnde non solum ipse *Bacchus* a VIRGILIO, *L. IIII Georg. u. 521*, NOCTVRNVS cognominatur: *nocturni orgia Bacchi*; item et NYCTELIVS, a VIRG. in *Culice, u. 123*; sed etiam eius sacra ab OPIANO, *L. I de uenat. u. 26*, dicuntur ὀτρῆα θύσθλα, i. e. *nocturna sacra*. Vtrumque coniungit OVIDIVS, *L. I de arte amandi, u. 567*:

Nycteliumque Patrem, nocturnaue sacra, precare.

Imo,

Imo, et ea de caussa fieri potuit, ut *Lunae cornua* insolito fere modo imponerentur columnae, ut Bacchi columna eo facilius dignosceretur ab aliorum Deorum statuis; utque simul cognatio Bacchi cum Luna indicaretur. Neque enim is solum *comes Lunae* fuit, ut appellatur a NONNO, *Dionys. Lib XXXVIII, u. 218, σύνδρομος μήνης*. sed et Luna habita fuit ipsa *soror Bacchi*, uti idem Poeta, loco citato, docet; quae propterea ab eodem Βακχίος appellatur. Vnde et Athenienses proxime post Bacchi sacra etiam diem festum Lunae celebrarunt. Quae de re ita scribit VIPIANVS, *Rhetor, in Scholiis ad Demosth. Orat. aduersus Midiam, p. 643.* Ἡ γὰρ καὶ τῆς Σελήνης ἑορτὴν μετὰ τὰ Διονύσια. ἐπεὶ δὴ Διονύσος ἀδελφὴ ἡ Σελήνη. *Enioi δὲ παῖδά Σελήνης τὸν Διόνυσον. h. e. Agebant et Lunae festum post Dionysia, siue Bacchi sacra; quando Bacchi soror est Luna; quidam etiam Lunae filium faciunt Bacchum.* Hinc, uti alias Bacchi statuis et imagini saepius *cornua* tribuerunt; teste DIODORO SICULO, *in Biblioth. Hist. L. III, p. 138*; uel, uti apud NONNUM, *Dionys. Libro XVII, u. 236*, Bacchus dicitur habere ταυροφυῆ τύπον σεληναίοιο μετώπου, *tauriformem imaginem lunaris frontis*; atque, uti ab eodem Poeta, *Libro VIII, uersu 27*, Bacchus adhuc puer appellatur, βρέφος εὐκαιραίοιο φύης ἰσχυλμα σελήνης. h. e. *bene cornutae naturae simulacrum Lunae*: ita et in ea, quam exhibuimus, gemma, columnae Bacchicae duo Lunae cornua sunt imposita. Bacchus enim κερασφόρος, ταυροκέρας, ταυρομέτωπος, χρυτοκέρας, siue *corniger DEVS*, dictus est. Hinc TIBULLVS, *Libr. II, Eleg. I*, cecinit:

*Bacche, ueni, dulcisque tuis e cornibus uua
Pendeat, et spicis tempora cinge, Ceres.*

DIODORVS SICVLVS, *Libr. III, p. 148*, eam ob causam censet Baccho ab antiquis tributam fuisse faciem cornutam, quod primus, bobus sub iugum ductis, sementem fecerit. Plures huius rei rationes, praeter alios, indagat FARNABIUS, *in notis ad Senecae Hippolytum, u. 756.*

VI.

Sed nunc offert se nobis etiam imago SATYRI. Satyri uero ^{De figura} fuerunt Bacchi comites et ministri. ^{Satyris} Οἱ Διονύσει θεράποντες οἱ Σάτυροι, dicit LVCIANVS ^{περὶ ὀρχήσεως}. Atque STRABO, *Lib. X Geogr.* in Bacchi ministris numerat *Silenos, Satyros, Bacchas, Lenas, Thyas, Mimaenas, Naiadas, Nymphas, Tityros*. Eorum uarium habitum formamque describit NONNVS, *in Dionys. Lib. XIII, u. 130, et sequentibus*. Satyrorum enim uaria fuisse genera, iam alii annotarunt. Vides uero in hac gemma *Satyrum capripedem*, uti LVCRETIVS, *Libro III, u. 584*, ait:

*Haec loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere,
Finitimi fingunt, et Faunos esse loquuntur.*

Hinc et Graecis dicebantur αἰγίποδες, siue τραγόποδες. Vides eundem Satyrum etiam *cornutum*. Sic enim Satyri a LVCIANO, in *Concilio Deorum*, dicebantur κερασάι, i. e. *cornigeri*, *qualia fere recens natis boedis nascantur cornua*. Iam, si quaeras, quid Satyro cum sacrificio Bacchi? scias quidem, aequae et Satyris Faunisque aliquando, ac Baccho ipsi, primitias uuarum fructuumque oblatas esse: at in hac gemma per figuram Satyri nobis uideri *Sacerdotem Bacchi*, aut *quemcunque Bacchi cultorem*, repraesentari. Ait enim VLPRIANVS, *Rhetor, in Schol. ad Demosth. Orat. aduersus Midiam, pag. 688*: Οἱ πομπέοντες τῷ Διονύσῳ, κατὰ μίμησιν τῆς περὶ αὐτὸν θεραπείας ἐπόμπευον. οἱ μὲν, τὸ τῶν Σατύρων χῆμα σώζοντες. Οἱ δὲ, τὸ τῶν Βακχῶν. Οἱ δὲ, τὸ τῶν Σειληνῶν, ἐμίμνυντο h. e. *Qui Bacchi festum celebrabant, imitatione comitatus eius id celebrabant: alii Satyrorum, alii Baccharum, alii Silenorum, habitum imitantes*. Item et PLVTARCHVS, *περὶ φιλοπλυσίας, pag. 527*, indicat, Bacchanalibus homines aliquando προσωπεῖας, i. e. *persnatos*, incessisse. LIVVS etiam, *Libro XXXVIII, cap. 13*, commemorat, Romae in Bacchanalibus olim matronas, *Baccharum habitum*,

crinibus passis, cum ardentibus facibus, decucurrisse ad Tiberim. Talia narrat et TACITVS, *Libri XI Annal. cap. XXXI*, de Mesalina, quae adulto auctumno, simulacrum uindemiae, per domum, in honorem BACCHI, celebrarat. *Urgeri praela, inquit, fluere lacus et feminae pellibus accinctae assultabant, ut sacrificantes, uel insanientes Bacchae. Ipsa crine fluxo thyrsum quatens, iuxtaque Silius, hedera uincti gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro.* Atque similem pompam bacchicam hominum personatorum depingit PLUTARCHVS, *in uita M. Antonii, p. 926.* Εἰς ἑφεσον εἰσιόντι Ἀντωνίῳ, γυναῖκες μὲν εἰς βάκχας, ἄνδρες δὲ καὶ παῖδες εἰς Σατύρους καὶ Πᾶνας ἤγαντο διασκαυασμένοι. Κιτῆ δὲ καὶ Θύρσων καὶ ψαλτηρίων καὶ συρίγγων καὶ αὐλῶν ἡ πόλις ἦν πλέα, Διόνυτον αὐτὸν ἀνακαλεσμένων, χαριδοτήν καὶ μελίχιδν. h. e. *Antonium ingredientem Ephesum feminae, Bacharum; et uiri puerique, Satyrorum ac Panum. habitu, praecesserunt. Hedera, thyrsis, psalteriis, fistulis et tibiis, tota urbs erat plena, salutabantque cum Bacchum benignum ac blandum.*

VII.

De corona: Neque uero otiosius sacrificio adesse conspicitur Satyrus. Altera enim manu *coronam*; altera *caprum*, tenet. Nos nunc prius non nihil monebimus de CORONA. In omni fere sacrificio-
rum genere frequens fuit coronarum usus. Vnde PASHALIVS, *Libro IV de coronis*, ubi speciatim de coronis sacris agit, docet, earum usu uix ullam diuini cultus partem caruisse. Maxime tamen coronis usi sunt in sacris Bacchi. Auctor enim est PLINIVS, *Lib. XVI Hist. nat. c. 4, primum omnium Liberum patrem, siue Bacchum, imposuisse capiti suo coronam ex hedera; postea Deorum honori sacrificantes sumsisse, uictimis simul coronatis.* Hinc Bacchus a Poetis crebro appellatur φιλοσέφανος. Et PHILOSTRATVS, *Libro I Iconum n. XV*, ait: Καὶ οἱ κόρυμβοι, σέφανοι ὄντες, Διονύσιον γνάρισμα. h. e. *Etiam corymbi, inserta contexti, sunt indicium Bacchi.* Qualis in hac gemma exhibetur corona;

rona, non satis dignoscitur. Alioquin Bacchi coronam *hederaceam* et *lauream* fuisse, ex TERTULLIANO, *de corona milit.* c. 7, intelligimus. Nihil uulgatius est *corona* Bacchi *pampinea*. Sed et legimus apud EVRIPIDEM, in *Bacchis*, u. 702, Bacchantes sibi imposuisse coronas *hederaceas*, et *quernas* et *similace florida* compositas. Imo et *coronae myrteae* in sacris Bacchi meminerunt ARISTOPHANES, in *Βατράχ.* u. 333, eiusdemque *Scholias*. Adhaec incertum etiam est, cui impositurus sit coronam Satyrus: num sibi, an sacrificanti, an uictimae, an arae? Haec enim omnia coronis ornari poterunt. Tradit certe TERTULLIANVS, *de corona milit.* c. 10, non sacerdotes modo et hostias; sed fores etiam et aras, et sacerdotum ministros, fuisse coronatos. *Satyrus coronatus*, inter opera Aristippi memoratur a PLINIO, *Lib. XXXV, Hist. nat.* c. 10; et OVIDIVS, *Metam. Libro VIII*, u. 264, cecinit: *Templa coronantur*. Namque et templis coronae dedicabantur, tanquam dona; id quod sigillatim ex LUCIANO *de Sacrif.* patet. At idem OVIDIVS, *Libro III Trist. Eleg. 13*, ait:

*Fumida cingatur florentibus ara coronis,
Micaque solenni turis in igne micet.*

VIII.

Alteram manu CAPRVM sacrificio Bacchi destinatum et ad Decapropiam adductum tenet Satyrus. Interea enim, dum uota concisacrificando, piebantur, hircus aris admotus stabat. Pertinet huc, quod MARTIALIS, *Libro III, epigr. 34*, dixit:

*Vite uocens res a stabat moriturus ad aras
Hircus, Bacche, tuis uictima grata sacris.*

Imo, ita iam VIRGILIUS, *Libro II Georg. u. 380*, cecinerat: *Baccho caper omnibus aris Caeditur*. Atque idem paullo post: *Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram*. Ad quae Virgilii uerba ita commentatus est SERVIVS, uetus Scholias: *Victimae numinibus, aut per similitudinem, aut per contrarietatem, immolantur. Per similitudinem, ut nigrum pecus, Plu-*

toni: per contrarietatem, ut porca, quae obest frugibus, Cere-
ri; et Caper, qui obest vitibus, Libero. Item capra Aesculapio,
qui est Deus salutis; quum capra nunquam sine febre sit.
— LIBERO VBIQUE CAPER IMMOLATUR; quia vites,
quae in honore ipsius fuerunt, ab eo comestae sunt. Iratus
Bacchus eum occidi fecit, et ei tolli utrem, in quo mitti vinum
fecit pro eius vindicta. Non repetam nunc ea, quae hac de re
tradidit VARRO, Libro I rei rust c 2. itemque OVIDIVS, Libro
I Fast. u. 357, et sequentibus. Quamuis uero utique ordina-
rium Bacchi sacrificium fuit hircus; inuenimus tamen, eidem ali-
quando et oues, et tauros fuisse immolatos. Id quod docet NON-
NVS, in Dionys. Libr. XXXVII, circa finem. Atque HERO-
DOTVS, in Euterpe, commemorat, in honorem Bacchi, die
solemnitatis Dorpiae, Aegyptios singulos ante fores aedium sua-
rum sues ingulasse.

VIII.

De sacrifi-
cante.

Nunc sequitur, ut et illum paullisper intueamur, qui sacrifi-
cium fecit. Is quidem pietatem suam testatur, *genibus submissis*
ad aram prouolutus. Equidem, qui sacra fecere, etiam *ante aras*
steterunt. Hinc IUVENALIS, Satyr. VI, u. 390: *Stetit ante*
aram, inquit, *nec turpe putauit pro Cithara uelare caput*. At
etiam, *genibus flexis*, nescio, quam demissi animi religionem
significare uoluerunt. Γενυκλισία enim iam antiquissimis tempo-
ribus in deorum cultu usurpata, ita, ut γένυα, quod est a γόνυ,
genu, HOMERO, Odyss. Δ. u. 433, et ANACREONTI, od. LX,
κατ' ἐξοχὴν, *precari et supplicare* dicatur. Hinc et PROPER-
TIVS, Libro III, Eleg. 6, u. 1, cecinit:

Nunc, o BACCHE, tuis humiles ADVOLVIMVR ARIS.

De quo precandi ritu plura tradidit BRISSONIVS, de Formul. L. I, p.
40. Non minus ad demissi animi cultum facit, quod is, qui sacra fa-
cit, *nudipes* conspicitur. Ita reuerentiae causa multis in sacris
nudis pedibus inceserunt. Nam et inter Pythagorae praecepta fuit:

Θύειν

Θύειν γὰρ ἀνυπόδετον καὶ πρὸς τὰ ἱερὰ προσίεναι, apud IAMBlichVM, *de Vita Pyth.* c. XVIII, h. e. *sacrificandum et templum ingrediendum esse nudis pedibus.* Quin et Baccham ΝΥΣ, in *Dionys. L. XVIII*, u. 38, uocat ἀσάμβαλον ἡθάδα νόμῳ, h. e. *Nympham sine calceis consuetam.* Neque tamen, qui sacrificat, operto est capite: qui mos alias in sacris paganorum frequentissimus, ita, ut Dii ab adorantibus et sacrificantibus, capite operto, et saepe ueste ad aures adducta, colerentur. Sic SEIUVIVS ad VIRGIL. *lib. III Aen.* u. 545: *Sane, inquit, sciendum est, sacrificantes Diis omnibus CAPITA VELARE consuetos, ob hoc, ne se inter religionem uagis offerret aliquid obtutibus, excepto tantum Saturno.* At enim uero, non tantum Saturnus excipiebatur, sed etiam Honor, et Hercules; in quorum sacris, teste PLVTARCHO, in *Quaest. Rom.* p. 266, caput tegere non fas fuit. Adhaec, sicut mos ille operiendi capitis in sacris maxime inualuerat apud Romanos; quoniam, uti MACROBIVS, *Libro III Saturn.* c. 6, auctor est, Aeneas demum uelandi capitis ritum primum inuenit, et ad omnem posteritatem suam propagauit; ita ex aduerso ut plurimum Graeco ritu sacrificauerunt *capite aperto.* Id quod ex Varrone docet MACROBIVS, loco modo excitato. Itaque censeo, eum, qui in gemma capite aperto sacra facit, Graecum fortasse Poetam esse, Graecorumque ritum sequi, aut certe coronam ab extensa Satyri manu expectare; aut utrolibet modo sacris Bacchi perfungi licuisse: Bacchi enim et Herculis aliquando eadem fuisse sacra, ostendit GISB. CUPERVS, in *Harpocr.* pag. 98.

X.

Neque uero nulla a nobis ratio habenda est SERPENTIS, quem, qui sacra facit, manibus suis igni in ara succenso admouere uidetur. Non autem, nisi omnis *mythologiae* ueterum ignarus, nescire potest, quantus, quamque frequens usus serpentum fuerit in sacris Bacchicis. Certe, ὄφιν τετελεσμένον, h. e. *serpentem mysteriis initiatum* signum Bacchicorum Orgiorum fuisse, testatur CLEMENS ALEXANDRINVS, in *Admonit. ad Gentes*,

De serpente igni admoto.

p. 9; ubi pius scriptor illa serpentum Bacchicorum mysteria ad eum refert serpentem, a quo Eua, mater humani generis, est seducta. Nimirum Bacchus, simul ac natus fuerat, coronatus fuisse dicitur *σπανόντων σεφάλοις*, quod est apud EVRIPIDEM, in *Bacchis*. u. 100. Et NONNVS, in *Dionys. Lib. VII*, u. 101 docet Bacchum habuisse signum suae iuuentutis *αφιδεία μίτην*, h. e. *serpentinam mitram*. Quapropter in Bacchicis Orgiis cum primis dracones, aut serpentes, cistis includebantur; quas cistulas Bacchantium chorus circumferre solitus est: id quod innumera ueterum monimenta atque testimonia commonstrant. De quo argumento, praeter alios, ex instituto egerunt ALBERTVS RVBENIVS, in *Dissert. de numo Augusti cuius epigraphe ASIA RECEPTA*; in cuius auersa parte expressi sunt gemini angues aduersi, caudisque in spinis suis inter se impliciti; itemque LAURENT. BEGERVS, in *disquisitione antiquaria de numis Cretensium serpentiferis*. Nec pauca de uanno Bacchi mystica serpente circumdata, annotauit SPANHEMIVS, ad *Callimachum*, p. 732. Hinc et capita eorum, qui Bacchi sacra celebrarunt, redimita saepe fuerunt serpentibus: ipsique dicti sunt *ἀνὲς μύτιν* *τοῖς ὄφειν*, i. e. *coronati serpentibus*. Quo etiam respexit HORATIVS, *Libro II Od. 19*, qui Bacchum dixit *Nodo coerere uiperino Bistonidum sine fraude crines*. Et CATVLLVS de *Nuptiis Pel. et Thet.* u. 250, ubi de Bacchantibus canit: *Pars sese tortis serpentibus incingebant*. Adhaec NONNVS, in *Dionys. Libro VII*, u. 101, ait, *Bacchas anguem sinuosum indemni illicasse sinui, dulciter sibilantem, uini amantisque puellae somnolentae in somnem custodem uirginitatis*. Pertinet huc insignis locus ARNOBII, ubi *Libro V aduersus Gentes: BACCHANALIA*, inquit, *praetermittamus immania, quibus nomen Omophagiis Graecum est; in quibus, furore mentito, & sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis uos anguibus, atque ut uos plenos Dei numine et maiestate doceatis, caprorum reclamantium uiscera cruentatis oribus dissipatis*. In quo loco pariter atque apud CLEMENTEM ALEX. in *Admonit. ad gentes*, pag. 94: pro *omophagiis* scribi *ophiophagia*, iussit BARTHIVS, *Aduersar.*

Jar. Libr. XI, cap. 15: quia bacchantes aliquando impune dentibus lacerarint serpentes. Quod comprobatur auctoritate PRUDENTII, in cuius *Libro I aduersus Symmachum*, u. 130, haec legimus:

— — *Virides discindunt ore chelydros*, i. e. serpentes,
Qui Bromium placare uolunt. — —

At negat REINESIUS, in *Epistolis ad Daumium*, n. 94, et in *append.* *Vindicatur cap. VII, p. 333* bacchantes ore discerpisse serpentes; ideoque in- quidam
PRUDENTIO pro uoce *chelydros* substitui iubet *choladas*, atque tunc locus Cle-
uirides choladas interpretatur *cruda intestina animantium*. Ve- mentis
rum, quamuis eximiam horum uirorum eruditionem merito uene- Alex. Ar-
rer; ipsorum tamen correctionem intempestiuam existimo. nobii et
Prudentii.
tuerunt enim ab ARNOBIO illa sacra recte appellari *ὠμοφάγια*,
in quibus a Bacchantibus carnes crudas et uiscera uitulorum, uacca-
rum, taurorum, et praecipue caprorum, discerpi consueuisse, omni-
no uel ex EVRIPIDE. *act. III Bacchar.* constat. Aut certe illa
dilaniatio et deuoratio uiuorum animantium ab ARNOBIO pari-
ter atque CLEMENTE ALEXANDRINO recte dici poterat
ὠμοφάγια, neque opus erat utriusque loci audax mutatio. Ita
enim ab HOMERO, *Iliad.* u. 592, lupi uocantur *ὠμοφάγοι*,
crudiuori; quia discerpunt deuorantque crudas carnes aliorum
animantium. Et apud HESYCHIUM legimus *ὠμοφάγας δῆτας*,
τὰς τὰ ὠμὰ κρεὰ μερίζοντας καὶ ἐσθίουσας, *crudas carnes diui-*
den'es et edentes. Sed neque necesse erat, ut REINESIUS in
Prudentio pro uoce *chelydros* legeret *choladas*, ueramque sub-
uerteret lectionem; cum huic emendationi nullus codex manu-
scriptus impressusque adstipularetur; cumque VIRGILIUS, *Ge-*
org. II, u. 214 et III, u. 415; et OUIDIUS, *Metamorph. Lib. VII,*
u. 273, et LUCANUS, *Libr. VIII, u. 751*, iam *chelydros* in carmi-
ne uocarint, quos HORATIUS, *Libr. I od. XVII, u. 8* *uirides*
colubros, et *Libr. I od. XXII, u. 6*, *uirides lacertas*; itemque STA-
TIVS, *Libro II Theb. u. 279*, *uirides dracones*, dixere. Huc uero,
quod uel primo loco habendum, accedit, quod bacchantes in or-
giis;

giis bacchicis non solum dicuntur *caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissecuisse*, aut generatim peregissee τὰς κρενωπορίας τῶν Φόνων, *caesarum carnium diuulsionem*; sed de iis nominatim etiam GALENVS, *Lib. I de Antid. p. 430*, ita scribit: Οἱ τῷ Διονύσῳ βακχέοντες εἰώθασιν διαπαῖν τὰς ἐχίδνας, τῶν αὐτῶν μὲν τῇ ἡρῳ, ἔπειτα δ' ἡγεμένῃς ὁρέας. i. e. *Bacchantes consueverunt serpentes dilaniare exeunte quidem uere, sed nondum aestate ingressa*. Quem locum neque ipse ignorauit Reinefius. Num igitur Prudentio fides deroganda est, aut eius uersus mutandi sunt, ubi tradidit, a Bacchantibus, qui alia animantia cruentatis oribus dilaniarunt, et serpentes discerpserunt, etiam hos ipsos serpentes, siue chelydros, ore fuisse discissos? Haec eo consilio adduxi, ut non tantum antiqua lectio istorum locorum Clementis Alexandrini, Arnobii, et Prudentii, uindicetur; sed etiam uel hoc ipso exemplo pateat, quam intempestium aliquando et minus necessarium Criticorum quorundam studium esse soleat in emendandis ueterum scriptis. Ut uero minus mirum uideatur, serpentes impune bacchantium dentibus fuisse laceratos; non necesse est, ut ad Diaboli uim, et praestigiatorum exempla, cum BARTHIO prouocemus; aut dicamus, potentem istorum hominum spiritum uino admiscuisse auditotum; sed etiam illud attendamus, quod obseruauit RVBENIVS, libro ante citato, serpentes illos, quorum in Orgiis usus fuit, fere fuisse ex illo anguium genere, quos Graeci μαρμαίρας uocarunt, qui haudquaquam uenenati sunt, nec, quamuis aliquem mordeant, noceant illi: deinde *orgia sticos illos serpentes*, quibus in mysteriis usi sunt, haud semper ueros et uiuos fuisse angues; sed saepe fictos ex auro, uel alio metallo; sicque draconem illum, qui in Iouis orgiis per sinum eorum ductus est, qui mysteriis erant initiandi, ex auro conflatum fuisse. *Argentea serpens*, quae caput mouerit, memoratur a IUVVENALE, *Satyr. VI. u. 538*. Haud secus et IS. VOSSIVS, *in comment. ad Catullum, p. 222*, censet, in sacris Bacchi et Cybeles non semper uiuos adhibitos fuisse serpentes; sed *flagella*, quae et manibus tenuerunt, et quibus capita et corpora sua incinxerunt, quod anguino ritu e loro crinibusque essent contexta, et ipsa quoque *angues* appellata sint. Certe, quod-

quoddam ornamentorum muliebrium genus ὄφεις, siue serpentes, uocari, inueni apud CLEM. ALEXANDRINUM, *Paedag. Libro II, p. 209*; et apud POLLUCEM, *Libro V, cap. 16*, ubi muliebris mundi ornamenta recensentur. Conf. et GOTHOFR. OLEARIVS *ad Philostr. Epistol. XXXX*. Non exquiram nunc penitus fabulas de serpentibus Bacchi: interim non possum, quin huc afferam, quod ea de re obseruauit ALMEIDOVENIVS, in *Amoenit. Theol. et Philol. p. 216*. *Coronatas, inquit, anguibus Bistonidas, seu Thraeces mulieres, in Bacchi sacris fuisse, lubens exposuerim, uel cirros instar angutum fuisse contortos* [fortasse et flagella, uel cingula] *uel, si quid mysticum continere malueris, uini uirus, seu uenenum, quo quasi in rabiem homines aguntur, indicare uoluisse; quemadmodum sic ipsae sacrae literae loquuntur: DEUTER. XXXII, u. 33. et PROVERB. XXII, u. 31.* In hac uero, quam illustramus, gemma, per serpentem putamus significari ipsum *genium Bacchi*. Neque enim solum homines; itemque plantae, aedificia, atque loca; sed ipsi etiam Dii, suos habere Genios credebantur. Quales Genios haud raro expresserunt per angues; in primis quorum Dii, (in quibus et ipse Bacchus fuit,) ad Solem referebantur. Ait enim ARTEMIDORVS, *Oneirocrit. L. II, c. 13*: Δράκων ὁρώμενος σημαίνει καὶ θεοὺς πάντας, οἷς ἐστὶν ἱερός. Εἰσὶ δὲ οἱ δε Σαβάζιος, Ἡλίου, Δημήτριος καὶ Κόρης, Ἐκάτης, Ἀσκληπιοῦ, Ἡρώεως. h. e. *Draco uisus significat etiam Deos omnes, quibus sacer est. Sunt autem hi: Iupiter, Sabazius, Sol, Ceres, et Proserpina.* Imo, IUSTINVS MARTYR, *Apolog. pro Christianis, L. II, p. 70*, ita ad paganos loquitur: παρὰ παντὶ τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῶν θεῶ, ὄφεις σύμβολον μέγα καὶ μυστήριον ἀναγράφεται. h. e. *Apud quemque eorum, qui a uobis censentur Dii, serpens ueluti symbolum magnum atque mysterium pingitur.* Vnde et fieri consuevit, ut, si locum Deo consecrarent ueteres pagani, duos appingerent angues; prout indicat locus PERSII, *Satyr. I, u. 127*. Atque adeo serpens, ueluti symbolum et Genius Bacchi, arae et ipsi igni admouetur, haudquaquam eo consilio, ut igni iniiciatur, et ibi cremetur; sed ut significetur, quantopere cupiat is, qui sacrificat, ut Genius Bacchi suauis odore sacrificii sui de-

lectetur. Putabant enim pagani, Deos suos suffitibus cibisque propitiari; siue, uti MINVTIVS FELIX, in Octauio, loquitur: *nidore altarium, uel hostiis pecudum, saginari*. Quia forte traditione acceperant, DEVM uerum per Mosaicas leges crebrum suffitum et sacrificia exegisse. Qua de re adire licet VOSSIVM, *de Idolol. L. III, c. 30*, et GISB. CUPERVM, *Libro II obseru. cap. 3*. Vnde et TIBVLLVS, *Lib. II Eleg. 2*, cecinit:

*Ipsē suos Genius adsit uisurus honores,
Atque satur libo sit, madeatque mero.*

Et LVCIANVS, in *Icaromenippo*, p. 207, more suo per irrisiōnem ita scribit: Οἱ γὰρ θεοὶ μάλιστα ἡδονταί, σιτέμενοι τὸν ἐκ τῶν θυσιῶν καπνὸν αὐτῇ κνίσῃ ἀννηνεγμένον, καὶ τὸ αἷμα δὲ τῶν ἱερείων, ὃ τοῖς βωμοῖς οἱ θύοντες περιχέουσιν. h. e. *Dii praecipue gaudent uesti sacrificiorum fumo, cum ipso nidore subuecto; et sanguine uictimarum, quem sacrificantes aris infundunt*. Quamobrem identidem in gemmis numisque animaduertimus, *serpentibus*, tanquam symbolis et Geniis Deorum, ueluti cibum porrigi. Cuiusmodi exempla licet uidere apud LEON. AVGVSTINVM, in *Gemmis*, n. 138 et 140, et VIRANVM, in *explicit. Numism. Nemauf. p. 47 et 57*. Quae superstitio (ut hoc ὡς ἐν παρόδῳ annotem) quosdam etiam *haereticos* inter christianos, qui inde *Ophitae* dicti sunt, ita olim occupauerat, ut teste EPIPHANIO, *Haeres. XXXVII*, serpentem in cista asseruarint, eumque in templo adorarint, et osculati sint, eidemque panes praebuerint delibandos. Hi enim, quod THEODORETVS, *haeret. fab. Libro I, cap. 14*, refert, impie docuerant, serpentem illum, per quem Eua primum decepta est, fuisse Christum, qui scientiae nobis boni et mali originem dederit; imo hunc ipsum Seruatorem nostrum in serpentis speciem se transformasse, et uterum Mariae uirginis subiisse.

XI.

Iam et ARAM respiciamus. Haec *multo sumat odore*, uti De ara et cecinit HORATIVS, *Libro III Od. 18*. Ita nimirum uidemus, encarpo. quod

quod STATIVS, *Lib. X Theb. u. 660*, dixit: *Hilares bacchantur ad aras*. At cui ea res non cognita est? Et cur Bacchum paganorum impia superstitio non aris positis coluisset, a quo sacrificandi ritum splendidiorum redditum credebant. Sic enim canit OVIDIVS, *Libro III Fastor. u. 727*:

*Ante tuos ortus arae sine honore fuerunt,
Liber, et in gelidis herba reperta focis.
Te memorant Gange, totoque oriente subacto,
Primitias magno seposuisse Ioui.
Cinnama tu primus, captivaeque ihura, dedisti;
Deque triumphato viscera tosta boue.
Nomine ab auctoris ducunt Libamina nomen,
Libaque; quod sacris pars datur inde focis.*

Sed in ara etiam *encarpum*, si libet, contemplemur. Scilicet ex implexis frondibus, floribus, et pomis, ornamentum constructum Graeco uocabulo sic uocat VITRUVIVS, *Libro VIII, c. 1*. at FESTVS, *de Verb. signif.* nominat *pancarpias*; qualia ornamenta Gallis *Festons*, et PINDARO, *Isthm. Od. IV, p. 456*, *σεφανώματα βρυών*, i. e. *coronamenta altarium*, uocantur. Equidem nihil insolens fuit, aliorum etiam Deorum aras floribus fructibusque ornari: at sigillatim in sacris Bacchi hoc symbolo fecunditatem telluris, eius ope prouenientem, indicare uoluerunt. Hinc OVIDIVS, *Libro V Fast.* cecinit:

*Bacchus amat flores; Baccho placuisse coronam,
Ex Ariadnaeo sidere nosse potes.*

Bacchum enim opinabantur esse uim genitalem fructuum et plantarum, prout EVSEBIVS, *Libr. III de Praepar. Euang.* Porphyrii auctoritate docet; et nos iam supra, *Sectione IIII* huius capituli, aliunde commonstrauimus.

XII.

De Baccha-
rum uario
apparatu.

Restant duae aliae figurae in gemma, quas *bacchantium* esse arbitror. Baccharum uarius fuit apparatus uestitusque. EVRIPIDES, in *Bacchis*, u. 829, et *sequentibus*, huc refert comam in capite diffusam; byssinas uestes circa corpus, et peplos talares ac fluentes; thyrsum in dextra, et nebrida, siue maculosam hinnuli pellem, itemque mitram, siue cingulum, quo tum caput, tum corpus, redimiretur. Nihil nunc dicam de cymbalis, tympanis, crotalis, aliisque instrumentis musicis, quae multae Bacchae gestarunt. Ita uero et OVIDIVS *Metam. Libro III, u. 4 et sequ.* de Bachanali-
bus et Bacchantibus cecinit:

— — *Festum celebrare sacerdos,
Immunesque operum dominas famulasque suorum
Pectora pelle tegi crinales soluere uittas,
Serta coma, manibus frondentes sumere thyrsos,
Iusserat.* — —

De Bacchae
saltatione.

Neque tamen omnes Bacchas eodem semper amictu apparatuque; sed saepe aliam alio, incessisse, docet NONNVS, *Dionys. Libro XIII, u. 340, et sequentibus*; cuius uerba exscribere nunc supersede-
mus. Et si adeo non omnia eiusmodi ornatus genera, quibus alias Bacchae in marmoribus gemmisque antiquis instructae conspi-
ciuntur, in hac quoque gemma obseruamus; alia tamen Bacchan-
tium signa satis euidentia deprehendimus. Ita scilicet ea Bac-
cha, siue femina Baccham imitata, quae in gemma a Satyro proxi-
me abest, gestienti saltantique omnino similis conspicitur. Quis uero nescit, saltationem sacris Bacchi fuisse uelut propriam: unde etiam certa saltationis genera orta, quae *Dionysiaca*, et *Bacchica*, sunt appellata; cuius generis tria potissimum nominat LUCIANVS, *περὶ ὀρχήσεως, p. 794*; quibus inuentis Satyri, Bacchi ministri, singulis a se nomen indiderunt; idemque commemorat, Bacchum saltandi arte utentem Tyrrhenos, Indos, et Lydos, subiugasse; ac gentes adeo bellicosas ipsis cum thiasis saltatione debellasse. In-
de

de etiam in uindemiis. Baccho sacris apud ueteres uaria saltationum genera fuerunt usitata, quae pulchre descripsit LONGVS, ποικιλικῶν *Libro II, p. 84.* De *cyclicis saltationibus* in sacris Bacchi usitatis legere licet SPANHEMIVM, *ad Callimachum, p. 312.* In ea uero, quam gemma exhibet, Baccha, ἄλμα λύσσης, i. e. *saltatio quasi furibunda*, et Bacchantibus propria, obseruatur, cuius NONNVS meminit, *Dionys. Lib. XIII, u. 349.* Equidem De coma Bacchis bacchantibus plerumque in more fuit, solutis crinalibus Bacchae. uittis, comam diffusam iactare; id quod paullo ante ex EVRIPIDE et OVIDIO cognouimus; quodque apud LIVIVM, *Libro XXXVIII. c. 13,* legimus, *Bacchanalibus matronas Baccharum habitu, crinibus possis, decurrisse.* Attamen nec omnes Bacchae colla comasque uentis dederunt, uti Poeta loquitur; quoniam et aliae, docente NONNO, *Dionys. Lib. XIII, u. 348,* πλοχμας ελικόεντας, h. e. *comas intortas et quasi conuolutas* gestarunt; prorsus, uti apud OVIDIVM sacra Bacchi describentem, *Libr. I Fastor. u. 405,* legimus:

*Naidex effusis aliae sine pectinis usu;
Pars aderant, positis arte manuque comis.*

Quapropter, etsi haec Baccha non capillos demissos humeris iactet, sed potius in ipsa gemma eos conuolutos et intortos gerat; iactat tamen caput, ita, ut illud more infamientis *inflectere*, et ueluti contra naturam retorquere, uideatur. Hoc enim solenne fuit Bacchis bacchantibus: unde CATVLLVS, *carm. LXIII, u. 23,* cecinit: *Capita Magnades ui iaciunt hederigerae;* atque eodem carmine, *u. 255: Euoe bacchantes, Euoe capita inflectentes!* Sed eadem Baccha etiam manu dextra supra caput extensa certum quoddam instrumentum tenet; quod quale sit, non satis liquido definire possum. Deprehendimus, bacchantes saepe serpentes manibus gestasse, et supra caput extulisse. Testatur hoc DEMOSTHENES, in *Oratione de corona, p. 516,* ubi inter alia de Aeschine haec quasi exprobrationis causa scribit: Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τὰς καλὰς θιάσας ἄγων διὰ τῶν ὀδῶν, τὰς ἐπεφανωμένους τῷ μα-

De iactatione capit-
tis.

De instru-
mento, quod altera Baccha supra caput tenet.

ράθρων, καὶ τῇ λευκῇ, τὰς ὄφεις, τὰς παρείας θλίβων, καὶ ὑπὲρ
 τῆς κεφαλῆς ἀγρῶν, καὶ βοῶν, καὶ Εὐοῖ, Σαβοῖ, καὶ ἐπορχόμενον
 "Υῆς, Ἀττης, "Υῆς. Ἐξάρχον καὶ προηγμένων, καὶ κίττοφόρον,
 καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν γραϊδίων προταγορευόμενον, μισθὸν λαμ-
 βάνων τέτων, ἐνθρυπτα καὶ σρεπτὰς καὶ νεήλατα. h. e. Hieronymo
 Wolfio interprete: *Interdum praeclaros illos coetus bacchanti-
 um per vias ducens, foeniculo et populo redimitos, serpentes, quas
 παρείας uocant, elidens, et supra caput efferens, clamitasti:
 Euoe, Saboe; et interim saltans: Hyes, Attes. Hyes, auspex et
 anteambulo, et picifer, et uannifer, et eius generis aliis nomini-
 bus ab aniculis salutatus es, mercedemque pro istis muneribus
 accepisti placentas, et scriblitas, et recentes panes. Sed forte non
 absurdum uideatur, hoc Bacchae instrumentum habere pro ῥοπτρῳ,
 h. e. pro circulo aereo, eoque cano, cui tinnientia quaedam aera-
 menta fuere inclusa, ut manibus mota atque iactata resonarent.
 Cuius generis instrumenta in Bacchicis sacris perquam usitata fuis-
 se, uel ex NONNO intelligimus. Mihi uero probabilissimum est,
 ista figura repraesentari *tympanum* ueterum. Tympanum uero
 Bacchicorum sacrorum uel primarium fuit instrumentum. HESY-
 CHIO enim teste, in *Lexico*. p. 924, Τύμπανον, ὃ αἱ Βάκχαί κρέ-
 σσι. h. e. *tympanum, quod Bacchae pulsant.* Tympana uero
 ista saepe proceris palmis iactarunt pulsaruntque Bacchantes; id
 quod apud CATVLLVM legimus, *Carm. LXIII, u. 255:**

Plangebant aliae proceris tympana palmis.

Ad quae Poetae uerba haec erudite commentatus est ISAAC. VOS-
 SIVS, p. 225: Proceris, *hic accipe pro longe extensis, ut apud
 Ciceronem: Brachium procerius proiectum. In antiquis mar-
 moribus saepe comparent effigies et habitus bacchantium et pul-
 santium tympana; quae etiam supra capita erigebant. Unde
 liquet, quare Catullus dixeris: proceris palmis. Notandum
 etiam, quod non plectris, ut hoc tempore sed digitis, percussa olim
 fuerint tympana; alterum semper, fuit barbarorum. Sed de
 ῥοπτροῖς et tympanis infra fortasse plura trademus. Iam uestitus bac-*

chantis adhuc paullisper oculos nostros moretur. Baccham nem-
pe conspicimus tunica molli, eaque talari, sed exerto pectore et
brachiis, indutam, et *πίτσα*, siue *fascia*, circa ilia cinctam.
Bacchantium indumentorum meminit TERTULLIANVS, de
Pallio, cap. IIII: ad cuius uerba SALMASIVS, *in notis*, p. 328,
scripsit, bacchantia indumenta uocari sericam et purpuream ue-
stem. Equidem in monumentis antiquis saepe uideas Bacchas se-
minudas, aut hirsutis uestibus, pellibusque circumdatas: qualem
Procnem Bacchicis ritibus instructam describit OVIDIVS, *Me-
tam. Lib. VI, u. 592*:

De uestitu
Bacchantis.

*Vite caput tegitur; lateri ceruina sinistro
Vellera dependent; humero leuis incubat hasta.*

Atque ita apud NONNVNVM, *Lib. XIII, Dionys. u. 38, et sequen-
tibus*, legimus, aliam Bacchantem habuisse in pectore tegumen-
tum pantherarum, aliam supra corpus pelles hinnulorum. In-
terim tamen haud raro etiam purpureis et sericis, *uivicoloribus-
que*, et aliis mollioribus uestibus, inceserunt, et saltarunt. Sic
enim apud EVRIPIDEM, in *Bacchis*, u. 819 et 831, Pentheus
imitaturus et exploraturus Bacchas bacchantes iubetur induere
βυσσίνους πέπλους, *byssinos peplos*, et *πέπλους ποδήρεις*, *peplos ta-
lares*; quarum uestium plicae usque ad talos tendebantur, uti
ibidem, u. 934, legimus. Vnde et PROPERTIVS, *Lib. III Eleg.
17*, ubi de Baccho loquitur: *Et feriet, inquit, nudos ueste fluen-
te pedes*. Talis uestis fuit etiam *Bassara*, uel *Bassaris*. Ita nem-
pe HESYCHIO, *Βασσάραι* dicuntur *χιτῶνες*, *ἃς ἐφόρουν αἱ Θρά-
και Βάκχαι*. h. e. *tunicae*, quibus utebantur Bacchae *Thraci-
cae*. Cum quo conferatur *Scholias* ad *Persii Satyram I, u.
115*. *Bassarides*, inquit, *Bacchae*; quibusdam uidentur dici
a genere uestis, qua Liber pater utebatur, demissa ad talos,
quam Thraces *Bassarin* uocant. Contra uero ACRO, ad *Horat.
Lib. I Od. 18*, annotauit, hoc genus uestimenti appellatum esse
a *Bassara*, loco Lydiae, ubi confici consueuerat. Praeterea etiam
bacchantium uestis *κροκωτός* appellatur. Ait enim *Scholias* ad
Aristophanem, in *Θεσμοφ. u. 145*: *Κροκωτόν ἐστὶ Διονυσιακὸν φό-
ρημα*,

ρημα, ἡ γυναικαῖον ἐκ πίνης. h. e. *Crocota est Bacchica uestis, aut muliebris, ex serico.* Vide ergo, annon et ad nostrae Bacchae formam ex parte quadret, quod de ipso Baccho legimus, ubi is a quod NONNUM, *Lib. XIII, u. 164*, in uirginem mutatus commemoratur: Θήλεα πέπλα φέρων πολυδαίδαλα, δια περ ἄμματα κορείης πορφύρεν λαγόνεσσι συνήρμοσε κυκλάδα μίτην. h. e. *muliebria peplos ferens, tanquam copulam uirginitatis purpuream iliis aptauit circularem fasciam.* Μίτρα enim non capitis solum, sed et iliorum fuit cingulum. Ita enim apud eundem NONNUM, *Lib. XX, u. 106*, Botrys, filius Bacchi, dicitur πατρῶν λαγόνεσσι βαλὼν ὑψήνορα μίτην. h. e. *paternam et superbam mitram circa lumbos coniicere.*

XIII.

De femina ro lyram te- mente. Quod denique ad eam feminam attinet, quae proxima est uiro sacrificanti, quaeque lyram tenet manu; fateor, hanc placidiorē uideri, leniusque gestare instrumentum musicum, quam uulgo Bacchicis sacris aptum usitatumque uideatur. In his enim sacris ea potissimum instrumenta usurpabantur, quae grauius et fere horridius sonuere. Vnde et ARTEMIDORVS, in *Onirocrit.* tradidit, si cui in somno appareat chorus, qui Bacchum comitari soleat, Bacchi et Bacchae, Bassarae, Satyri, Panes, aliaque similia nomina Baccho sacra; tunc ipsi turbas magnas, pericula, strepitusque significari; fortasse nullam ob aliam causam, quam quod ii, qui Bacchi sacra obibant, magno cum strepitu incederent, *strepiferisque instrumentis* uterentur. Talia quaedam indicat OVIDIVS, *Lib. III Metam, u. 28, 29, et 30*, ubi de Baccho eiusque sacris canit:

*Quacunque ingrederis, clamor iuuenilis et una
Feminae uoces, impulsaque tympana palmis,
Concauaque aera sonant, longoque foramine buxus.*

Nonne ergo et hic ualeat, quod apud eundem OVIDIVM, *Lib. XI Metam. u. 15*, de Orphei lyra dicitur:

Cla.

Clamor, et inflato Perycynthia tibia cornu,

Tympanaque, plaususque et Bacchei ululatus,

Obstrepuere sono citharae.

Haud tamen prorsus a lyra alienus fuit Bacchus. Ita enim apud NONNUM, *Lib. XVIII, n. 66*, legimus, *locuto Baccho, lyram pulsantem profiliisse uirum, qui plectrum habuerit citharae protensum.* Adhaec, a CALLISTRATO περὶ τῶν ἀγαλμάτων, mentio fit alicuius statuae Bacchi, Praxitelis manu ex aere factae, cuius lyra thyrsu fulciatur. Putemusne igitur, cultores Bacchi, etiam inter sacrificandum saltem, tantisper dum uota conciperentur, leniore et suauiore lyrae sono, quasi animum sacrificantis ad pietatem componere, et simul genium Bacchi ueluti demulcire uoluisse, ut suauitate sacrificii oblectaretur. Musicam enim addiderunt sacris, ut significarent, non solum sacrificantes animo composito adesse, et metro compositas preces ad altaria afferre debere; sed Deos etiam musica ratione oblectari; utpote quos ex harmonicis proportionibus consistare opinabantur. Quae de re uidere licet NATALEM COMITEM, *Lib. VIII Mythol. c. 7.* MACROBIUS enim, in *Somn. Scip. Lib. II, c. 3*, ait: *Canere coelum etiam Theologi comprobantes sonos musicos sacrificiis adhibuerunt; qui apud alios lyra, uel cithara, apud nonnullos tibiis aliisque instrumentis musicis, fieri solebant.* Et STRABO, *Libro X Geogr. p. 532*, testis est, commune hoc Graecis cum barbaris fuisse, ut sacrificia inter feriandum celebrarint; alia cum furore, alia sine eo; alia cum musica, alia sine ea; musicam autem saltatione, rhythmo, et cantilena constitisse, ut suauitate sua artisque uarietate homines coniungeret cum DEO. An haec festina possit haberi pro Musa?

Verum, quamuis haec generatim bene se habere uideantur, quae de usu musices in sacris iam attuli; attamen nihil absurdum affirmare mihi uideor, si speciatim dixero, in hoc sacrificio Bacchi, quod gemma uetus repraesentat, adstare simul Musam, ceteris bacchantibus placidiorem et modestiorem; siue feminam, quae habitu et cultu suo imitetur Musam, citharamque teneat. Credo, fore nonnullos, quibus haec mea opinio minus congruens uideatur;

tur; propterea, quod primum non cuius facile appareat, quid Musae cum sacris Bacchi? At enimvero, si non obuiis ueterum monumentorum exemplis, certe auctoritate *mythologiae* ueteris, nitor; quae docet, etiam Musas in comitatu Bacchi fuisse, et Bacchum praesidem Poetarum esse habitum. Facit huc, quod est apud DIODORVM SICVLVM, *Biblioth. hist. Lib. III, c. 2, p. 148 et 149*. Is enim, ubi de Bacchi peregrinationibus loquitur, inter alia haec scribit: Φασὶ δὲ καὶ τὰς Μῦσας αὐτῷ συναποδημεῖν, παρθένους ἑσας καὶ πεπαιδευμένας διαφερόντως. ταύτας δὲ διὰ τῆς μελωδίας, καὶ τῶν ὀρχήσεων, ἔτι δὲ τῶν ἄλλων τῶν ἐν παιδείᾳ καλῶν, ψυχαγωγεῖν τὸν θεόν. h. e. *Musas quoque peregrinationis comites illi addunt, uirgines eruditissimas; quae musica sua et tripudiis, aliisque liberalium artium suauitatibus, Deum hunc oblectarint*. Atque idem paullo post: καθόλα δὲ ἰέγχεσι, τὰς μὲν Μῦσας τοῖς ἐκ τῆς παιδείας ἀγαθοῖς ὡφελέσας τὲ καὶ τερπνέσας. Τὰς δὲ Σατύρους ταῖς πρὸς γέλωτα συνεργέσας ἐπιτηδεύσει χρωμένους, παρσπενάζειν τῷ Διονύσῳ τὸν ἐδαίμονα καὶ κεχαρισμένον βίον. h. e. *In uniuersum, ut Musae liberalis disciplinae bonis Bacchum iuant, et demulcent; ita Satyri ludicris et ad risum compositis gestibus et actionibus, uitam Baccho beatam gratiisque delibutam reddunt*. Quid? quod alias etiam Bacchus in *mythologia* ueterum non raro cum Musis coniungitur. Athenienses Baccho Musisque simul *Agronia sacra* celebrarunt. De quibus haec tradit PLVTARCHVS, *Lib. VIII Sympos. pag. 716*: Οὐ φάυλας παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς ἀγρωνίοις τὸν Διονύσον αἱ γυναῖκες ὡς ἀποδεδρακόντα ζητῶσιν. εἴτα παύονταί, καὶ λέγουσιν ὅτι πρὸς τὰς Μῦσας καταπέφυγε, καὶ κρύπται παρ' ἐκείναις. i. e. *Non male apud nos in sacris Agroniis mulieres quaerunt Bacchum, quasi aufugerit. Deinde quaerendi finem faciunt, perhibentque, ipsum ad Musas confugisse, atque apud eas latere occultatum*. Quo mysterio, teste eodem Plutarcho, docere uoluerunt ueteres, inter pocula sermone utendum esse, qui aliquid commentationis atque eruditionis habeat: quae si compotationi adsit, fore, ut agrestis ferocia et insania uini occultetur, a Musis benigne detenta. Quem-

admo.

admodum praeterea Bacchus a Lycurgo laceffitus belloque petitus dicitur; ita, apud SOPHOCLEM, *Antigon.* u. 977, eiusque *scholiasten* legimus, simul a Lycurgo etiam laceffititas contumeliisque affectas fuisse Musas, quae in eius comitatu fuerunt. Ad haec, in eodem monte Parnasso, Baccho, et Apollini, Musarum praesidi, sacra celebrata fuisse, infra, *Cap. III*, adhuc comprobabo. Et quid pluribus testimoniis opus est, Musas a Baccho in *mythologia* ueterum non fuisse alienas; cum eam rem uel sola STRABONIS auctoritas conficere possit? Is enim, *Libro X Geogr.* p. 532, haec scribit: Οἱ μὲν Ἕλληνες, οἱ πλεῖστοι τῷ Διονύσῳ προσέθεισαν, καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ τῇ Ἑκάτῃ, Μέσας θεάς. i. e. *Certe Graeci plerique Baccho, et Apollini, et Hecatae, Musas Deas apposuerunt.* Atque adeo, cum ipsae Musae in comitatu Bacchi fuerint; facile intelligimus, cur et Poetae olim Baccho sacri sint habiti, eiusque coluerint dies festos, hederamque gestarint. Ita uero, praeter alios, OVIDIVS, *Libro V Trist. Eleg. 3*, huius rei meminit, ubi canit:

Illa dies haec est, qua te celebrare Poetae.

Si modo non fallunt tempora, Bacche, solent:

Festaque odoratis innectunt tempora fertis,

Et dicunt laudes ad tua vina tuas.

Hinc et SERVIVS, *Scholiastes*, ad *Virgilii Eclog. VIII.* u. 25, ita scripsit: *Hedera coronantur Poetae, quasi Libero consecrati; qui et, ut Bacchae, furore quodam corripuntur; uel quod semper uirent hederae, sicut carmina aeternitatem merentur.* Bacchus enim dicitur instituisse πανηγύρεις καὶ θυμελικὰς ἀγῶνας, καὶ μουσικῶν ἀκροαμάτων σύστημα, h. e. *celebres hominum conuentus, et musica certamina, musicorumque acroamatum certos ordines.* prout commemorat DIODORVS SICVLVS, *Lib. III Bibl. Histor.* p. 138 et 149. Caussam uero nobis monstrat idem SERVIVS, in *scholiis ad Virgilii Eclog. V*, u. 66; cur in *mythologia* sua ueteres pagani Baccho Musas Poetasque adiunxerint? *Constat*, inquit, *secundum Porphyrii Librum, quem Solem appel-*

lauit, triplicem esse Apollinis potestatem; et eundem esse Solem, apud superos; Liberum patrem, in terra; Apollinem, apud inferos. Id quod paullo aliter exprimit MACROBIUS, *Saturnal. Lib. I. cap. 18.* Rem ut breuiter edisseram; sciamus, ueteres in Baccho coluisse Solem: quem ut uitibus, aliisque arboribus et plantis uim crescendi; ita et corporibus ingeniisque humanis uires et fecunditatem largiri, tradebant. Quae cum ita sint, et cum praeterea tum aliunde, tum praecipue ex VIPIANI scholiis supra laudatis, in *Demosth. Orat. aduers. Midiam, p. 688*, constet, eos, qui Bacchi sacra festa celebrarint, haec imitatione comitatus eius celebraffe; nihil credo a ueterum *mythologia* alienum fuerit, si statuamus, in hoc quoque sacro, quod gemma uetus exprimit, alium Satyri, aliam Bacchae, aliam denique Musae, (quae etiam fuit in comitatu Bacchi,) habitum imitari; maxime si eum, qui arae aduolutus sacra facit, ueterem quendam Poetam fuisse opinemur, qui corona a Satyro sibi tribuenda se non indignum simul profiteatur. Atque, ecce, uideor hic mihi ueluti uidere ipsum ANACREONTEN, poetam Graecum, eumque lyricum, si quidem eximiam eius Oden, nempe V, paullisper respicio, quam is composuit in *Rosam*, florem non solum Veneri, sed etiam Baccho, et ipsis Musis apud ueteres sacrum; quoniam haec ipsa rosa ab eodem Poeta, *Ode LIII*, uocatur: *φυτὸν ἄμβροτον Λυαίης, Χαρίεν Φυτόν τε Μυσέων, ὧς σοφῶ τόδ' αὐτὸ τερπὸν, Θαλίης τε καὶ τραπέζης, Διονυσίαις θ' ἑορταῖς.* h. e. *Planta immortalis Lyaei, Planta gratiosa Musarum; adeo docto quoque Poetae iucunda, conuiujsque atque mensis, et praecipue Dionysiacis sacris.* In illa uero *V Ode* sic inter alia cecinit Anacreon:

Στέφον ἐν με, καὶ λυρίσσω,
 Παρὰ σοῖς, Διόνυσε, σηκοῖς,
 Μετὰ κέρης βαθυκόλπης,
 Ρόδινοισι σεφανίσκοις
 Περυκασμένῳ, Χορεύσω.

i.e.

*Corona igitur me, et lyra canam**Iuxta tua, Bacche, delubra!**Cum puella profundi sinus**Roseis corollis**Stipatus, saltabo.*

Iam finge, uirum sacrificantem in gemma recepturum esse coronam a Satyro; (neque obstare uidetur coronae magnitudo; quoniam ista proportio, quod ad res minoris momenti attinet, in uetustis gemmis, non semper adeo accurate obseruata deprehenditur;) Finge praeterea, eidem uiro a Musa adstante lyram traditum iri: nonne hic, ubi uota conceperit, defunctusque fuerit sacrificio, uidebitur, pro eo, ac cecinit Anacreon, iuxta Bacchi aram lyra canturus, sumptaque corona, cum puella. βασιλικὴν saltaturus? Sed desino hic, ne qualescunque coniecturas aliis obtrudere uelle uidear; neque iam de Musarum uario habitu, uariisque muneribus, exponere ingredior; neque in praesens de lyra ueterum, eiusque uaria forma, et ab aliis instrumentis Musicis discrimine, differo. Hoc unum ad extremum non prorsus silentio praetermittendum duco, quod, quamuis gemma uetus satis pulchre TAB. I. fig. 3, referri uideatur; omnes tamen eae figurae, in ipsa gemma incisae, multo pulchriores uenustioresque, appareant: cuius igitur gemmae praestantiam pariter atque uetustatem ipse suspexit laudauitque uir harum rerum peritissimus, nobilissimusque huius aevi gemmarum caelator, qui Norimbergae floret, CHRISTOPHORVS DORSCHERVS. Atque haec adeo sunt illa *doctrinae Antiquariae capita*, quae nunc non paullo auctiora prodeunt; cum ea antehac, more Academico, ad disquirendum proposuerim; et quae quidem tunc publice defenderunt iuuenes eximii et ingenio doctrinaque florentissimi, FRIDERICVS PVND, iurisprudentiae causisque forensibus agendis deditus, et NICOLAVS VVEBER, in humanitatis et philosophiae studiis bene uersatus, uterque Norimbergensis.

XIII.

Brevis re-
petitio et
compendi-
um expli-
cationis
omnium
figurarum,
quae in
gemma an-
tiqua con-
spiciuntur.

Quanquam igitur haecenus satis copiose illustrauerim singulas EBNERIANAE GEMMAE figuras; quia tamen sunt non nunquam, quorum tempus institutumque non permittit, ut uniuersa euoluant argumenta; iam totius explicationis quoddam compendium faciam. Nimirum in illa ipsa gemma, quantum intelligo, *sacrificium Bacchi* exhibetur. Aduoluitur arae VIR Baccho sacrificaturus, more quidem Graeco, capite aperto, nudisque pedibus,isque, si coniecturae locus datur, Poeta lyricus. Tenet ille manibus SERPENTEM, non quidem igni iniiciendum, cremandumque, sed tanquam Genium Bacchi, qui suauitate sacrificii demulceatur. Ipsa *ara igne accenso* fumat, et *encarpo* ornata est. Adest SATYRVS cornutus atque capripes, siue quidam alius Bacchi cultor, aut sacerdos, Satyri persona indutus, qui altera manu sertum roseum, aut alterius generis *coronam*; altera *hircum*, animal Baccho sacrum, et mox sacrificandum, tenet. Pone Satyrum, saltat BACCHA, tunica talari induta, sed exserto pectore et brachiis, praeterea capillis conuolutis, capiteque inflexo; quae *tympanum* uel *ῥοτῶλον*, manu supra caput iactat, eoque fortasse flexibile caput quatit. A tergo uiri sacrificantis alia stat *femina*, lyramque manibus tenet; quae mihi MVSAM, Bacchi comitem, referre uidetur. Induta haec est tenui tunica, cui pallium est iniectum; cuius pars in humerum sinistrum est reiectum; altera uero pars dextro humero subducta, rugas non indecoras contrahit. In media gemma, iuxta Satyrum quidem, conspicitur pars *columnae*; qua ipse Bacchus, more uetusto, repraesentari uidetur. Columnae fastigio *duo cornua Lunae* sunt imposita, quae uel Bacchi cum Luna cognationem, uel nocturnum Bacchicorum sacrorum tempus, significant. Denique columnae apposita est *frutex*, uel *arbor*, incertum, cuius generis; propterea, quod arbores, fructusque, in Bacchi tutela fuisse perhibentur, isque inter arbores coli amauit.

DIATRIBAE I MISCELLANEORVM
DOCTRINAE ANTIQVARIAE

CAPVT III

DE ANTIQVO MARMORE POM-
PAM BACCHANTIVM REFE-
RENTE.

SECTIO I.

CVM GEMMAM EBNERIANAM, quam superiore capite de-
scripsi, primum illustrandam susceperem; haesitabam quo-
dammmodo, an figura eius feminae, quae placidiore vultu
habituque uiro sacrificanti adstat, manibusque lyram tenet, recte
pro Musa haberi queat? Equidem non deerat mihi auctoritas ue-
teris *mythologiae*, qua comprobarem, a sacris pompis que Bacchi
comitatum Musarum non alienum fuisse: at non memineram, ab
ullo scriptorum, qui *Schemata* et monimenta Graecae Romanae-
que antiquitatis illustrarunt, quos quidem mihi uidere atque euo-
luere contigit, tale quid antehac obseruatum esse. Interea prodiit,
et ad nos allata est BERNARDI MONTFAUCONII, uiri eruditis-
simi, *Antiquitas explanatione et schematibus illustrata*, opus
certe reipublicae literariae utilissimum. In huius operis *Tomo II*
pag. 193, forte inueni *Orgia Bacchi*, primum ex uilla Borghesia
producta, et deinceps ex *Admirandis Romanarum antiquitatum*
delineata; in quorum *Orgiorum Bacchicorum* explicatione Mont-
fauconius, uir doctissimus, de quadam figura feminae, Baccho
proxime adstantis, lyramque itidem gestantis, haec sola uerba ad-
diderat: *Musam uicinam pulsare lyram*. Ceteras etiam illius
Tabulae figuras, idem, pro instituti sui ratione, neruose quidem,
at breuissime, et nulla ueterum scriptorum auctoritate excitata, ex-
plicat. An, et quemadmodum, ea ipsa Tabula, in *Admirandis*
anti-

Instituti
ratio.

antiquitatum Romanarum, sit illustrata; me quidem fugit; cum eius libri inspiciendi nondum mihi facta sit copia. Equidem eorundem orgiorum tabulam postea etiam inveni in *Q. Curtio Rufo cum notis uariorum, Lugduni Batavorum, anno MD CXC LXXXVI, edito*, sine omni quidem addita explicatione, at eo consilio adiectam, ut hinc illustrarentur, quae ab ipso *CVRTIO, Libro VIII, Cap. X, et Libro VIII, cap. X*, narrantur. Me igitur rem Beneuolo Lectori non prorsus ingratam facturum existimaui, si illius ipsius eximii monimenti figuras etiam in hac Diatriba, *TABVLA* quidem III, exhiberem, easque paullo luculentius explanarem. Ita enim fieri posse puto, ut pars illa ueteris *mythologiae*, quam iam supra attigi, adhuc magis illustretur, nosque, agnita rituum paganorum impietate, christianae religionis sanctitatem eo religiosiori animo tueamur, et, hac nobis patefacta, ueri et immortalis DEI summum in nos beneficium gratissima mente semper praedicemus.

II.

De pompis
Bacchicis
non nihil
generatim.

Bacchanaliorum ueterum non semper idem fuit ritus, eademque pompa. Ceremoniarum diuersitatem, et incrementa, iam indicauit *PLUTARCHVS, περὶ φιλοπλεστ. p. 527. Ἡ πάτριος, ἡ παλαιὰ, τῶν Διονυσίων ἐορτὴ το παλαιὸν ἐπέμενετο δημοτικῶς καὶ ἱλαρῶς. Ἀμφορεύς αἶνε, καὶ κληματὶς, εἴτα τράγον τις εἴλκεν, ἄλλος ἰχάδων ἄρριχον ἡκολέθει κομίζων, ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ φαλλός. Ἀλλὰ νῦν ταῦτα παρρηᾶται καὶ ἡφάνισται, χρυσωμάτων περιφερομένων, καὶ ἱματίων πολυτελῶν καὶ ζευγῶν ἐλαυνομένων καὶ προσωπίων.* h. e. *Tradita a maioribus Dionysiacorum festiua solennitas olim populariter hilariterque celebrabatur. Amphora uini, et palmes ferebatur; tum aliquis caprum trahabat; alius sequebatur, portans calathum ficis plenum; denique portabatur phallus. Quae sane nunc quidem obsoleuerunt, et passim negliguntur; dum iam circumferuntur aurea uasa, et uestes sumptuosae, et bigae agitantur, et homines personati incedunt.* Huius generis pompas quasdam bacchicas ab eodem *Plutarcho*

tarcho et a Tacito descriptas iam supra, *Sectione VI Capitis III*, commemoravi. Sic et Q. CURTIUS, *Lib. VIII, cap. X*, bacchantium lusus ab Alexandro M. eiusque exercitu celebratos refert; et inprimis ATHENAEVS, *Libro V Δειπνος. cap. VI et VII*, eam pompam Bacchicam, quae, Ptolemaeo regnante, incredibili luxu atque magnificentia Alexandriae fuit instituta, copiosius describit, quam ut ista historia commode huc transferri possit. Huiusmodi pompam et turbam, Bacchicos choros agitantem, Graeci κατ' ἐξοχὴν uocarunt θίασον. De qua uoce idem ATHENAEVS, *Lib. VIII, cap. XVI*: καλεῖται δὲ καὶ ὁ τῷ Διονύσῳ παριπόμενος ὄχλος θίασος, ὡς Ἐυριπίδης φησὶν. Ὅρῳ δὲ θιάσους τρεῖς γυναικείων χορῶν. Τὸς μὲν ἐν θιάσῳ ἀπὸ τῶν θεῶν προσηγόρευον, καὶ γὰρ αὐτὰς θεὰς οἱ Λάκωνες σικὰς φασί. h. e. THIASVS uero etiam uocatur turba, quae sequitur Bacchum; uti Euripides dixit: Video autem tres thiasos chororum mulierum. Thiasos igitur a Deo nominarunt; ipsos enim Deos σικὰς appellant Lacones. Quam uocem etiam recepere Latini. Vnde VIRGILIUS, *Eclog. V, uersu 30*, cecinit:

Instituit Daphnis thiasos inducere Baccho.

Ad quae uerba SERVIVS scribit, esse thiasos cætus uirginum et puerorum bacchantium, s'atationes et choreas Liberi, id est, *Liberalia*. Adhaec ista Bacchi festiuitas omnino etiam πομπὴ uocatur, uti alias passim, ita figillatim a DEMOSTHENE, in *Orat. aduersus Midiam*, p. 604. Eius adeo generis pompam quandam Bacchicam atque thiasum referre uidentur marmora antiqua, quorum figuras nunc paucis explicandas suscepi; quas si respicio, non intempestiue mihi in mentem uenire uidentur uersus illi, quibus PAPINIVS STATIVS, *Lib. II Achilleidos*, eiusmodi pompam quodammodo describit:

*Iamque mouent gressus; thiasisque Ismenia buxus
Signa dedit; quater aera Rheae, quater Euiapulsa
Terga manu, uariosque quater legere recursus.*

N

Tunc

*Tunc thyrsos pariterque leuant, pariterque reponunt,
Multiplicantque gradum.*

III.

Tab. III.
Fig. I.
De forma
Bacchifemineae.

In hac uero ipsa pompa, quam describendam ingressus sum, *Fig. I.*, primum Bacchus ipse apparet, isque, ni fallor, feminea uirilique forma simul insignis. Certe iam dudum tradidit PHVRNVTVS, *Lib. de natura Deorum, cap. 30*, Bacchum induci *Θηλυμόρφον*, id est, muliebri forma; ut declaretur, quam effeminata et mollis sit compotantium et ebrietati operam dantium sapientia. Et ISIDORVS, *Lib. VIII Orig. cap. II*, ait: idem Liber muliebri et delicato corpore pingitur. Imo, et EVSEBIVS, *Lib. III Praepar. Euang. p. 109*, Porphyrii auctoritate nixus innuit, Baccho utrumque sexum fuisse. Ο δὲ Διόνυσος, inquit, ἔστι δὲ Θηλυμόρφος, μνηύων τὴν περὶ τὴν γένεσιν τῶν ἀκροδρῦων ἀρρενό-Θηλον δύναμιν. h. e. Bacchus muliebri specie fingitur, ut uim illam, quae plantarum fructibus inest, ex mascula femineaque conflata significet. Comam Bacchi si respicio, uenit illud in mentem, quod apud EVRIPIDEM, *Bacchar. u. 455*, et sequentibus, legimus:

Πλόκαμός τε γὰρ σὺ ταναός, ἢ πάλης ὑπο,
Γένυν παρ' αὐτὴν κεχυμένον, πόθεν ὠλέως.
Λευκὴν δὲ χροιάν εἰς ὄφρα σκευὴν ἔχης.

i. e. Coma tua proluxa est, non propter lucem; circa ipsas genas fusa est, plena amore; candidum uero colorem ex composito habes. Ceterum uidemus hic Bacchum, peplo talari indutum; quae uestis, ut opinor, proprie Bassaris, aut crocata appellatur; cuius iam supra, *Sect. XII Cap. III*, mentionem fecimus; et quam TIBVLLVS, *Eleg. VII, Lib. I*, luteam pallam ad teneros pedes fuscā uocauit: ubi BROECKHVSIVS bene annotauit, pallam Baccho ab aliis etiam poetis tribui, non tamen, ut intra uulgarem pallae significatum coercuerint; sed sua quadam peculiar-

culiari libertate sint usi. Gerit autem hoc loco Bacchus dextera manu THYRSUM, neque eum tamen, uti in Montfauconii expli- De thyrso.
catione legimus, humero reclinatum. Thyrsus autem Baccho in-
signe fere proprium est. Vnde a Graecis poetis uocatur Θυρσοτι-
νάκτης, Θυρσοφόρος, *Thyrfiger*; et HORATIUS, *Lib. II Od.*
XVIII, ita de ipso canit:

*Euoë ! Parce, Liber,
Parce, graui metuende thyrso.*

Erat uero *thyrsus* lancea, plerumque hedera, uel corymbis, inuo-
luta. Quapropter etiam ab EURIPIDE, in *Prolog. Bacchar.*
κίονινον ἐέ &, *hederaceum telum*, uocatur. Aliquando thyrs-
so praefigebatur *nux pinea*; quae alias etiam inter mystica Bac-
chi symbola referebatur. SALMASIUS, in *Plinianis exercit. ad*
Solinum p. 1287, obseruat, in antiquis monumentis uisi globos
thyrsis impositos in summo; atque adeo κωνοφόρος in sacris Bacchi
eosdem dici, qui fuerint Θυρσοφόροι. Qualem formam thyrsorum
etiam in hoc monumento animaduertere licet. Quos simul et
fascia quadam, id est, *lemnisco* ornatos uidemus; de quo orna-
tus genere, Casaubonus ad Athenaeum, non nihil tradidit. Thyrs-
sus uero iam Baccho infanti ab Ino nutrice, paratus fuisse dicitur,
auctore NONNO, *Dionys. Lib. VIII, u. 122*:

Αὐτὴ δ' ἔωλενε θύρσον ὁμόζυγον οἴνοπικισσῶ.
Ἀκροτάτῳ δὲ σίδηρον ἐπισφῆκωσε κορύμβῳ
κευδόμενον πετάλοισιν, ὅπως μὴ Βάκχον ἀμύξῃ.

i. e. *Ipse uero plectebat thyrsum coniunctum nigrae hederæ;
summo autem ferrum strinxit corymbis occultatum foliis, ut ne
Bacchum uellicaret.* Huius generis telis Bacchicus itidem exer-
citus armatus Indos aliosque populos uicisse dicitur. Hinc OVI-
DIUS, *Lib. I Art. am. u. 189*:

*Nunc quoque, qui puer es, quantus tum, Bacche, fuisti,
Cum vimui thyrsos India uicta tuos.*

Etenim thyrsos percussi, furore Bacchico corripì credebantur; unde Graecis dicti sunt θυρσοπλήγες. Differabat autem *thyrsus* ἀπὸ νέρθηκος; quod νέρθηξ tantum *ferula* esset hedera obuoluta; longa tamen plerumque, et caua, et recipiendo conseruandoque igni commoda; *Thyrsus* uero acie lanceae munitus esset. Id quod monet CASAVBONVS, *de Satyr. Poesi, Lib. I cap. 2.* At enim uero nihilominus etiam *thyrsi* uocabantur, qui ista acie ferrea destituti erant. Quod ostendit, simulque thyrsorum causam exponit PHVRNVTVS, *Lib. de natura Deorum, cap. XXX.* Ο δὲ θύρσος ἐμφαίνει τὸ μὴ ἀρκεῖν τοῖς ἑαυτῶν ποσὶ τὰς μευσκομένους, τῶν δ' ὑποστηριέντων αὐτὸς δεῖσθαι. Τινὲς δὲ τῶν θύρσων, καὶ ἐπιδρατίδας κρυπτομένας ὑπὸ τῶν φύλλων ἔχουσιν. αἱ καὶ ὀδυνηφόρα τινὸς, ἔσθ' ὅτι, κρυπτομένα, τῇ ᾧ τὴν πολυποσίαν ἱλαρότητι, εἰς ὕβρεις ἐνίων καὶ ᾧ ἀκοπὰς ἐπιπτόντων. h. e. *Thyrsus uero indicat, ebrios non satis firmos stare posse suis pedibus, sed necesse habere, ut fulciantur. Quidam uero thyrsi hastilia foliis occultata continent; quasi raro computationes existant, citra calamitatem et uulnera, in quae contumeliis provocati ferantur.*

III.

De Musa
citharam
pulsante.
Fig. 2.

Baccho proxima stat MUSA, quae lyram pulsat. Ita nunc primum istam figuram a Montfauconio, uiro doctissimo, explicatam inueni. Neque est, cur de ista explicatione dubitemus. Supra enim iam ex mythologia ueterum declaravi, Musas fuisse in comitatu Bacchi. Et quid ni eum comitarentur Musae, quem una cum aliis Nymphis primum educauerant; et quae cum ipso in eodem monte Parnasso colebantur? Baccho enim, Musisque, et harum Praesidi, Apollini, Parnassum sacrum fuisse, Poetae saepius tradunt. Sic canit LVCANVS, *Lib. V, u. 72:*

— — Parnassus gemino petit aethera colle,
Mons Phoebo Bromioque sacer; cui numine misto
Delphica Thebae referunt Trieterica Bacchae.

Sic et Chorus, apud EVRIPIDEM, *Bacchar.* v. 408:

Πιερίᾳ Μῆστ' ἔδρα,
Σεμνὰ κλισίῃς Ὀλύμπου
Ἐκεῖσ' ἄγε με
Βρόμει, Βρόμει,
Ἐκεῖ χάριτες,
Ἐκεῖ δὲ πόθος,
Ἐκεῖ δὲ Βάκχαισι,
Θέμις ὀργαίνειν.

i. e. *Pieria Musarum sedes, sacer clius Olympi est; illuc duce me, Bromie, Bromie; Illic sunt Charites, illic est Amor, illic etiam Bacchis fas est Orgia celebrare.* Cithara psallit Musa; quia et huius suauitate aliquando capi uisus est Bacchus; quamuis alias et strepitum musicorum instrumentorum amaret. Vnde etiam in *Antholog. Lib. I, cap. XI*, legimus, Dorotheum, Thebanum quendam, citharam suam dedicasse in templo Bacchi. Neque citharae sonum Baccho ingratum habitum esse, etiam ex illis intelligimus, quae PLUTARCHVS, *Lib. de flauis, p. 1149*, memoriae prodidit; nempe in Pangaeo monte fuisse herbam, *citharam* nuncupatam, quae, dum peracta sint Bacchi sacrificia, sonum rediderit citharae; indigenas uero, nebridibus indutos et thyrsos tenentes, hymnos cecinisse. Non pauca uero essent, quae hac occasione de forma citharae ueterum afferri possent. Sed in hoc argumento explicando, iam uersati sunt: ERYCVS PVTEANVS, in *Pallade modulata*; FABIVS COLUMNA, in *Sambuca lyncea*; IOSEPH. SCALIGER, in *comment. ad Manilii Astronomicon*; ISAACVS VOSSIUS, de *uiribus Rhythmi*; IO. BAPT. DONVS,

NVS, *de praestantia musicae ueteris*; OTHO SPERLINGIVS, *in differt. ad numum Furiae Sabinae Tranquillinae*, atque alii. An, et quomodo, ueterum citharae a lyris fuerint diuersae; itidem uiri eruditi dudum disquisiuerunt? Quamquam uero non negandum est, fuisse inter ista instrumenta musica quoddam discrimen; constat tamen, inprimis Poetas ea nomina solere confundere. Vnde, exempli caussa, OVIDIVS, *Lib. I Fast. u. 105. 115*, eandem Arionis *lyram* etiam uocauit *citharam*. Atque hinc existimat SPERLINGIVS modo laudatus, *pag. 67*, discrimen inter *lyram* et *citharam* ueterum, dudum exoleuisse, et *millies citharam cum lyra* confundi, ita quidem, ut tandem citharae nomen fere praeualuerit et citharoedorum; *lyra* uero et lyricines, in contemptum abierint. Neque denique satis liquet, cui potissimum ex Musis citharae lyraeque usus tribuatur? In *Scholiis ad Libr. III Apollonii Rhodii Argonaut. p. 202*, dicitur *Polyhymnia* inuenisse *lyram*. Ab OVIDIO, *Lib. V Fast. u. 14*, nominatim THALIA appellatur *scita curuae lyrae*. Quod munus, secundum uetus Epigramma de Musarum inuentis, quod Virgilio tribuitur, obiit Terpsichore:

Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget.

Apud PROPERTIVM, *Lib. I Eleg. 2*, Calliope *lyram* gerere, aliisque donare, legitur:

*Cum tibi praesertim Phoebus sua carmina donet,
Aoniamque libens Calliopea lyram.*

Sed uni eidemque Musae plura etiam Musica instrumenta tribui potuerunt. Quod uel de Clio docet HORATIVS, *Libro I Od. XII*:

*Quem uirum, aut herosa, LYRA, uel ACRI
TIBIA, sumis celebrare, CLIO?*

Atque idem de Calliope, *Lib. III Od. 4*:

*Descende coelo, et dic age tibia
Regina longum Calliope melos;*

Sen

*Seu uoce nunc mauis acuta,
Seu fidibus, citharaue Phoebi.*

Sed de Musis, Musarumque forma, habitu, et muneribus, pluram obseruarunt: GISB. CUPERVS, in *Apotheosi Homeri*, et SPONIVS, in *Miscell. erud. antiqu.* p. 44; neque dubium est, quin multa, quae huc pertineant, tradiderit Io. Paullus Lomazzius, in *Libro de formis Musarum*, Mediolani primum, A. MDCLXXXI, edito; quem uero euoluere nobis nondum contigit.

V.

Sequitur tertia Figura, quam *Satyrine*, an *Fauni*, an *Panis* De Bac-
alicius esse, dicam; fere haesito. Ista enim nomina ueteres pa-
riter atque recentiores scriptores saepius confundunt. Pro iisdem Fig. 3-
etiam habuisse uidetur IAC. PERIZONIVS, in *comment. ad*
Aeliani Histor. uar. Libr. III, cap. 401. Credula inquit, et su-
perstitiosa antiquitas rusticorum hominum siluestres feras ex
simiorum genere habuit pro semideis, uel Diis siluestribus,
eosque diuersis in locis diuersis insigniuit appellationibus; in
Arcadia PANVM, in *Theffalia et Thracia SATYRORVM*; in
Italia, FAVNORVM; qui tamen omnes in unum tandem refere-
bantur censum semideorum. Scio quidem, etiam ueteres ali-
quando istos Bacchi comites a se inuicem distinguere uoluisse;
neque tamen illae discernendi rationes sunt perpetuae. Et quan-
quam SALMASIVS, in *exercit. Plinian.* pag. 413, IUL. CAES.
SCALIGER, *Lib. I Poetices, cap. XVII*; IS. CASAVBONVS, *de*
Satyra, Lib. I cap. II; et LAUR. BEGERVS, *Tom. I Thes. Bran-*
denb. p. 18, et *Tom. III, p. 248*, in isto discrimine explicando iam
uersati sint; haud tamen hi uiri eruditissimi nihil dubii lectoribus
reliquere; quod nec nobis licet hoc loco discutere. Interim
uero quidam cum Begero opinantur, *Satyros* et *Panes* putari, qui
caprimis pedibus incedunt; qui uero humanis, *Faunos*, aut *Sile-*
nos, haberi. Nos fortasse nihil aberrauerimus, si nunc generatim
dicamus, in hac TAB. III, Fig. 3, 4 9 et 11. referri eius generis
adolescentes, quales LVCIANVS, *de Baccho, pag. 360*, tradit,
fuisse

fuisse in exercitu Bacchi; nempe νεανίσκους γυμνούς, κόρδανα ὀρχα-
 μένους, οὐράς ἔχοντας, πάντας γελοίους. h. e. *adolescentes nudos, cor-
 daca saltantes, caudis instructos, omnesque ridiculos*. Et quam-
 vis in his non cornua conspiciantur; huius tamen generis plures
 imagines in ueterum monumentis facile reperire licet; sicut neque
 ipsius Bacchi imago ubique cornua gerit. Ceterum, uti haec
tertia Figura uehementi corporis motu, aut *Cordaca*, aut aliud
 saltationis Bacchicae genus, aut generatim furorem Bacchicum,
 exprimit; ita sinistro bracchio alicuius animalis pellem gerit; dex-
 tra manu agitathyrsum, aut certe humero reclinatum tenet; pror-
 sus, uti OVIDIVS, *Lib. VI Metam. u. 592*, huiusmodi habitum
 Bacchicum descripsit:

— — — *Lateri ceruina sinistro*

Vellera dependent; humero leuis incubat hasta.

De ne- Haec enim sunt uulgaria comitum Bacchi insignia. De uestitu
 bri- bacchantium POLLUX, *Lib. III, cap. XVIII*, inter alia haec habet:
 de. Σατυρικὴ ἐσθὴς, νεβρίς αἰγῆ, ἣν καὶ ἰζάνην ἐκάλουν, καὶ τραγῆν.
 καί τινες καὶ παρδαλὴν ὑφασμένην. Καὶ τὸ Θήραιον τὸ Διονυσιακόν.
*Vestis Satyrice est pellis hinnuli caprini, quam et izānē nomi-
 nant et pellem hircinam, et aliquando pardaleam textam: Etiam
 uenatoria est uestis Bacchica.* Equidem et leonum, et pantherarum,
 et tigridum, et uulpium pellibus, aliquando incinctos fuisse bacchan-
 tes, nouimus; usitatissimae tamen fuere *pelles hinnulorum et
 damarum*, quas inprimis *nebridas* dictas esse, multis scripto-
 rum testimoniis constat. Sic STATIVS, *Lib II Theb. u. 604* de
 comitatu Bacchiloquitur:

NEBRIDAS, *et fragiles thyrsos portare putastis,
 Imbellem ad sonitum.*

Ad quae uerba SCHOLIASTES scribit: NEBRIDAS dixit pel-
 les damarum, quae Graece νεβρίδες appellantur. Ac per hoc in-
 dumenta Bacchantium significat, quibus sacrificantium tempo-
 re uti consueuerunt. SCHOLIASTES autem Graecus Euripidis,

ad

ad Phoeniss. u. 789, haec de *nebride* tradit: Νεβρίς δ' ἐστὶ δέρμα ἐλάφης κατὰ σίκτον, ὃ φορεῖσιν οἱ Βακχευταί. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ μαινόμενοι τὸ δέρμα αὐτῶν κατατέμνοντες, ποικίλον ποιεῖσιν. Οἱ σώφρονα μανίαν μαινόμενοι, τῷ κατασίκτῳ τῆς νεβρίδος, σοφίζονται τῆς μανίας τὸ χῆμα. *Talium pellium uariis maculis, in Bacchicis sacris, uarios uuarum colores indicatos fuisse, docet EUSTATHIUS, in Dionys Perieget. u. 702. At DIODORVS SICVLVS, Libro I Bibl. Hist. p. 7. ita de his scribit: φασὶ δέ τινες καὶ τὸ ἑναμμα αὐτῷ τὸ τῆς νεβρίδος ἀπὸ τῆς τῶν ἀσπρῶν ποικιλίας περὶ ἡφθαι. h. e. Quidam pelle binnulea, quae nebris dicitur, ideo Bacchum, (quem pro sole habuere) amictum esse dicunt, ut astrorum uarietas significetur.*

VI.

De illo bacchante, qui *fig. 4* senem ex temulentia modo ca-
surum sustinet, nihil iam habeo, quod praeterea moneam. Est enim praecedenti utique culta similis. Hunc uero senem ipsum, si Montfauconium sequimur, habere licebit pro SILENO. Certe, is fuit Bacchi nutritor, et paedagogus, ac praecipuus in comitatu; qui alias ut plurimum asino insidens, Bacchum secutus est. Quapropter OVIDIUS, *Lib. III Metamorph. u. 25. et 26*, de hoc Bacchi comitatu cecinit:

De Fig. 4.
et 5. in pri-
mis de Si-
leno et Bac-
cho sene.

— — — *Bacchae, Satyrique, sequuntur;*
Quique senex ferula titubantes ebrius artus
Sustinet, et pando non fortiter haeret asello.

LUCIANO, in concilio Deorum, p. 710, SILENVS dicitur φαλακρός γέρων, σιμός τὴν ῥίνα, ἐπὶ ὅντι τὰ πολλὰ ὀχέμεν. h. e. *glaber senex, simo naso, qui plerumque asino uehitur. In praefatione autem, seu Baccho, p. 360, idem Lucianus Silenum uocat βραχὺν πρεσβύτην, ὑπόπαχυν, προγάσورا, ῥινόσιμον, ὠτά μεγάλα ὀρθία ἔχοντα, ὑπότρομον, νάρθηκι ἐπεριδόμενον, ἐπ' ὅντι τὰ πολλὰ ἰπώεοντα, ἐν κροκωτῷ, καὶ τῆτον πάλ-*

νυπιθανόν τινα συνταγματάρχην τῷ Διονύσῳ; h. e. *Senem parvum, brevisque staturae, crassiusculum, ventericosum, simum, auribus magnis et arrectis, tremulum, thyrso innixum, in asino plerumque equitantem, crocota indutum, eumque magnae auctoritatis in ducendo exercitu Bacchi collegam.* His addi potest et elegans Sileni descriptio, quam NEMESIANVS, *Eclog III* habet:

*Cui Deus arridens, horrentes pectore setas,
Vellicat, aut digitis aures adstringit acutas,
Applauditue manu mutilum caput, aut breue mentum,
Et simas tenero collidit pollice nares.*

Fabulam autem *Sileni* ex diuina prophetia de *SIL O*, eaque horrendum in modum detorta, originem duxisse, pluribus quidem, at non nisi grauate, exponit BOCHARTVS, in *Phaleg. Lib. I, cap. 18*. Cum uero pauca ex his Sileni signis notisque in *quindam figuram* monimenti Borghesiani conuenire uideantur, nisi forte in exprimenda ea figura aberrauerint *chalcographi*; hinc mihi in mentem uenit suspicari, an non per eam ipsam figuram idem Bacchus iam barbatus, et senex, et temulentus, exprimatur; qui in prima figura ueluti iuuenis, et delicata femineaque forma, exhibitus erat. Neque enim insolens fuisse, in uno eodemque thiaso eundem Bacchum saepius, et uariis formis, repraesentari; uel illa pompa Bacchica, quam Ptolemaeus instituit, Athenaeusque *Lib. V* pluribus descripsit, satis edocere potest. Iam uero DIODORVS SICVLVS, *Libro III Bibl. Hist. pag. 149*, testis est, Bacchum ob istam duplicem formam etiam *biformem* appellatum fuisse. Δίμορφον δὲ Διόνυσον δοκεῖν ὑπάρχειν, διὰ τὸ δύο Διονύσους γεγονέναι, τὸν μὲν παλαιὸν, καταπώγωνα, διὰ τὸ τὰς ἀρχαίας πάντα πωγωνα-τροφεῖν τὸν δὲ νεώτερον, ὠραῖον καὶ τρυφερόν, καὶ νέον. i. e. *Biformem Bacchum esse putant, propterea quod duo Bacchi fuere: alter quidem uetustus, isque barbatus; quoniam ueteres omnes barbam aluere; alter recentior iste, formosus, delicatusque iuuenis.* Pertinent huc etiam ea, quae PHVRNVTVS, *Lib. de natura Deorum, cap. XXX*, tradit: ὡλάντεται δὲ ὁ Διόνυσος καὶ

νέου, καὶ πρεσβύτης, διὰ τὸ πάσῃ ἡλικίᾳ πρόσφορον εἶναι. Τῶν
 μὲν νέων λαβρότερον αὐτῷ χρωμένων, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἡδύτερον.
 h. e. Effingitur Bacchus et iuuenis, et senex; quasi uinum
 omni isti aetati sit commodum; iuuenibus eo largius auidiusque
 utentibus; senibus uero suauius. Imo, ut nunc praetermittam
 VLPIANVM ad Orationem Demosth. aduersus Midiam, certe
 MACROBIVS, Libro I Saturn. cap. XVIII, refert, Baccho qua-
 tuor aetatum formas tribui consueuisse, eiusque rei rationem ex-
 ponit. *Liberi patris simulacra*, inquit, *partim puerili aetate,*
partim iuuenili, fingunt; praeterea barbata specie; senili quo-
que: [ita enim malim legere, quam ex emendatione Pontani: *se-*
nilique ore.] *uti Graeci eius quem Bassarea, item quem Brisea,*
appellant; et ut in Campania Neapo itani celebrant Hebona
cognominantes Hae autem aetatum diuersitates ad solem re-
 feruntur, ut paruulus uideatur hiemali solstitio, qualem Aegy-
 ptii proferunt ex adyto, die certa: quod tunc breuissimo die ue-
 luti paruus et infans uideatur. Exinde autem procedentibus
 augmentis aequinoctio uernali similiter atque adolescentis adi-
 piscitur uires, figuraque iuuenis ornatur; postea statuitur eius
 aetas plenissima effigie barbae, solstitio aestiuo; quo tempore
 summum sui consequitur augmentum. Exinde per diminu-
 tiones dierum ueluti senescente quarta forma deus figu-
 ratur. Quae cum ita sint, miror certe, quomodo FAMIANVS
 NARDINVS, uir doctus, Libro III Romae ueteris, cap. VI, ne-
 gare potuerit, *Bacchum unquam pictum fictumque senem uisum*
esse. Sed neque ea in uniuersum ualent, quae CASPAR BAR-
 THIVS, in Comment. ad Statii Lib. VII Thebaid. u. 196, tradidit,
Bacchum et Apollinem semper ephebos, semper imberbes,
pingi.

VII.

Figura VI huius Tabulae exhibet VAS quoddam uinariū, De uale
 humi iacens; quod bene pompae Bacchicae conuenit. Montfau-
 conius simpliciter appellat *lagenam*. Si audimus ARISTOLEM, ^{humili iac-}
 cente, Fig. 6,
 alias insigne quoddam Baccho proprium est PHIALA; ita enim
 ille,

ille, *cap. XXI de Poetica*, scribit; ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀπὸς πρὸς Ἀρην. h. e. *Similiter se habet phiala ad Bacchum; ac scutum ad Martem.* Nimirum, uti Martis symbolum fere erat scutum; ita cum Bacchi imaginem fingerent, ei non raro phialam, aut aliud uas quoddam uinarium, addere soliti sunt. Equidem *Phiaba* erat uas anceps et aureum poculum utrinque ansatum, prout describitur a POLLUCE, *Libro VI cap. 16*, Ἀμφίδροον δὲ φιάλην, ὡς Οὔμησος, καὶ χεῦσεον, ἀμφοτέρων, ἀπὸ τῆς γήματος. Interim tamen quodammodo planum et patens folioque simile uas fuisse, uel illa MARTIALIS uerba, *Lib. VIII Epigr. 33*, innuunt:

*De praetoritia folium mihi, Paulle, corona,
Mittis, et hoc Phialae nomen habere iubes.*

De cuiusmodi phialae nomine et forma multa tradidit ATHENAEVS, *Lib. XI* Δειπν. c. p. 500. Sed neque alia pauca fuerunt uasorum uinariorum genera, eaque in sacris Bacchi usurpari solita, u. g. *cantharus, amphora, crater, cotylus, cotyliscus, carchesium, scyphus, patera, tripus*, poculi genus, et quae alia sunt generis eiusdem. Ex his uero *phiala, patera* et *scyphus* paullo latiora uasa, *cotylus* et *cotyliscus* una tantum ansa instructa, *crater* uas amplius, fuere; et *carchesium* ansas duas habuisse dicitur. Longum autem foret, haec omnia nunc explicare uelle; neque uero raro, (nisi ipsa quidem ueterum monimenta nobis intueri datur, fallunt) nos *Chalcographi*, qui in paruis, ut uocant, rebus eiusmodi exprimendis uariandisque saepe nimium sibi indulgent.

VIII.

Sed nec praetermittenda est *Figura VII*, quam Montfaucon-De animale nius pro *tigride* recubante et thyrsum tenente habet. De simili thyrsigero, fere figura in numo quodam dubitat TRISTANVS, *Tom. II, pag. 62*, an *canis* sit numo illo expressus, an *tigris*, an *leopardus*, an *panthera*? Certe haec omnia animalia Baccho sacra fuisse, res notissima est. Is enim *canis* sui fidem tanti fecisse dicitur, ut ipsum etiam

etiam astris intulerit. Quod ei exprobrat Momus, apud LVCIA-
NVM, *in concilio Deorum*, pag. 711. Fuit et *Tigris* Baccho sa-
cra; hic enim primus ferocissimum illud animal domuisse. Atque
curruui alligasse credebatur, haud secus, ac *lynxes* quoque. Hinc
STATIVS, *Lib. III Theb. u. 658*, canit:

— — *Effrenae dextra laeuaque sequuntur*

LYNCES, et udae mero lambunt retinacula TIGRES.

Vbi Barthius scribit, ob uarietatem pellis, quam ebriorum exprimit
stultitia et ferocia, animal hoc adscriptum esse Baccho. TIBVLLVS,
Lib. III Eleg. 6, ubi loquitur de Baccho, addit praeterea *leae-
nas*:

Armenias tigres, et fuluas ille leaenas,

Vicit, et indomitis mollia corda dedit.

Atque, ut iam cetera praetermittam animalia, nullum fere animal fa-
miliarius Baccho fuisse uidetur, quam *Panthera*, et *Pantheriscus*;
cui fortasse et haec figura non male respondet. Habet PHILOSTRA-
TVS, *Lib. I Iconum, num. XV*, Pantheram pro symbolo Bacchi;
et, *num. XVIII*, scribit: Φιλία δὲ τῷ Διονύσῳ πρὸς τὴν πάρδα-
λιν, ἐπεὶ δὴ θερμώτατον τῶν ζώων ἐστὶ, καὶ πηδᾷ καὶ φά, καὶ ἴσα
ἔχει. h. e. *Baccho Pardalis animal est gratissimum; namque
animalium habetur calidissimum, leuigue fertur saltu, et Bac-
chae ritu.* Aliam rationem reddit PHVRNVTVS, *de natura
Deorum, cap. XXX*. Τὰς δὲ παρδάλεις ὑποζευγνύασι τῷ Διονύ-
σῳ, καὶ παρακολουθῆσας εἰσάγουσιν, ἥτοι διὰ τὸ ποικίλον τῆς χροι-
ᾶς, ὡς τὸ νεβρίδα αὐτὸς περιήπτα, καὶ αἱ Βάκχαι, ἢ ὡς καὶ τὰ
ἀρχιώτατα τῶν ἀνθρώπων ἦθι τῆς συμμέτρης οἰνώσεως ἐξημερέσῃς.
h. e. *Baccho iunguntur Pardi, hique ipsum sequentes effingun-
tur.* Id quod fit aut propter uarietatem colorum, quia et
ipse, et Bacchae, nebride cinguntur; aut propterea, quod nul-
lius hominis tam agrestes ferique sunt mores, qui non moderato
uini usu possint mitescere. Adhaec et OPRIANVS, *Libro III*

Cyneg. v. 228, et *sequentibus* docet, Pantheras uino quoque inebriatos capi; fuisse enim olim Bacchi nutrices et comites; atque hinc illis adhuc adhaerescere uinolentiam. Hinc euenit, ut in lapidibus numisque ueterum saepe eiusmodi simulacra Bacchi inueniantur, ubi is sinistra quidem manu thyrsum, dextra autem scyphum teneat, eiusque ad pedes pantheriscus sedeat, in quem e scypho uinum effundere uideatur. Cuiusmodi numos recenset SPANHEMIUS, *Dissert. III de usu et praest. Numism.* Similisque figurae pauimentum Romanum ante paucos annos in Britannia repertum, et a Io. Pointero illustratum commemoratur, in *Actis eruditorum Lips.* A. MDCCCXV, p. 351. Pantheriscus uero, qui in monumento Borghesiano conspicitur, uelut in honorem Bacchi, thyrsum tenet geritque, ut eo magis ab ipso domitus, uinoque mansuefactus uideatur. Talem *lynxem thyrsigeram* GORLAEVUS, *P. II Dactyl. n. 211*; et *tigridem*, LEON. AVGVSTINVS, in *Gemmis antiquis, P. I. n. 180*, exhibent. Neque uero non obseruandum est, quod monet Spanhemius, nempe ita plerumque signari uulgo in ueterum monumentis pardos, aut pantheras, uel pantheriscos, aut etiam tigres, ut non continuo maculis illis distinctum corpus praefere uideantur, quibus tamen uel uirgatis, uti tigres, uel orbiculatis, uti pantheras, haec animalia constat insignita.

VIII.

De bacchante
crotalistria
Fig. 8.

Decrotalis.

Octaua huius Tabulae figura repraesentat *bacchantem crotalistriam*, quae utraque manu *crotala* percutit. Operae pretium esse uideretur, *crotalorum* formam hoc loco annotare; quoniam in iis describendis, quod etiam iam animaduertit V. CL. F. A. LAMPE, saepius a se inuicem dissenserunt uiri eruditi. Atque, ut nunc praetermittam, CLAUDIUM SALMASIUM, in *Comment. ad Vopiscum*, et IUSTUM SCALIGERUM, in *notis ad Copiam Virgilii p. 254*, CROTALVM cum SISTRO et SCABILLO, confudisse; etiam IOSVABARNESIUS, in *comment. ad EVRIIP. Cyclop. u. 104*, nomen *crotali* tantum generatim per *cymbalum* interpretatur. Sed *crotali* uel *crotala*, omnino differunt a *cympanis*, et a *cymbalis* speciatim sic dictis. Ita enim, exempli causa, STRABO, *Libro*

bro XV Geograph. de his, tanquam diuersis instrumentis musicis, loquitur. τῶν ἄλλων αἰνον λεγόντων πλὴν Ἰνδικήν, ὥς μὴ δ' αὐλὸν εἶναι κατὰ τὸν Ἀνάχαρσιν, μή τ' ἄλλο τῶν μουσικῶν ὀργάνων μὴδὲν, πλὴν κυμβάλων, καὶ τυμπαίων, καὶ κροτάλων, ἀπὸ τῆς θαυμαστοῦσις κερτῆδος. h. e. *Alii Indiam vino carere dicunt, adeo, ut nec ibi tibia sit, secundum Anacharsin, neque ullum aliud instrumentum musicum, praeter CYMBALA, et TYMPANA, et CROTALA; quibus uti praestigiatōres solent.* Atque CICERO, cap. VIII orat. in Pisonem, ait: *Collegae tui CYMBALA et CROTALA non fugi.* CROTALVM uero generatim erat crepitaculum, siue instrumentum musicum, quod ex percussione et collisione sonum reddebat. Sigillatim ita describitur a SCHOLIASTE ARISTOPHANIS, ad Νεφέλ. u. 259: Κρόταλον κυρίως ὁ χιτόμενον καλαμὸς, ὁ κατασκευαζόμενος ἐπίτηδες. ὥς ἡγεῖν, εἴ τις αὐτὸν δονοίῃ ταῖς χερσὶ, καθάπερ κρότον ἀποτελῶν. i. e. *Crotalum proprie est calamus fissus, et ita constructus ut resonet, si quis ipsum manibus concutiat, quasi plausum faciens.* Et eadem fere significant illa Scholia antiqua ad Epigr. CII Libri VII Anthologiae. quae SCIPIO noster GENTILIS attulit in Comment. ad Apuleii Apologiam, pag. 89. Γράφεται καὶ κρόταλον ἀρσενικῶς. ἔστι καὶ καλαμὸς ἐχισμένον τὸ κρόταλον. νόει δὲ τὸτο λέγεσθαι, παρ' ὅσον δισκίον τοῖς νέοις ἦν, τὰ δὲ κρόταλα τοῖς παρ' ἑνείοις ἦν παιδιὰ. i. e. *Scribitur etiam crotalus, genere masculino. Est uero crotalon calamus fissus.* Haec uero, quae in Epigrammate dicuntur, intelligenda, quatenus disci adolescentium, uirginum, crotala ludi fuerunt. Bene ergo conueniunt in crotalistrum saltantem, quae VIRGILIUS, uti putatur, in Copa habet:

Copa Syrisca, caput Graia redimita mitella,

Crissum sub CROTALO docta mouere latus.

Ebria famosa saliat lasciuia taberna,

Ad cubitum RAVCOS excutiens CALAMOS.

Vulgo

Vulgo enim, ex *calamo*, siue ex *arundine fissa*, parabatur *crotalon*, ut *digitis concussum ederet sonum*. Nolim enim illud alterum ex *Copa* distichum cum *SCALIGERO*, l. c. de utre inflato, quali *ἀσκαῦλαι*, i. e. *utricularii* usi sunt, interpretari; cum potius *crotalum*, quod ex calamo scisso fiebat, intelligatur; quoniam, uti bene docet *SALMASIUS*, in *notis* ad *VOPISCVM*, isto loco femina Syrisca describitur, quae ante tabernam suam sub crotalo saltat, et ad *cubitum calamos raucos excutit* h. e. non solum manibus, sed etiam brachiis gesticulatur, et simul crotala quatit, quorum scissi calami raucum concussu crepitum reddebant; unde *calami rauci* uocabantur. Videntur enim crotala sono uocem ciconiae imitata esse; unde et ipsa haec auis a *PETRONIO*, *cap. 53*, *crotolistria* (a nobis Germanis *ein Klapper-Storch*) appellatur; a sono nempe, quem, duabus rostri partibus ad se inuicem collisis, instar crotali, facit. Etsi uero crotala uulgo ex arundine, calamisque scissis, facta uideantur; eadem tamen etiam ex aere confici aptarique potuerunt. Inde enim apud *EURIPIDEM*, in *Cyclope*, *u. 203*, haec legimus:

Τί βακχιάζεις, ὦ Διώνυσος; τί δὲ

οὐ κρόταλα χαλκῷ τυμπάνων τ' ἀργύματα.

h. e. Quid bacchamini? Hic non est Bacchus; neque crotala aerea, neque tympanorum strepitus. Imo alia crotalorum genera recenset *EUSTATHIUS*, ad *Iliad.* *λ. u. 160*: Σκέυη δὲ πινὰ τὰ κρόταλα, ἐξ ὧσράν τευχὸν, ἢ ξύλιν, ἢ χαλκῷ, ἢ ἐν χερσὶ κρούμενα δορυβεῖ. *h. e. Instrumenta quaedam sunt crotala ex testa forte, siue ex ligno, siue ex aere, quae manibus mota strepitum edunt.* Conueniebant ergo crotala potius, quam scabilla, (quae pedibus subiiciebantur et saltando collidebantur) quodammodo cum illis paruis instrumentis musicis, quae et hodie quidam inter saltandum pollicis alligant, ad numerosum corporis modum indicandum; qualia instrumenta a Gallis *Castagnettes*, et a quibusdam *Cascaneaux*, appellantur, docente *MENAGIO*, *Dictiom. Etymologique*, *p. 165*. Pertinebat uero crotalorum usus ad Bacchi

chi sacra; quod uel ex Euripidis loco citato intelligimus: quamobrem et Bacchaea NONNO, *Dion. L. XXVII, u. 230*, γυναῖκες οἰλοκρόταλοι, h. e. *feminae amantes crotalorum* uocantur. Quid? quod apud SPONIUM, *Miscell. erud. antiq. p. 44* in *Sarcophago marmoreo*, eoque Musas exhibente, ipsam quandam Musam, *figura quidem VI*, utraque manu crotala bina concutientem uidere mihi uideor; quamuis eam rem aliter explicet Sponius.

X.

Venimus ad tres sequentes figuras TABULAE III; ubi quidem, *Fig. VIII*, in bacchante, praeter ea, quae iam *Sectione V huius Capitis* monuimus, nihil habemus peculiare, quod annotemus; nisi forte TIBIAS illas GEMINAS, easque PARES, et *De bacchante tibiae geminas inflantes, Fig. 9.* satis longas, quas inflat cultor Bacchi, adhuc respiciamus. Atque adeo et haec forma conuenit fere cum illa Satyri statua, quam GISP. CUPERVS, *Lib. I Observat. cap. XII*. scripsit se uidisse in porticu Ducis Mazarini, *sine cornibus nempe, capillitio modico, manu sinistra fistulam tenentis, pelle ferina ornati, quodque notandum, itidem pedibus humanis*. Sed adhuc nostrae similior figura occurrit apud SPONIUM, in *Miscell. erud. antiq. p. 25*, in eleganti uase marmoreo, educationem Bacchi referente; ubi itidem huius formae bacchans apparet, qui aequae, ac in Borghesiano monumento, *geminas inflat tibiae*; quarum tibiatarum usus a sacris Bacchi neutiquam fuit alienus. Sic enim NONNVS, *Lib. XIII Dionys. u. 508*, cum alia recensuisset instrumenta musica, bacchantibus familiaria, duplicium etiam tibiatarum meminit:

καὶ δίδυμι Βερέκυντες ὁμόζυγες ἐπ' αὐλοῖς.

h. e. *Et geminae Berecyntiae coniunctae clangebant tibiae. Berecyntiae, uel Berecynthiae*, uocantur a monte Phrygiae, Berecyntho: quoniam plurimi ueterum credidere, tibiae Phrygum esse inuentum; quanquam illud cognomen postea in certo tibiatarum genere potissimum haesit. Poterant equidem non pauca de tibiis ueterum afferri; sed ea res iam ab aliis fulse exposita est. Praeter ea enim, quae Iul. Caesar Scaliger, Manutius, Salmasius, et alii,

P

de

De Fig. 10.
& 11.

de hoc argumento tradiderunt, multa collegit CASP. BARTHO-
LINVS, in peculiari libello *de tibiis ueterum, et earum antiquo*
usu. Adhaec GISB. CVPERVS, in *Harpocrate*, pag. 141, et se-
quentibus, non pauca attulit, quae ad illustranda sex tibi-
arum genera, ab Eustathio indicata, faciant. Quamobrem his missis, proxi-
mas figuras, contemplari lubet. De Fig. X scribit primum Montfau-
conius, esse *Nympham LYRA ludentem*; deinde, ex festinatione for-
tasse, ait, *istam Nympham TIBIA ludentem, fascia arrepta, a uiro*
bacchante trahi. Ego neque *lyram* hic, neque *tibiam*, agnosco;
nisi forte *chalcographus* aberrauerit. Quamuis uero nihil habeam,
quod pro certo affirmare possim, interim tamen, ni fallor, femina
ista librum ferre mihi uidetur. Cuiusmodi figuras, uti alias in
quibusdam ueterum monumentis, ita nominatim in celebri illa Ho-
meri consecratione, a GISB. CVPERO ingeniose explicata, ani-
maduertere licet. Cum uero hanc feminam Satyrus uicinus, Fig. XI,
arrepta fascia, utique laceffere uideatur; occurrunt mihi uersus hi ex
AVR. NEMESIANI *Ecloga* III:

Omnia ludus habet, cantusque, chorosque licentes;
Et Venerem iam uina moxent. Raptantur amantes
Concubitu Satyri fugientes iungere Nymphas.
Iam iamque elapsas hic crine, HIC VESTE RETENTAT.

Quam rem Graecis etiam uersibus expressit NONNVS, *Lib. XII*
n. 386:

Ὅς δὲ νοοπλάγυτοιο μέθης δεδονημένος οἷσιν
Ἄν' ἐρύει δ' ἐπὶ κύπριν ἀπαθείῃ ἑμάτα νόμφης.

h. e. Alter uero bacchans dementis ebrietatis furore retro tra-
hit ad Venerem recusantis uestes puellae.

XI.

De Baccha
tympanum
gerente,
Fig. 12.

Restat duodecima, eaque ultima huius monimenti figura, quae fe-
minam bacchantem refert, Bassara, illa solenni bacchantium ueste,
(de qua iam supra differuimus,) indutam, et TYMPANVM supra ca-
put

put extollentem. Visum mihi est, hoc loco paullo pluribus de *tympanis* agere; propterea, quod animaduerto, non solum alios saepe *tympana* cum *cymbalis* confundere; sed etiam ipsum virum eruditum, BERN. MONTFAUCONIVM, in *explicatione sua*, hoc loco pro *tympano* *cymbalum* nominare; cum tamen haec instrumenta musica plane sint diuersa. Equidem iam supra, CAP. III Sect. XII, cum *Ebnerianam gemmam* illustrarem, non nihil de *tympano* egi; at in hoc monumento Borghesiano utique *tympani* forma paullo apertior apparet. Constat uero innumeris ueterum testimoniis, et a me iam ante demonstratum est, in sacris pompisque Bacchicis praecipuum quendam usum fuisse *tympanorum*; quae saepe non nisi digitis manibusque bacchantium pulsabantur. Ita LVCRETIVS, *Lib. II, u. 618*, cecinit;

Digressio
de tympanis
et πόπ-
τερος uete-
rum.

*Tympana tenta tonant palmis, et cymbala circum
Concava. — —*

Sed et capite aliquando percussa fuisse *tympana*, non tam ex gemmae superioris, aut monimenti Borghesiani figura, quam ex illo MAECENATIS uersu, conicio, quem seruauit ATILIVS FORTVNATIANVS, inter *Auctores Grammat. Lat. ex edit. Putschii*, p. 2677. *Ades*, inquit, *et sonante tympano quate flexibile caput*. Fieri autem consueuerunt *tympana* ex corio extenso: unde CATVLLVS, *carm. LXIII, u. 10*, *tympana* appellauit *cana tauri terga, quae teneris digitis quatiantur*. Addatur NONNVS, *Dionys. Lib. XIII, u. 348 et 349*, ubi figura nostrae Bacchae tantum non depingi uidetur. Forma *tympanorum* non ubique et omni tempore fuit eadem: unde scriptorum, qui haec discrimina non attenderunt, quaedam exitit dissensio. Antiquorum uero *tympanorum*, quorum in sacris Bacchi et Cybeles usus fuit, formam generatim indicant marmora et numismata antiqua, in quibus, exempli gratia, Cybele *tympanum* in sinu perit, aut eidem inititur. De *tympanis*, eorumque forma, non nihil exposuit LAUR. PIGNORIVS, *de Seruis*, p. 168: at figuram *tympani* melius exhibet IAC. SPONIVS, in *Miscellaneis eruditae antiquitatis*, p. 21: ubi simul docet, quomodo *tympana* a *cymbalis*, cro-

talis, crumatis, scabillis, aliisque instrumentis musicis saltantium et
 bacchantium, fuerint distincta. Hoc satis manifestum est, orbicu-
 larem fuisse formam tympanorum. Vnde apud SVETONIUM, in
uita Augusti, cap. LXVIII, de Gallo *tympanizante* haec dicta le-
 gimus: *Videsne, ut cinaedus orbem digito temperet?* Et apud
 EVRIPIDEM, *u. 124*, ita describitur tympanum: Βυρσο τονον κύκλω-
 μα τόδε μοι κορύβαντες εἶπον. h. e. *hunc rotundum orbem, in-*
tentum corio, inuenerunt mihi Corybantes. Adhaec ANONNO,
Lib. XI Dionys. u. 125, tympanum uocatur κύκλῳ ἐρισμαράγῳιο
 βοείνῃ, i. e. *orbis, uel circulus, pellis bouinae grauitate sonantis.*
 Vetusta igitur tympana. quorum inprimis usus fuit in sacris pom-
 pisque bacchicis, non adeo profunda, aut ad eum modum con-
 structa, sicut huius temporis tympana, fuisse puto; sed aliquando
 simplices orbes, eosque coriaceos, et circulo ligneo, aut ferreo,
 inductos intensosque; qui digitis, aut palmis, pulsati resonarent:
 ueluti quodammodo sunt umbracula nostra, seu umbellae membra-
 naceae, eaeque orbiculares, quas nocturno tempore lumini cande-
 larum opponere solemus. Ab ista adeo similitudine ueteres *tympa-*
na, κύκλωματα, et orbes, dixere. Sic puto etiam *orbem saltato-*
rium pro tympano dici, apud ARNOBIUM, *Lib. II ad-*
uersus gentes. Quia uero huiusmodi tympanis similes fuere
 ueterum *rotae simplices*, quae non radios et baculos in aspidem
 infixos habuerunt; sed ex simplicibus et solidis tabulis, iis-
 que rotundis, sunt factae; eae rotae etiam dictae sunt *tympa-*
na: quales rotas respexit VIRGILIUS, cum *Lib. II Georg.*
u. 444, caneret: *Hinc radios triuere rotis, hinc tympana*
plaustris Agricolae. Vnde PROBUS, Scholiastes, ad *Vir-*
gil. Lib. I Georg. u. 162: *Voluentia plaustra*, inquit, *sunt ue-*
hicula, quorum rotae non sunt radiatae, sed tympana cohae-
rentia axi. Cuiusmodi rotae simplicis, siue tympani, imaginem
 uidere licet in antiqua lampade, apud BELLORIVM, *P. II, n. 27*.
 Qua de re plura habet SCHEFFERVUS, de *re uehiculari, Lib. I,*
c. 6, p. 44. Adhaec PLINIUS, *Hist. nat. Lib. XXXIII, c. 12*,
 notat, aliquando lances et stateras etiam *tympana* dici consueuis-
 se; ex eadem fortasse ratione, quia illis antiquis tympanis musicis
 figura fuere similes; cuiusmodi lances nobis dicuntur *flache, brei-*

te Schüsseln und Schaalen. Sic enim uetus Scholiastes Horatii, ad *Lib. I Epist. V*, u. 23, lancem interpretatus est *discum*. Imo, illis ueterum tympanis fuisse *discorum* formam, uel exinde etiam patet, quod, qui mysteriis Matris Deum initiabantur, inter ista sacra ex *tympanis*, tanquam ex discis, comedebant; haut secus, ac ex *cymbalis*, ueluti poculis, biberunt. Quo pertinet illud, quod CLEMENS ALEXANDRINVS ait, in *Admonit. ad gentes*, pag. 11. Ἐκ τυμπάνου ἔφαγον, ἐκ κυμβάλης ἔπιον. i. e. *ex tympano comedi; ex cymbalo bibi*. Ad quem paganorum ritum, ut hoc ὡς ἐν παρόδῳ moneam, uidetur respicere diuus *Apostolus*, *I Epist. ad Corinth.* cap. X, u. 20, ubi ait: ἔδυναθε ποτήριον κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων. ἔδυναθε τραπέζης κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. h. e. *non potestis Domini et Daemoniorum poculum bibere; non potestis Domini et Daemoniorum mensam participare*.

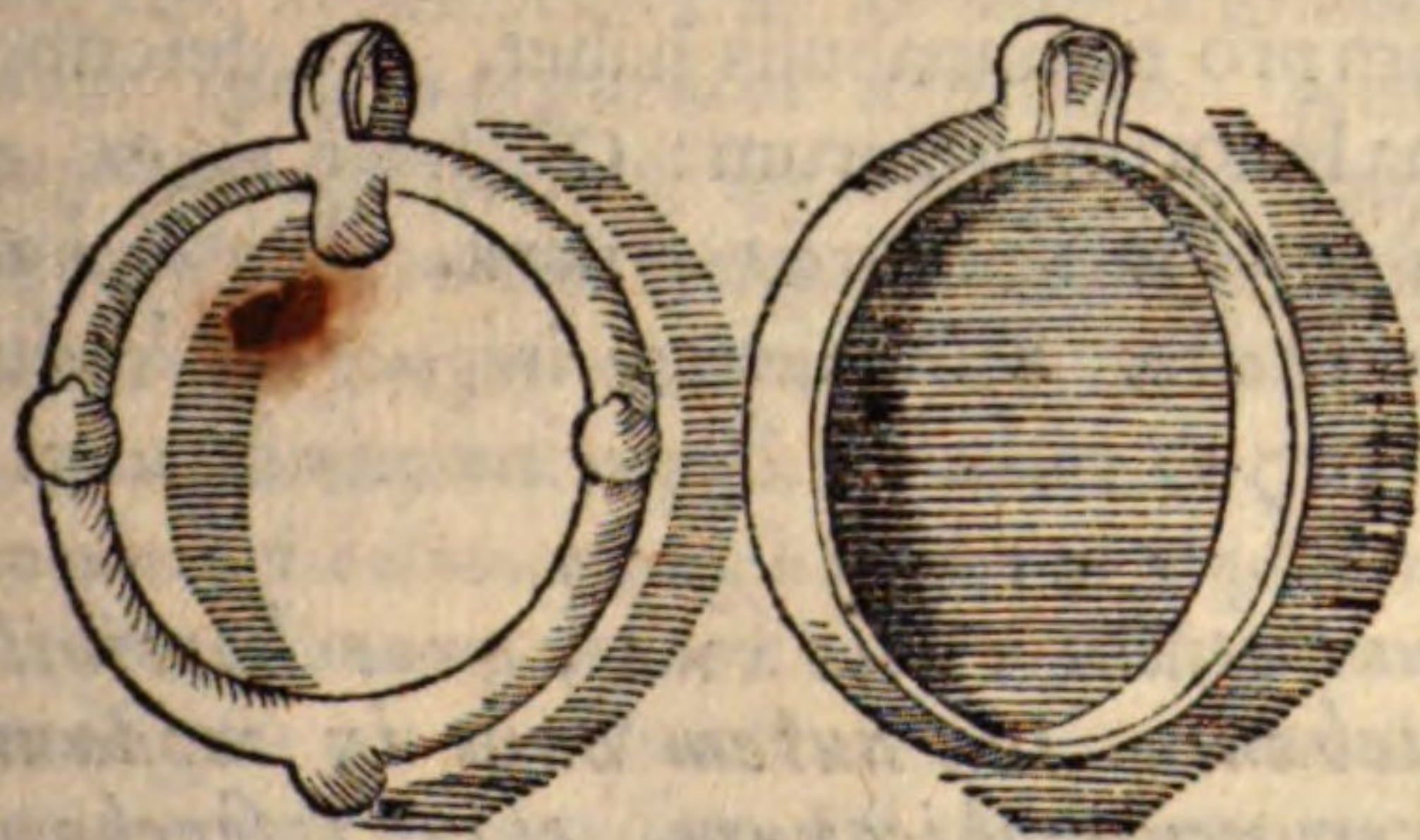
Atque adeo tympana illa reuera fuerunt quidam *orbes*, aut *disci*, ex corio extento parati. Neque tamen negare uelim, illa identidem etiam duplici corio obtenta fuisse; adeo, ut iis nunc quodammodo similes sint disci duplici pergamento obducti, quibus interdum pilae pennatae excipiuntur, et mittuntur. Certe aliquando ex utraque parte percutiebantur tympana. Quod legimus apud NONNUM, *Libr. XV Dyonys.* u. 54. Τύμπανον ἡέρταζε, καὶ ἰμφοιπλῆγι βοείῃ διζ γυνέσμεαρά γησε μέλῳ. i. e. *tympanum subleuabat, et, utrinque percussa pelle bouina, duplicem reddebat sonum*. Hinc et *inania tympana* uocantur ab OUIDIO, *Lib. III Metamorph.* u. 537. Et AVSONIVS, *Epist. XXV*, canit:

— — *Tentis reboant caua tympana tergis.*

Neque uero solius Nonni, sed aliorum etiam scriptorum, auctoritate constat, eius generis tympana maxime ex corio bouino confecta fuisse. Sed et asinina pellis est adhibita, in iis praecipue tympanis, quibus usi sunt sacerdotes Cybeles. De quibus PHAEDRVS, *Lib. III fab. XX*: Galli Cybeles, inquit, *circum quaestus ducere Asinum solebant. is quum labore et plagis esset mortuus, Detra-*

ἐκ τῆς pelle, sibi fecerunt tympana. SVIDAS generatim scribit :
 τύμπανον ἐκ δερμάτων ἐστὶ γινόμενον καὶ κρέον, ὃ κατεῖχον αἱ Βάκ-
 χαι. Credo, huic generi tympanorum non adeo dissimilia fuisse
 ῥοπτρα Persarum ueterum, prout quidem describuntur a PLUTAR-
 CHO, in uita Crassī, p. 557. Τάρθροι ἔκ κέρασιν, ἔδὲ σάλπιγγιν,
 ἐποτρύνουσιν ἑαυτὰς εἰς μάχην, ἀλλὰ ῥοπτρα βερσοπαγῇ καὶ κοῖ-
 λα περιτείναντες ἡχείοις χαλκοῖς, αἶμα πολλαχόθεν ἐπιδιδωῖσι.
 Perobscure hunc locum ita reddidit Crusenius: *Persae non corni-
 bus, aut tubis, classicum canunt; sed clauas ex corio concavas
 aeramentis intentas resonantibus pulsant undique.* Sed lucu-
 lentius omnino hunc locum exposuit uir quondam eruditissimus,
 IAC. PERIZONIUS, qui Plutarchi uerba, in comment ad Aelian.
 Lib. VIII uar. Histor. cap. 8, ita interpretatus est: *Parthi non cor-
 nibus, neque buccinis, excitant se ad pugnam; sed in circulis
 corio extenso obductis et cauis, quos aereis tintinnabulis cir-
 cum tenderant, multis ex locis simul strepitum edunt.* Bene
 ergo is explicat hunc locum de tympanis Parthorum; quoniam
 hos omnino in bello tympanis usos esse, IUSTINVS etiam, Libr.
 XXXXI, cap. II, testatur. *Signum* inquit, *in praelio non tuba,
 sed tympano, datur.* Equidem non nescio, ueteres uoci ῥοπτρων
 uarias imposuisse notiones; sed propius ea ad tympani significatio-
 nem translata accedit, quando in Lexico HARPOCRATIONIS,
 auctoritate Lysiae, dicitur de annulo ostii. Λυσίας κατ' Ἀνδοκί-
 δα ἀσεβείας. Ἐδῆσε τὸν ἱεῶνα ἐκ τῶ ῥοπτρου τῶ ἱερῷ.
 νῦν τὸν τῆς θύρας κρείον λέγει i. e. *Lysias contra Andocidem de
 impietate: Equum ad templi annulum alligauit; ubi an-
 nulum ianuæ ῥοπτρον uocat.* Ab ista annulorum similitudi-
 ne, inprimis quia iis fores etiam pulsari potuisse uidentur, ῥοπτρον,
 credo appellatum fuisse certum genus instrumentorum musico-
 rum; scilicet circulos cauos, quibus includebantur aeramenta tin-
 nientia; quae manibus motitata sonum ediderunt. Cuiusmo-
 di ῥοπτρων frequens fit mentio in NONNI Dionysiacis. e. g. Lib.
 XX, u. 302. Χρεσὶ δὲ δινεύουσα φιλέυια ῥοπτρα Λυαῖα Βασιλῆος
 ἐσκιετῆσε. h. e. *manibus mouens, uel circumagens gratos Baccho
 cir.*

*circulos Baccha saltabat. et Lib. XXXVII, u. 722: Σάσατε
 χίλκεια ῥοπτρα, καὶ ἐύια τυμπανα Ῥέης. i. e. Quatite ferrea
 rhoptra, et tympana Bacchica Rheae. Erant autem haec simplicia
 ῥοπτρα utique distincta non a tympanis solum, sed et a cymbalis.
 Distincte haec tria musicorum instrumentorum genera recenset
 NONNVS, Lib. XVII, u. 344, et sequentibus. Βίχην ῥοπτρα
 τίνασσε. Τύμπανα δ' ἐσμαράγηνε. Κύμβαλα δ' ἐκροτάλιζε.
 h. e. Baccha agitabat rhoptra. Tympana uero resonabant; et
 cymbala crepitabant. Opinor, me inuenisse formam huius ge-
 neris ῥοπτρων, in PIGNORII commentario de seruis p. 162, ubi
 exhibet figuras uariorum crepitaculorum ueterum ex antiquis mo-
 nimentis depromptas, quas ipse fatetur, a se magnam partem igno-
 rari. Talem figuram his subiicere uisum est:*

Existimat FRID. ADOLPH LAMPE, uir eruditus, de *Cymbalis
 ueterum*, Lib. I, cap. 15, his ῥοπτροις attribui δίζυγον χαλκόν,
duplex aes; unde et ῥοπτρα ad cymbalorum classem refert; pro-
 pterea, quod apud NONNUM, Lib. XIII. u. 347, haec uerbale-
 gantur: Ἀλλὴ ῥοπτρὰ τίνασσε συνήορα δίζυγι χαλκῷ. i. e.
Alia Baccha agitauit ῥοπτρα, consociata duplici aeri. At ego,
 ni fallor, nolim ista uerba ita interpretari, ut ῥοπτρα, ad instar
 cymbalorum, simul ex duplici aere composita intelligantur; sed
 ideo ῥοπτρὰ mihi uidentur dici συνήορα δίζυγι χαλκῷ, quia illorum
 sonus accommodatus fuit ad sonum cymbalorum; uel potius, quia
 utri-

utriusque generis instrumenta ῥόπτρα, i. e. *circuli aenei, iique caui*, et *cymbala*, inprimis in sacris Bacchi et Cybeles, simul usui esse consueverunt. Cymbala uero utique per δίζυγα χαλκὸν describebantur apud ueteres. Constabat enim CYMBALVM duobus acetabulis, siue duabus semirotundis ac concavis peluibus; quarum altera sinistra, altera dextra manu gerebatur; quae concussae se inuicem tangebant, et ex conflictu tinnitum reddebant. Sed de *cymbalis ueterum* ex instituto egit in bonae frugis libello, v. cl. FR. D. ADOLPHVS LAMPE. Quod autem ad ῥόπτρα, h. e. ad circulos illos aeneos et tinnientes attinet; ea praeterea a l'arthis corio obducta speciem tympanorum praebuerunt. Quibus adeo ad augendum strepitum extrinsecus circumcirca addi potuerunt certa tintinnabula, aut nolae. Protulit BEGERVS, *uolum. III. Thesaur. Brandenb. p. 244*, imaginem Bacchae cum tympano, in quo globuli certi in orbem dispositi conspiciuntur; quos Begerus non praeter causam pro tintinnabulis habet. Ita describit etiam SVIDAS tympana Indorum ueterum: Οἱ Ἴνδοι εἶχον καὶ τύμπανα φρικώδη τινὰ βόμβον ἐξ ἐαυτῶν ἀνιέντα. Ἦν δὲ ἡ κατασκευὴ τοιαύτη. Φιτρὸν ἐλάτης κοιλάναντες ἐνήρμοζον εἰς αὐτὸν κώδωνας ὀρειχάλκῃς. Τὸ γὰρ σῶμα τῆς ἀγγυς ταυρεῖω δέρματι περικυτῶσαντες, μετέωρον ἔφερον ἐς τὰς μάχας, τῆτο τὸ τύμπανον. κ. τ. λ. h. e. *Indi habuerunt etiam TYMPANA, quae horribilem quendam sonum emittebant. Illa autem hunc in modum parabant: excauabant truncum abiegnum, eique inferebant crepitacula ex orichalco facta. Os uero huius instrumenti taurino corio circumobducebant; atque hoc tympanum sublime ferebant in pugnas.* Ergo in his Indorum tympanis truncus excauatus idem praestitit, quod in aliis ῥόπτρον, et circulus aeneus. Credidit BEGERVS, uir antiquitatis peritissimus, tympana aliquando tota fuisse aerea. Id quod facile comprobare potuisset auctoritate NONNI, apud quem, *Lib. XIII. u. 214, tympana* Rhacae uocantur, Τύμπανα χαλκεόνωτα, h. e. *tympana, quae aerea dorsa habent.* Hinc BEGERVS talem discum tintinnabulis aliisue crepitaculis circumcirca instructum exhibet, *Vol. III Thesauri Brandenb. p. 401.* Sed cum idem testimonio Plinii probare conatus sit, antiquis etiam argen-

argentea fuisse tympana; nescio, annon fefellerit? Nihil enim ea de re in Plinio reperi; nisi quod *Lib. XXXIII histor. nat. cap. 12*, ubi commemorat, quemadmodum uasa argentea sensim Romae in usum uenerint, inter alia addit, *Fenestellam testari, tympana se iuene appellata stateras et lances quas antiqui magidas appella- uerint*. Verum, *tympana* hoc loco inter supellectilia domestica potius, quam instrumenta musica, Plinius refert; alioqui certe non negamus, fieri potuisse, ut et ueteres aliquando *tympanis ar- genteis* usi sint. Ceterum omnino etiam aliae fuerunt tympano- rum formae. Quaedam ad figuram margaritae, si eam mediam di- uiseris, propius accesserunt; unde et PLINIVS, *Lib. VIII histor. nat. cap. 35*, auctor est, *margaritas quibus una tantum est fa- cies, et ab ea rotunditas; auersis planicies; ob id TYMPANA nominari*. Quibus uerbis non obscure innuit, prout bene rem explicat PERIZONIVS, *fuisse iam tum etiam tympana a concu- sia parte, marginis aequabilis; at ab altera extuberantia ali- quantum, ueluti sunt margaritae dissectae*. Nempe ita tym- pana quasi *semirotunda* fuerunt, qualia fere equitibus nostris sunt in usu. Sed aliquando ueterum tympana etiam comparantur cum cribris. Sic ab HESYCHIO *τύμπανα* dicuntur *δερμάτινα, βρακ- τήρια, κόσκινα, τὰ ἐν ταῖς Βακχαῖς κρούμενα*. h. e. *Coriacea, crepitantia, cribro similia, quae a Bacchis pulsantur*. Et ISIDORVS, *Lib. II Originum, cap. 21*: *Tympanum*, inquit, *est pel- lis, uel corium ligno ex una parte* (Barthius mauult legere: *ex ima, uel, extima parte*) *extensum. Est enim pars media Sympho- niae, in similitudinem cribri. Tympanum autem dictum, quod medium est. Vnde et margaritum medium, tympanum dici- tur; et ipsum, ut symphonia, ad uirgulam percutitur*. Mi- ram uocis tympani originem tradidit Isidorus; cum non dubium sit, quin a Graecis sit arcessenda. Est enim *τύμπανον* quasi *τύπα- νον*, quod descendit a uerbo *τύπτω*, uerbero, percutio; quia ea tympana maxime, quorum usus erat in Cybeles Bacchique sacris, manibus digitisque, et aliquando capitibus hominum, percutie- cantur, uti supra ostendimus; cetera uero etiam uirgis, uel feru- lis (quod docet Isidorus) uel qualibuscunque plectris; quae ma- xime

xime barbarorum fuit consuetudo. Quanquam et Cybele, in antiquo monimento, apud BOISSARDVM, *Antiq. P. III, pag. 47*, laeua manu tympanum; dextera uirgas, siue ferulas, tenere uideatur: nisi ibi aberrauerit *chalcographus*: cum in aliis figuris, et in numis antiquis, una cum tympano saepissime spicas tenere animaduertatur. Sed nimium satis hoc loco de tympanis.

XII.

Compendiosa explicatio monimenti Borghesiani ex Montfauconio.

Visum mihi est iam, ueluti compendii causa, his subiicere integram huius monimenti Borghesiani descriptionem atque explanationem, quam in nouo opere suo, de *Antiquitatibus*, loco supra pag. 98 citato dedit MONTFAUCONIVS, ita tamen, ut illa eiusdem loca, quae mihi dubia uidentur, alio typorum charactere designanda curauerim. *In orgiis Bacchi*, inquit, *ex uilla Borghesia editis*, *Bacchus femineo capitis cultu thyrsum tenet*, humero reclinatum; *Musa uicina lyram pulsat*. *Tigris recubans thyrsum ore tenet*; *Faunus similiter thyrsum dextera tenet*, humero reclinatum; *sinistra uero animalis cuiuspiam pellem*. *Alter eodem fere cultu Silenum sustinet*, qui hedera coronatus, *prope inuersam lagenam*, modo casurus est. *Altera sequens imago, saltationem Bacchicam repraesentat*. *Tres Nymphae saltando ludunt*, alia crotalis, alia lyra, tertia cymbalo. *Faunus duplici tibia ludit*. *Bacchans uir Nympham*, tibia ludentem, *fascia arrepta, trahit*.

XIII.

Quaedam superioribus addenda, atque mutanda. Observ.

Ante uero, quam hoc caput finiam, pauca adhuc monenda duxi, quae superioribus addi uelim. Ita nimirum, cum supra, CAPITE II HVIVS DIATRIBAE, de *collegio utriculariorum* agerem, et sigillatim pag. 45 et 48, interpretarer figuram pontis ex utribus constructi, quam ex commentario Pancirolli in *librum de notitia utriusque imperii*, item ex Steuuechii commentario in *Vegetium*, exprimendam curavi; tunc eas figuras, quae *Tab I, Fig. 5*, in utraque ripa fluminis ponti designato additae conspiciuntur, pro *sollibus* habui. Et uix aliter poteram interpretari, si so-

si solas quidem illas figuras respicerem, follibus nostris omnino simillimas. At enimvero, quamuis haud dubium sit, quin istiusmodi utres etiam follibus fuerint inflati; postea tamen, cum forte relegerem uerba *scriptoris Anonymi de rebus bellicis, qui Notitiae utriusque imperii, pag. 207*, adiectus est, et a quo figura illius pontis primum fuit exhibita; animaduerti, sculptores, locis citatis, omnino uideri nos in illis figuris delineandis et exprimendis fefellisse. Cum enim laudatus scriptor *Anonymus de rebus bellicis*, in exponenda forma *Ascofesri*, prout ibi scribitur, simul moneat, *in utraque ripa*, ubi pons talis ex utribus construatur, *debere MANVBALISTAS disponi, ne hostilis manus pontem operantibus impedimento consistat*; cui non in mentem ueniat, in illa utraque ripa non *folles*, sed *manubalistas*, debuisse fingi formaeque, et pro iis explicari? Erat uero militaris quaedam machina, quae inferiori aeuo dicebatur *MANVBALLISTA*; cuius formam explicant, *LIPSIUS, Lib. III Poliorcet. Dial. III*, et *STEUVENCHIVS, in comment. ad Vegetium, pag. 450*. Ipse uero *VEGETIVS, Lib. III, cap. XXII*: *SCORPIONES*, inquit, *dicebant, quas nunc MANVBALLISTAS uocant*. De scorpione autem *ISIDORVS, Lib. XVIII, cap. VIII*: *SCORPIO*, inquit, *est sagitta uenenata arcu et tormentis excussa. Quae, dum ad hominem uenit, uirus, quod figit, infundit; unde et scorpio nomen accepit*. De cuius nominis machina bellica iam *IUL. CAESAR, Lib. VII de bello Gall. cap. 25* meminit. In eiusdem *CAPITIS Sect. Obseru. 1. VIII. pag. 36* e *PETRONIO* annotaui, *utribus* aliquando aquam in conuiujs afferri solitam esse, ad manus lauandas. Sed dispiciendum est, an illi fuerint utres quidam proprie sic dicti, et coriacei; an uero potius certa uasa, quae uel a forma, uel aliunde, nomen istud inuenerunt? Nihil ad illum Petronii locum, quod me instrueret, certioreque faceret, attulit *V. CL. PETRVS BURMANNVS*, alias harum rerum interpres accuratissimus. Porro, *Obseru. 2*, eo ipso huius Diatribae loco commonstraui, *utrèm* et *utriculum*, etiam appellari instrumentum illud musicum, quo canunt *ἀσκαύλας*, i. e. *utricularii*, infixis utri tibiis. Addo iam, huiusmodi ueteris utriculi figuram reperiri apud *LAVR. PIGNORIVM*, in *comment. de seruis*, p. 162: quae uero a forma utriculorum,

quibus hodie quidam utuntur, non parum abit; inprimis cum nullas peculiare tibias, uel fistulas, adiunctas habeat. Aliam *utriculi* figuram, eamque duabus fistulis instructam, et hodiernis utriculis multo conuenientiore, forte deprehendi in egregio antiquitatis monumento, quod SPONIVS, *Miscell. erud. antiqu.* pag. 310, de Suouetaurilibus; at MONTFAUCONIVS, *Tom. II Antiqu. illustrat.* de Bacchicis sacris, interpretatur. Praeterea supra, *CAP. III, Sect. III*, egi de significatione *columnae*, ostendique, eam consecratam priscis temporibus fuisse diuinitatis notam, et nominatim Bacchum diu per columnam designatum cultumque fuisse. Cuius sententiae, neque adhuc me poenitet. Imo, certo modo et illud huc referri posse existimo, quod apud MAX. TYRIVM, *Dissert. XXXVIII*, legimus: Γεωργοι Διόνυσον, τιμῶσι, πῆζαντες ἐν ὀρχάτῳ αὐτοφύες πρέμνον, ἀγροικικὸν ἀγαλμα. h. e. *Agricolae, dum natium arboris truncum, siue stipitem, quasi agrestem statuam, in horto defigunt, eo modo se Bacchum colere existimant.* At enim uero, quod ad *columellam* attinet Gallieni imagini appositam, quae TAB. I, Fig. 6, conspici uidetur, et quam supra, pag. 68, interpretatus sum; nihil iam repugno, si quis eam figuram pro ara altiore habere malit. Essent utique plura adhuc obseruanda, quae tum addita, tum detracta, tum denique mutata, uelim; sed his rebus modum faciendum arbitratu, cetera humanitati et aequo iudicio Lectoris beneuoli permitto.

DIA-

DIATRIBAE I MISCELLANEORVM
POLITIORIS HVMANITATIS

CAPVT V

DE

METII VOCONII, SIVE, VT
APVD VOPISCVM LEGITVR, METU
FALCONII NICOMACHI, ORATIVNCVLA
TACITO AVGVSTO DICTA.

SECTIO I.

CVM mihi in hac ipsa Diatriba iam recognoscenda locuple-
tandaque uersanti forte in mentem uenit, me neque inuti-
lem prorsus, neque iis, qui hoc studiorum genere capiun-
tur, ingratam rem facturum, si in posterum eiusmodi *doctrinae*
antiquariae capitibus insigniora quaedam *doctrinae philologicae*
atque criticae argumenta adiunxero; aliam quodammodo,
quam hucusque constitueram, huius Diatribae inscriptionem fa-
ciendam existimaui. Cui instituto meo uti bonam ueniam ab
aequis Lectoribus haud grauate paratam spero; ita fateor, huic
ipsi consilio capiendo primum occasionem dedisse bonae notae co-
dicem membranaceum, eumque manu exaratum, quem ex Biblio-
theca T. VV. uenerandi quondam Norimbergensium Antistitis,
haud ita pridem mihi comparauit. Continet hic ipse codex P A N E-
GYRICOS VETERVM: qui, quantum ad illos ipsos panegyricos
illustrandos, et permultis locis rectius legendos, conferre possit;
DEO uolente et propitio, alio tempore exponam, inprimis, post-
quam Vir celeberrimus et de re literaria immortaliter meritus, D.
IO. ALBERTVS FABRICIVS, mecum praeterea humanissime
communicauit duo illa horum Panegyricorum exempla, quae cum

Instituti
ratio atque
ocasio.

aliis codicibus M S C T I S collata, et ex Gudiana bibliotheca redempta, in *Supplem. Bibl. Lat. p. 221*, collaudauit. Quoniam uero XI Panegyricis ueterum, qui iam alias typis exscripta atque euulgata extant, inserta etiam, et statim Plinii Panegyrico subiecta est *Oratiuncula* TACITO, *Augusto, dicta*; quam quidem et ipsam in V O P I S C O, sed multum a Codice M S C T O diuersam, reperi: uisum mihi est, utrumque eius exemplum, ueluti coronidis loco, huic Diatribae subiicere.

II.

EXEMPLVM E CODICE
M S C T O.

METII VOCONII ORATORIS
SENATORIIQUE ORDINIS
ORATIO DICTA DIVO CAE-
SARI TACITO AVGVSTO.

Semper P. C. recte ac prudenter hic amplissimus ac magnificus ordo consuluit: sed nulla unquam, neque gratior, neque prudentior, in hoc sacratio sententia dicta est. Senioremem Principem facimus, uirum quidem omnibus patrem, Reique publicae amatorem; a quo nil immaturum, nil perperam, nilque asperum, formidandum est. Scit enim ipse Tacitus, qualem Principem semper optauerit.

EXEMPLVM E FL. VOPI-
SCO IN VITA TACITI
IMPERATORIS,

CAP. V.

Qui post TACITVM sedebat, Senator consularis, METIVS FALCONIVS NICOMACHVS, in haec uerba differuit:

Semper quidem, P. C. recte atque prudenter Reipublicae magnificus hic ordo consuluit; neque a quoquam orbis terrae populo solidior unquam expectata sapientia est; attamen nulla unquam, neque grauior, neque prudentior, in hoc sacratio dicta sententia est. Senioremem Principem fecimus, et uirum, qui omnibus quasi pater consulat. Nihil ab hoc immaturum, nihil perperum, nihil asperum, formidandum est. Omnia seria, cuncta grania, et quasi ipsa

uerit. Si enim nobis placeat, recolere uetusta illa prodigia, Caios, Neroncs, Commodos, Eliogabalos : non quidem homines, sed actutum illarum uicia, omnes una uoce dicetis. Avertant Dii, Principes, pueros, et Patres patriae impuberes, dici; et quibus ad scribendum magistri litterarum manus teneant : quos ad dandos magistratus dulcis ac puerilis uoluptas inuitat. Quid miserius, quam habere Imperatores, qui respiciant ad nutricem, nescientes iudicare de fama ? Gratias igitur pro Republica Diis immortalibus agamus omnes, quod TACITVM habemus Principem. Teque, TACITE AVGVSTE, obsecro, ne tu paruulos tuos, si te fata praeueniant, Imperii Romani heredes facias: sed imiteris, Neruam, Traianum, Adria-

ipsa Respublica iubeat, auguranda sunt. Scit enim, qualem sibi Principem semper optauerit; nec potest aliud nobis exhibere, quam quod ipse desiderauit, et uoluit. Enimvero, si recolere uelitis uetusta illa prodigia, Neroncs dico, et Eliogabalos, et Commodos, seu potius semper Incommodos; certe non hominum magis uicia illa, quam aetatum fuerunt. Dii auertant, Principes, pueros; et Patres patriae, dici impuberes; et quibus ad subscribendum magistri literarii manus teneant; quos ad consulatus dandos dulcia, et circuli, et quaecunque uoluptas puerilis inuitet. Quae, malum, ratio est, habere Imperatorem, qui famam curare non nouerit; qui, quid sit Respublica, nesciat; nutritorem timeat, respiciat ad nutricem, manuum magistratuum ictibus terrorique subiaceat; faciat eos consules, duces, iudices, quorum uitas, merita, aetates, familias, gesta, non norit? Sed, quid diutius P. C. protrahor? Magis gratulemur, quod habemus Principem senem, quam illa iteremus, quae plusquam lacrymanda tolerantibus extiterunt.

Adrianum, Antoninum Pium, ceterosque alios, quos sacer iste senatorius ordo posuit inter Deos. Ingens enim gloria Principis est, rempublicam magis amare, quam filios.

terunt. Gratias igitur Diis immortalibus ago, atque habeo, et quidem pro uniuersa Republica, teque, TACITE AVGVSTE, conuenio, petens, obsecrans libere, pro communis patriae legibus deposcens, ne paruulos tuos, si te citius fata praeuenerint, facias Romani heredes Imperii: ne sic Rempublicam Patresque conscriptos, Populumque Romanum, ut uillulam tuam, ut colonos tuos, ut seruos tuos, relinquant. Quare circumspice, imitare Neruas, Traianos, Adrianos. Ingens est gloria morientis Principis, Rempublicam magis amare, quam filios.

III.

Constitueram ab initio, pluribus inter se comparare utrumque huius oratiunculae exemplum, eamque ipsam notis quibusdam illustrare; sed, quominus in praesens destinata persequar, festinatio prohibet, et instans nundinarum tempus. Aliis potius, iisque aequis rerum aestimatoribus, eam rem committo, ut de utroque huius oratiunculae exemplo iudicium censuramque faciant, atque definiant, utrum horum alteri sit praeferendum, ne, quodam codicis mei amore inductus, aliquid praeiudicati huc afferre uidear. Non pauca autem hic forent excutienda, inprimisque de uero auctoris nomine disquirendum? Is in libro MSCTO uocatur METIVS VOCONIVS; apud VOPISCVM appellatur METIVS FALCONIVS NICOMACHVS; et, teste Grutero, in Codice quondam Palatino, MAECIVS FALTONIVS. Vbi obiter annoto, in PETRI RELANDI *Fastis consularibus*, pag. 239, erro-

errorem admitti, dum ex tribus istis unius uiri consularis nominibus, quae apud Vopiscum leguntur, duo consules suffecti finguntur, quorum alter METIVS FALCONIVS, alter NICOMACHVS, audiisset. Videtur autem haec ipsa oratio, quamuis perbreuis sit, a ueteribus magni aestimata, et, prout in Senatu dicta erat, literis prodita fuisse; cum ipse VOPISCVS referat, *hac oratione et Tacitum Augustum ipsum uehementer esse motum, et totum Senatorium ordinem concussum.* Credibile enim est, Metium illum Voconium sua aetate cum primis floruisse eloquentiae laudibus; cum in Codice scripto ORATORIS elogio ornetur, et, uel hoc unico ingenii foetu ad posteritatem transmissio, eoque fortasse ex pluribus aliis adhuc reliquo, testatum fecerit, quam feliciter primam eloquentiae Romanae grauitatem imitatus aetatis suae genium superarit. Quod si igitur mecum reputo, quam grauer omnia, quam apte eleganterque, pro illius quidem temporis conditione, et quam neruose, in breuiori huius orationculae exemplo, dicta sint; in eam cogitationem deducor, hanc ipsam orationculam in Codice MSCto a uetere et genuino exemplo esse descriptam; a VOPISCO autem interpolatam, et aliquot locis intempestiue frigideque dilatatam, atque ipsius scribendi generi quodammodo accommodatam, ita, ut parum sit, quod ex ista dilatatione retinere uelim. Atque, ut in praefens pauca quasi praelibem, sic puto, haud aegre ostendi intelligique posse, statim primae huius orationis periodo ista uerba aliunde fuisse inferta: *neque a quouquam orbis terrae populo solidior unquam expectata sapientia est.* Non solum enim sententia ipsa facile apparet otiosa; sed uerborum etiam collocatio numerum et suauitatem orationis magnopere interturbat; dum ex illa ipsa interpolatione intempestiua euenit, ut particula *unquam* in uno uerborum circuitu, praeter necessitatem, bis repetita legatur; et praeterea idem duorum membrorum exitus in eadem periodo *[sapientia est; sententia est]* orationem parum suauem numerosamue efficiat. Neque aliud iudicium de his quoque uerbis ferendum censeo, quae apud VOPISCVM Metii Voconii orationi aliunde accessisse, minus obscure patet: *Omnia seria, cuncta graua, et quasi ipsa Respublica iubeat, auguranda sunt.* In tam breui enim oratione antecedenti sen-

tentiae relata haec contraria putidiuscule adiecta videntur; quae nescio, quomodo, vim concinnae breuitatis eneruant, et sine satis commoda sententia quaedam uerba inferciunt. Ex eadem importuna interpolatione etiam languidam illam, et in tam graui oratione fere ineptam, nominum alliterationem atque translocationem enatam esse arbitror: *Helioabalos, et Commodos, seu potius semper Incommodos*. Commodus enim Imperator, uituperationis causa, frigidissime iam *Incommodus* appellatur, qui paullo ante, uerbo multo grauiore, inter *prodigia* relatus fuerat. Ea uero uerba, quae proxime sequuntur apud Vopiscum: *certe non hominum magis uitia illa, quam aetatum fuerunt*; magis ad excusandos, quam uituperandos, deterioris notae Imperatores faciunt; quasi, quicquid in iis fuerit uitiosum atque reprehendendum, non tam ipsis tribuendum atque imputandum dicatur, quam illorum temporum statui corruptissimo, in quo non potuerint non uitii inquinari: cum contra Codex scriptus multo apertius grauiusque, et integrae sententiae conuenientius, sic eam rem exprimat: *non quidem homines, sed aetatum illarum uitia, omnes una uoce dicetis*. Sed et illa uerba planiora extant in Codice scripto: *Quid miserius, quam habere Imperatores*; ubi apud Vopiscum legimus: *Quae, malum, ratio est, habere Imperatorem*. Illud uero omnino minus congruenter decenterque de Principum iuuentutis educatione ingessit Vopiscus, aut quicumque alius interpolator: *manuum magistrantium ictibus terroraque subiaceat*. In quibus uerbis, quae absunt a codice scripto, emendandis explicandisque fere frustra operam posuerunt quidam uiri eruditi. Neque dubito, quin in eodem Codice haec maiorem grauitatem spirent: *Gratias igitur pro Republica Diis immortalibus agamus omnes, QVOD TACITVM HABEMVS PRINCEM*; quam quae apud Vopiscum leguntur: *Sed, quid diutius P. C. protrahor? Magis gratulemur, quod habemus PRINCEM SENEM*. Adhaec et illa huius oratiunculae accessio apud Vopiscum mihi suspecta uidetur: *Ne sic Rempublicam, Patresque conscriptos, Populumque Romanum, ut VILLVLAM TVAM, ut colonos tuos, ut seruos tuos, relinquant*. Nescio enim, an satis deceat, Imperatori praesenti uillulam suam, et colonos, per

con-

contemptum quasi obiicere. Sed et in ultima huius orationis sententia apud Vopiscum intempestivae dilatationis signum haesit. *Ingens, inquit, est gloria MORIENTIS Principis, Rempublicam magis amare, quam filios.* Vocem enim *morientis* non male a Codice meo abesse existimo; cum illa potius ad Principem grauiter decumbentem et morti iam proximum, quam ad Imperatorem modo designatum, et in curia stantem, pertinuisse uideatur: propterea, quod alias *mortis morientisque* nomina plerumque in triste atque detestabile omen accipi consueuerant. Verum iam desino, et ad extremum huic Diatribae adhuc breues adiicio rerum nominumque Indices, quos pro laudabili suo in humaniores literas amore concinnauit IO. CONRADVS HOFMANNVS, iuuenis ab ingenio et uirtute commendatissimus.

ERRATA.

Pag. 19 uersu 3, lege OY pro EY.

21 — 18. — SPLENDIDISSIMVS pro SPLENDISSIMVS.

26 — 5. — saepissime, pro sapissime.

27 — 3. — Neque, pro ne que.

33 — 14 & 15 ἄπειρ, pro ἄπειρ; item εἰσάγουσιν et χεῖρας

63 — 18 — TAB I, num. 3, pro, TAB. I. num. 4.

65 — 33. — εἰδωλολατρεία, pro εἰδωλολατρεία.

66 — 2. — continuus, pro continuis.

69 — 15. — RHVRNVTVS, pro RHVRNVTVS.

73 — 29. — φιλοπλετίας.

88 — 4. — apud, pro aqud.

— 29. — Femineae, pro feminae.

89 — 1. — Berecynthia.

94 — 29. — arbor uel frutex, pro frutex uel arbor.

104 — 9. — brachio, pro brachio.

— uers. penult — sacrificiorum, pro sacrificantium.

105 — — — πάρεθαι, pro πάρεθαι.

108 — 23 — datur) fallunt; pro, datur, fallunt)

110 — pen. — tympanis, pro cympanis.

111 — 22. — λίγυαξ, pro λίγυαξ.

112 — 12. — crotalistria, pro crotolistria.

118 — 5 — πάρεθαι, pro πάρεθαι.

120 — 31 — Rheae, pro Rhacae.

326 — 3 — qui exscripti atque euulgati extant.

Haec et alia menda, quae ob festinationem et auctoris absentiam irrepperunt, aequo animo feret, et ipse corriget, beneuolus Lector.

INDEX SCRIPTORVM,
 QVORVM LOCA IN HAC DIATRIBA
 EXCITANTVR, ILLVSTRANTVR,
 ET VINDICANTVR.

Insigniora loca Asterisco notantur.

A.		Bartholinus, <i>Casspar.</i>	114
A	Cro, scholiastes Horatii,	Becanus, <i>Io. Goropius,</i>	64
	pag. 87, 117	Begerus, 7, 8, 9, 11, 13, 17, 19, 64,	68, 69, 78, 103,
	Acta Apostolorum,		120.
	Acta Eruditorum Lips.		110
Allatius,	24	Bellorius,	116.
Almelouenius,	71, 81	Bochartus,	64, 106
Ammianus Marcellinus,	44, 59	Boissardus,	33, 122
Anacreon,	76, 92	Boldonius,	24, 25, 61
Anonymus de rebus bellicis,	45. 48.	Bolducus,	64
	123*	Brissonus,	76
Anthologia Graeca,	101	Broeckhusius,	8, 101
Appianus,	68	Burmanningus,	123
Arrianus,	45. 46	C.	
Aristophanes,	75	Caesar,	36, 47. 123
Aristoteles,	107	Caius, <i>ICtus,</i>	53
Arnobius,	78, * 116	Callistratus,	89
Artemidorus,	81. 88	Callistus, Niceph.	16
Asconius,	29	Casaubonus,	3, 4, 37, 100, 103
Athenaeus,	70, 97, 106. 108	Catullus,	33, 78, 85, 86, 115
Augustinus, <i>Leonardus,</i>	64. 82.	de Caualleriis, <i>Io. Bapt.</i>	69
	110	Cellarius,	20, 25, 27*
Auuenus,	47	Chamilliardus,	15
Ausonius,	117	Chimentellius,	34
B.		Cicero,	9, 21, 24, 29, 57, 68, 111
Bandurus,	10	Clemens Alexandrinus,	65, 67, 77,
Barnesius,	110		78, * 81, 89, 117.
Barthius,	78. 107	Codex Iustinianus,	30
		Co-	

INDEX SCRIPTORVM.

Codex Theodosianus.	30, 32, 52,	Farnabius,	72
	53, 54	Ferretius,	30, 54
Columna, <i>Fabius</i> ,	101	Festus,	70. 83
1. ad Corinth. X. 20.	p. 117	Florus,	44
Cornelius Nep.	36	Fortunatianus,	115
Cornutus, uid. Phurnutus.		Freinshemius,	46
Crusius, Martin.	2	du Fresne,	31, 45, 47
Curtius,	46, 94, 96, 97	Frontinus,	44
Cuiacius,	31, 51 *		
Cuperus,	10, 70, 77, 82, 103, 113		
	114		

D.

Dacia,	3
uan Dale, <i>Anton.</i>	10
Demosthenes,	85, 97
Demsterus.	64
Deuteronom.	81
Digesta,	30, 53
Dio Chrysostomus,	36
Diodorus Siculus,	69, 72, 90, 91,
	105, 106
Dio Cassius,	46, 68
Dionysius Alexandrinus.	15
Donius, Io. Bapt.	107

E.

Epiphanius,	82
Euripides,	11, 70, 71, 75, 78,
	79, 84, 87, 98, 99, 101,
	112. 116
Eusebius,	15, 16, 65, 83, 98
Eustathius,	105, 112

F.

Fabrettus,	21, 34, 57, * 61
Falsterus,	22, *

Farnabius,	72
Ferretius,	30, 54
Festus,	70. 83
Florus,	44
Fortunatianus,	115
Freinshemius,	46
du Fresne,	31, 45, 47
Frontinus,	44

G.

Galenus,	80
Gellius,	52
Gentilis, <i>Scipio</i> ,	111
Gorlaeus,	64, 69, 110
Gothofredus, <i>Iacobus</i> ,	32, 51, * 54
Graevius,	30
Gronovius, <i>Iacobus</i> ,	64
Gruterus,	6, 13, 15, 18, 21, 22, 23,
	33, 34, 38, 39, 40, 41, 54,
	55, * 56, 60
Gutherius, <i>Iacobus</i> ,	68 *
Gyraldus,	64

H.

Harduinus,	11
Harpocraton,	66, 118
Herbetus Baro de Cherbury, Edo-	
ardus,	64
Herodianus.	66
Herodotus,	47. 76
Herrenschmidius,	64
Hesychius,	79, 86, 87, 121
Hieronymi Epistola ad Dardanum,	
	36

Homerus,	10, 76, 79
----------	------------

R 3

Ho-

INDEX SCRIPTORVM.

Horatius, 9, 69, 71, 78, 79, 82, 99, 102	Macrobius, 77, 89, 92, 107
Huetius, 64, 67	Malala, <i>Ioannes Antiochenus</i> , 17
I.	Marsigli, Comes, 1, 27
I Amblichus, 77	Martialis, 37, 75, 108
Inscriptiones ueteres, 2, * 12, 13, 17, 18, 19, 28, * 32, 35, 38, 39, 41, 42, 54, 58 *	Menagius, 112
Iouius, 50	Minutius Felix, 82
Isidorus, 47, 98, 121, 123	Montfauconius, 61, 95, * 114, * 115, * 122 *
Iulius Caesar, uid. Caesar.	N.
Iustinus, Histor. 118	N Ardinus, Famianus, 107
Iustinus Martyr, 81	Natalis Comes, 63, 89
Iuuenalis, 21, 76, 80	Naudaeus, 50
K.	Neander, Christophorus, 64
K Oenigius, 50	Nemesianus, 106, 114
L.	Nicephorus Callistus, 16
L Ampe, <i>Frid. Adolph.</i> 119, 120	Nicolai, Ioannes, 64
Lampridius, 29	Nonnus, 46, 47, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 84, 85, 87, 88, 89, 99, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, * 120.
Lexicon Eruditorum, 50	Norifius, 21
Lexicon uniuersale Historicum, ibid.	Novellae, 52
Liuius, 35, 44, 73, 85	Numi ueteres, 7, * 8, 9, 17, 19
Lipsius, 43, 123	O.
Lomazzio, Ioannes Paullus, 103	O Cco, 3, 7
Longus, 85	Olearius, <i>Gotofridus</i> , 81
Lucanus, 79, 100	Onuphrius, uid. Panuinius.
Lucianus, 73, 82, 84, 100, 103, 105, 109	Oppianus, 71, 109
Lucretius, 73	Ouidius, 10, 70, 71, 75, 76, 79, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 99, 102, 104, 105, 117
M.	Pa-
M Abillonius, 24, 26, 62	

INDEX SCRIPTORVM.

P.

PAgius, *Antonius*, 11, 12, 18
 Pancirollus, *Guido*, 30
 Panuinius, *Onuphrius*, 31, * 51*
 Paschalius, 74
 Patinus, *Carolus*, 7, 14, 15, 17
 Pausanias, 66, 69, 70
 Perizonius, 103, 118, 121
 Persius, 81
 Petronius, 36, 112, 123
 Phaedrus, 117
 Philostratus, 70, 74, 109
 Philoxeni Glossarium, 34
 Pharnutus, 69, 98, 100, 106, 109
 Pighius, 8
 Pignorius, 115, 119, * 123
 Pindarus, 83
 Pitiscus, 49
 Plautus, 33, 68
 Plinius Sen. 45, 70, 74, 75, 116
 Plinius Iun. 31, 55
 Plutarchus, 9, 23, 28, 57, 69, 70, 73,
 74, 77, 90, 94, 96, 101,
 118. *
 Pollio, uid. Trebellius
 Pollux, 81, 104, 108
 Porphyrius, 14
 Propertius, 76, 87, 102
 Prouerbia Salom. 81
 Prudentius, 79, *
 Puteanus, *Ericus*, 101

R.

Reinesius, 17, 34, 40, 41, 42, 52,
 53, 56, 57, 58, * 79, *

Relandus, *Petrus*, 128. *
 Rivijs, 33
 Rocca a Camerino, *Ang.* 24
 Rossaeus, *Alexander*, 64
 Rubenius, *Albertus*, 10, 78, 80

S.

Salmasius, 3, * 5, 8, 43, 45, 87,
 99, 103, 110, 112
 Sallustius, 33, 36, 44
 Sauilius, 65*
 Scaliger, *Iosephus*, 101
 Scaliger, *Iul. Caes.* 24, 103
 Scaliger, *Iustus*, 110
 Schefferus, 116
 Scholiastes *Anthologiae Graecae*,
 111
 Scholiastes *Apollonii*, 102
 Scholiastes *Aristophanis*, 87, 111
 Scholiastes *Demosthenis*, uid. *Vi-*
pianus.
 Scholiastes *Euripidis*, 66, 104
 Scholiastes *Horatii*, uid. *Acro*.
 Scholiastes *Persii*, 87
 Scholiastes *Sophoclis*, 91
 Scholiastes *Statii*, 104
 Scholiastes *Virgilii*, *Seruius*, 75, 77,
 91, 97
 - - - - *Probus*, 116
 Scioppius, *Caspar*, 33
 Seruius, uid. *Schol. Virgil.*
 Smetius, 15
 Solinus, 44
 Sophocles, 91
 Spanhemius, *Ezechiel*, 9, 11, 12,
 78, 85, 110
 Sperlingius, *Otto*, 102
 Sponius, 19, 32, 34, 37, 41, 42, * 52,
 56, 57, 64, 69, 113, * 115, 124
 Stat-

INDEX SCRIPTORVM.

Statius,	79, 83, 97, 104, 109	Varro,	76
Stephanus, Stephanus Ioannes,	43	Vegetius,	123
Stephanus, Henricus,	33	Victor, <i>Sextus Aurelius</i> , 2, *	3, 5,
Stewechius, Godesc.	43, 44, 49	Victoris Epitomator,	2, 5
Strabo,	47, 73, 89, 91, 110	Vinetus,	2
Suetonius, 29, 31, 34, 36, 44, 68, 116		Viranus,	82
Suidas,	118, 120	Virgilius, 10, 47, 71, 75, 79, 97, 102	
Symmachus,	32, 52		111, 116
T.		Vitruvius,	83
Tacitus,	22, 65, 74	Vlpianus, Rhetor, 69, 72, 73, 92, 107	
Tertullianus,	75, 87	Vopiscus,	112, 126. *
Theodoretus,	82	Vossius, <i>Gerhardus Ioannes</i> , 64,	
Thomafius, Gothofredus, 49, 58			82
Tibullus,	9, 72, 82, 109	Vossius, <i>Isaacus</i> , 80, 82, 86, 101	
Tillemontius,	5, 7, 18	Vrlatus, <i>Sertorius</i> ,	38 *
Trebellius Pollio, 2, 3, * 4, 5, * 7, 17		VVelferus,	53
Tristanus,	7, 18, 108	X.	
Turnebus,	51	Xenophon,	48
Tyrius, <i>Maximus</i> , 65, 66, 124		Z.	
V.		Zimmermannus, <i>Matth.</i>	64
Vaillantus,	10	Zonaras,	16
Vallemontius,	17	Zosimus,	2, 8, 48
Valturius,	49 *		

INDEX RERVM.

QVAE IN HAC DIATRIBA EXPLICANTVR.

A.

Abbreuiaturae, siue compendia scripturae iam olim animaduersa, pag. 23, 24

AE diphthongus, seiunctis uocalibus, a ueteribus scripta, 25

Agronia sacra Mustis et Baccho simul instituta. 90

Anacreontis Baccho litantis ode. 92

Animalia Baccho sacra. 108

Arae ornatae floribus et coronis. 83

Arbor columnae addita in gemma Ebneriana. 69

Arbores in Bacchi tutela. 69

quae Baccho sacrae. 70

Arnobii locus quidam uindicatur, 79

Artificum uaria et distincta fuere collegia, 28. uid. Collegium.

Ἀσκαῦλαι, siue Ascaulae, utricularii dicebantur. 37

Ascitae et Ascomanni, qui, et unde appellati fuerint? 45

Ascogephyri, pontes ex utribus, 45, 48, 123

Attalus, potens in Ionia uir, an fuerit Pater Saloninae? 7

Augusti qui dicti seniores, uel Iuniores? 12

Aurei, apud Latinos qui dicti? 8

B.

Bacchi sacrificium exhibet Gemma antiqua 63. Qui scriptores potissimum exposuerint Bacchi mythologiam? 64. Eius historiam alii de Noacho, alii de Nimrodo, alii de Mose, quidam de Melchisedeco, et ipso seruatore nostro, interpretati sunt. 64

Bacchi Epitheton περιβόλιος, circumcolumnaris, quomodo explicandum? 67. Alia uaria Epitheta. 69, 70, 72, 74, 99. Bacchus columnae figura effictus, cultusque, 67. Vid. columna. Fuit tutor arborum. 69. Quae arbores ei sacrae? 70. Quae animalia ei sacra? 108. Bacchus amator coronarum. 74. Cur aris cultus? 82, 83. Cur eius facies cornuta? 72. comes et frater Lunae habitus. 72. eius comites et ministri satyri. 73. eius ordinarium fere sacrificium fuit caper. 76. Bacchi genius per serpentem significabatur. 81. Bacchus, cur praeses Poetarum

S

- tarum habitus? 91. In eius comitatu fuerunt Musae, cum quibus haud raro in mythologia veterum coniungitur. 90, et sequentibus. Baccho Musisque simul Agronia celebrata. 90. Eidem et Apollini in monte Parnasso sacra celebrata sunt. 91. Non fuit alienus a iithara. 89. Bacchi forma feminea, et biformis. 98. Bacchus iuuenis et senex fingebatur. 106. quod contra Nardinum et Barthium notandum. 107. Baccho quatuor aetatum formae tribuebantur. 107. Eius sacris saltatio fuit propria. 84. Eiusdem sacra plerumque fuere nocturna. 71. In Bacchi sacris frequens fuit serpentum usus. 77. Bacchanalia a omophagia. 78. Bacchanaliorum non semper idem fuit ritus. 96. Bacchicarum pompae exempla. 74. 96. Bacchantium figurae. 103. de eorum uestitu, 87. speciatim de nebride, 104. Bacchantes personati inceserunt. 73. Baccharum uariis uestitus et apparatus. 84, 87. de earum saltatione. 84. de coma, 85. de iactatione capitis. ibid. Bacchae instrumentum, quod supra caput tenet. 85 et 86. Bassira, uel Bassaris uestis Bacchica, 87, 98, 114. Buleutae, qui uocati? 20. C. Calathi, in capitibus Satyrorum. 68. Caper siue hircus, ordinarium Bacchi sacrificium, 75, 76. Canis Baccho sacer, 108. Capite operto, uel aperto, quando sacra obierunt? 77. Carabus, qualis nauis? 47. Centonarii qui fuerint, et quomodo cum utriculariis conuenerint? 51, 52. Quidam pro iis centenarios legendum existimarunt ibid. Characteres literarum ueterum. Vid. Scriptura. Chryogone cognomen Saloninae, tributum. 7. notat partum, uel semen aureum. 8. Chrysogonus, nomen proprium uiri apud Zosimum 8. Cithara dedicata Baccho, 101. sonus eius Baccho gratus 89, 101. ea cum lyra confunditur. 102. A quibus Musis gesta? ib. Clementis Alexandrini locus quidam uindicatur. 79. Codex MS Ctus Panegyricorum ueterum 125. Codicum MS Ctorum fragmenta. 26. Collegia atque sodalitates artificum opificumque, 28. Graece τρώπια, medio aeuo Gildae, Guldæ et Geldoniae, appellabantur, 31. Cum iis conueniunt

INDEX RERVM.

- unt quodammodo nostrorum
opificum corpora die Zunfte
und Innungen. *ibid.*
- Collegiorum auctor apud Ro-
manos fuit Numa Pompilius,
28. numerus identidem mu-
tatus, 29. quomodo licitum
fuerit, coire in istiusmodi col-
legia? 30. an distincta fuerint
a corporibus? 31. usus eorum
in republica. 32. Veterum col-
legiorum historiam promise-
rat Ferretius, 30. Collegiorum
iura et privilegia 52. magi-
stratus et patroni, 53. item et-
iam patronae, 54. peculiaria
templa, 56. an inde conume-
randa sint inter coetus reli-
giosos? 57
- Collegium tibicinum iam a Nu-
ma institutum; cuius species,
liticines et cornicines. 37
- Collegium utriculariorum, *uid.*
utricularius.
- Columnae significatio, quae in
gemma Ebneriana conspici-
tur, 64. cur columnae addita
arbor, siue frutex? 69, 94. cur
eidem cornua Lunae imposi-
ta? 77
- Columnae simplices antiquissi-
mis temporibus pro Deorum
simulacris positae, religiose-
que cultae sunt. 65. Columnae
fuerunt notae diuinitatis. 67,
124 non fuerunt semper eius-
dem figurae. 67
- Columna Veneris, 65. columna
Solis, 66. columna Apollinis et
Bacchi, 66, 124
- Columella, uel ara, Gallieni ima-
gini apposita. 68, 124
- Cornua Bacchi. 72, 75
- Coronarum usus fuit in omni fe-
re sacrificiorum genere, 74.
cum primis in sacris Bacchi,
74, 75, quae uel hederaceae,
uel laureae, uel pampineae,
uel quernae, uel myrteae, uel
rosaceae, fuerunt, 75, 92.
- Crocota, uel croc. ton, uestis Bac-
chica. 87, 98.
- Crotala fuere instrumenta mu-
sica, quorum forma describi-
tur, 111. in his describendis
variant uiri docti, 110. simi-
lia fuere Gallorum Castagnet-
tes. 112
- Curiales, qui uocati sint? 20
- Cymbalorum forma describitur.
120
- Χρύσειοι, qui Graecis dicti? 8
- D.
- DAnubiale opus promisit Co-
mes Aloysius Ferdinandus
Marsigli 1. cuius affectae
partes describuntur. *ibid.*
- Decuriones in municipiis et co-
loniis, 20. uocabantur etiam
conscripti; ast non Patres con-
scripti, 21. aliquando enatus
Senatorumque nomen sibi
arrogarunt. 22
- Defensores ciuitatum, qui di-
cti? 20
- S. 2 Dia.

INDEX RERVM.

Diana multa habuit cognomina
ab auro dicta, 10. in ea colu-
erunt Lunam. 9

Diphthongi AE et OE in scri-
ptura Latina seiunctis uocali-
bus exhibendae. 25

E.

E Literae linea inferior sae-
pius oblitterata est. 33

EBNERIANAE inclytæ gentis
apparatus rei antiquariæ et
numariæ. 63

Eimmartus, Georgius Christo-
phorus. 1

Encarpus, in ara Bacchi, 83 Gal-
lis feston, Pindaro $\epsilon\iota\phi\epsilon\rho\omega\mu\alpha$
 $\beta\omega\mu\omega\iota$, uocatur. ibid.

Ephesus ciuitas Neocorus. 10

F.

Fabrinuales qui fuerint? 51

Femina, tyram tenens in G.

E. 88. An possit haberi pro
Musa? 89

Feminea Bacchi forma. 98

Ferentinum. 13

G.

Gallienus, Romanorum Impe-
rator, Saloninae maritus.

2. per speciem matrimonii Pi-
param sibi pactus; ibid. quam
perdite dilexit, 7. Fauet Plo-
tino Philosopho, 14. Eius ua-

ria elogia extant, 15, 16. A
scriptoribus profanis maxim-

opere uituperatur, 17. eius-
dem rescriptum in Christia-

norum fauorem, 16. nomina
eiusdem, 17, 18. nomen Vale-

riani eidem tribuitur, 19.
eius uitam describet Chamil-
liardus. 15

Gemma antiqua, sacrificium
Bacchi referens, illustratur,
63 — — 95. compendium ex-
plicationis omnium figura-
rum quæ in hac gemma an-
tiqua conspiciuntur. 94

Genii Deorum aliquando per
serpentes significantur. 81 sa-
crificiorum suauitate et nido-
re exsatiari putabantur. 82

Gildæ et Geldoniæ medio acuo
dicebantur collegia opificum? 31

Gorundis in cultu Deorum, 76
et 77

Gυνεσις, cur significet precari? 76

H.

Hedera, cur Baccho sacra? 70

Honorati collegiorum, qui
dicti? 55

Humanitas, quid significet?
Praef.

Humaniorum studiorum utili-
tas. ibid. I.

I, siue uocalis, siue consonans,
olim una eademque figura
scribebatur. 25

K.

Kίον, an etiam uiam notet? 67
 $\kappa\omicron\rho\alpha\beta\epsilon$, seu $\kappa\omicron\rho\alpha\beta\iota\omicron\nu$, nauis co-
riacea. 47

$\kappa\alpha\lambda\iota\sigma\chi\epsilon\alpha\phi\iota$. 23

L.

Laurus, cur Baccho sacra? 70

Le-

INDEX RERVM.

- Lenuncularii, qui dicti?* 52
Litterae maiusculae ueterum uid. Scriptura.
Lunae cornua cur imposita colum-nae Bacchi? 71. *Lunae comes et frater Bacchus semper habi-tus,* 72. *Luna culta in Liara.* 9.
Lunae falcatae signa Salominae imagini addita, quid notent? 9
Lyncei Baccho sacrae. 109
Lyra, an a cithara diuersa? 102
- M.
- Marsigli, Aloysius Ferdinand. Comes, promisit opus Danu-biale.* 1
Magistratus et Patroni collegio-rum. 53
Magistri collegiorum. 55
Manubalista, quale instrumen-tum bellicum. 123
Metii Falconii Nicomachi oratio ex Vopisco descripta, 126. a Vo-pisco interpolata uidetur 129.
Ex eius nominibus duos consules suffectos finxit Relandus, 128.
In Codice Manuscripto uocatur METIVS VOCONIVS. *ibid.*
Μίτρα, cingulum capitis et iliorum, 88
Municipiorum ac coloniarum or-dines. 20
Musa citharam tenens in Gemma Ebneriana 88. *item, in moni-mento Montfauconii,* 100. *Mu-sae fuere in Bacchi comitatu,* 90, 91. *hinc et in pompis Bacchicis sunt repraesentatae,* 92. *Musis Bacchoque simul Agronia sacra celebrarunt Athenienses.* 90. *Cur Musae cithara tribuatur?* 102.
Musae etiam crotala gessere. 112
Musica, cur addita sacris? 89
Musica instrumenta, qualia in sa-cris Bacchicis usurpata? 88
- N.
- N^αρθηξ differt a thyrso,* 100
Nauculae coriaceae. 47. *a Graecis κώρα βοι, uel κώρα βια, dicebantur.* *ib.*
Nebris, quale genus uestimenti? 104, 105
Nemesis, Dea, quid praestet? 59
Neocorae urbes, quae dicantur? 10
Nomina diuina tributa Augustis, eorumque coniugibus. 9
Novani, qui dicti? 13
- O.
- O Ediphthongus seiunctis uocali-bus olim scripta.* 27
Omphagia, Bacchi sacra; pro quo nomine Barthius male iussit scribi, ophiophagia. 78
Ὀφει, quoddam ornamentorum muliebrium genus. 81
Ophitae, quales haeretici? 82
Opificum uaria fuerunt collegia. 28. *uid. Collegium.*
Ordo municipiorum *ατ' ἐξ ὧν* *saepius Decurionum ordo diceba-tur.* 21. *aliquando honoris caus-sa titulum amplissimi et splendi-dissimi recipiebat.* *ibid.*
- P.
- Pantherae, et Pantherisci, ani-malia Baccho sacra.* 109
Parnassus, Apollini et Baccho sacer fuit. 91, 100

INDEX RERVM.

Περικλόνι Q, circumcolumnius, quo-
modo explicari possit? 67
Peutingerianae tabulae αὐτόγρα-
φον, ubi iam exstet? 20
Phiala, insigne Baccho proprium 108
Phoebe, eadem est, quae Diana,
aut Luna, 10
Pinus, cur Baccho sacra? 70
Pipa scribitur etiam Pipara, 2. Re-
gis Marcomannorum filia per
speciem matrimonii Gallieno
iuncta, et perdit dilecta, 2, 7.
diuersa omnino fuit a Cornelia
Salonina; quamuis hae a pluri-
mis eruditorum confundantur.
3, 6, 7
Platonicam ciuitatem condere uo-
luit Plotinus 14
Poetae, cur hederam gesserint.
Bacchoque fuerint sacri? 91
Pompae Bacchicae exempla. 74, 96
Prudentii quidam locus uindica-
tur. 79
Puncta, an in fine uersuum locum
inueniant, et an ad medium li-
terarum uentrem sint collocan-
da? 61. eorum usus in antiquis
inscriptionibus, ibid. Punctis in-
teriectis syllabae integrarum
uocum aliquando fuere distin-
ctae. 33
Q
Quinquennales, qui in munici-
piis colonisque dicti? 20
R.
Reinesius, negat, bacchantes ore
disserpsisse serpentes, 79. pro
uoce che/ydros in Prudentio ma-

le substituit choladas. ibid.
Ροπτρον dicebatur annulus ostii, 118
Fuit etiam nomen instrumenti
musici; quod describitur. 118.
Rhoptrorum forma exhibetur,
119. Quae fuerint rhoptra Per-
sarum? 118, 120. Cur rhoptra a
Nonno dicantur συνήρρα δίζουγ
χαλκῶ. 119
Rosa Baccho sacra, 92
S.
Sacrificans Baccho conspicitur nu-
dipes, et genibus flexis, 76. capi-
te aperto. 77 Quibus Diis aper-
to, quibus operio, capite sacrifi-
carint? ibid. sacrificantes etiam
steterunt ante aras, 76. sacrifi-
cia Graeci cum barbaris inter-
feriandum celebrarunt 89. Sa-
crificiis, cur Musica addita? ib.
Sacrificiorum et uictimarum
suauitate Deos exsatiari puta-
runt. 78
Salonina, Gallieni imperatoris u-
xor 2. non eadem fuit, quae Pi-
para; quamuis multi uiri docti
negarint; 2, 3, 6, 7. ortu haud-
quaquam barbara fuit. sed Ro-
mana, 4. Quis Pater eius fuerit?
ibid. Cur cognominetur Chryso-
gone? 7, 9. Non fuit ortu Graeca,
nec Attali, potentis in Ionia uiri,
filia, ib. in quibusdam numis ue-
luti Diana repraesentatur 9.
An fuerit primum uxor Valeri-
ani? 11. An Gallieni iunioris
uxor etiam dicta sit Cornelia
Salo-

INDEX RERVM.

Salonina? 1. de Saloninae moribus forma, et amore erga Philosophos. 13, 14
 Saltatio Dionysiaca Bacchicis sacris propria 84, 104
 Satyri, comites et ministri Bacchi, 73. horum personam in pompis Bacchicis inducebant Sacerdotes Bacchi, aut alii eius cultores ib. Satyri, Fauni, et Panis, nomina saepius confunduntur, 103. Satyrorum uariis fuit habitus; 73. Satyri capripedes et cornuti finguntur; ib. aliquando pedibus humanis, et sine cornibus, 1. 4, 113
 Scorpio, quale instrumentum bellicum. 123
 Scriptura per maiores literas Romanis fuit antiquissima, 22, 62. minusculos et currentes characteres, quibus hodie utimur, Romani ignorarunt ante Gothorum in Italiam aduentum; quod frustra negat Falsterus, 12. Scripturae compendia, siue abbreviaturae tam olim etiam fuerunt cognitae. 2, 24
 Senatus et Senatorum nomen Patres Urbis Romae sibi potissimum indicabant; neque ab initio mittebant concilio decurionum in coloniis et municipiis. 20.
 Serpens cur in manibus sacrificantis appareat? 77, 81. Serpentum frequens usus in sacris Bacchicis. 77, 85. an eos dentibus lacerarint bacchantes? 79, 80. Serpen-

tum genus, qui uocabantur *na-
 peiai*, et quorum in Orgiis fuit
 usus? 80. Serpentes aurei et ar-
 gentei, ibid. Serpentibus cur in
 ueterum monumentis cibus por-
 rigatur? 82. Serpentum figu-
 ra aliquando genii Deorum de-
 signabantur, 81. Cur igni ad-
 moueatur serpens? ibid. Haere-
 ticorum ueterum superstitio et
 fabulae de serpente. 83
 Silenus, senex, Bacchi nutritor et
 comes, 105. eius mythologia ad
 prophetiam de SCHILO refer-
 tur. 106
 SILLAE VALERIAE nomen scri-
 ptum uidetur, pro SILIAE VAL.
 nomine. 60

T.

T Literae linea superior trans-
 uersa saepius est oblitterata 33
 Tabulae Peutingerianae *αὐτοῦ*
φον, ubi iam extet? 20
 Thiasus quid notet? 97
 Thyrsus Baccho insigne proprium,
 99. differt *ἄπο γὰρ ἰνυ* 110.
 Thyrsigera etiam animalia oc-
 currunt in ueterum monimen-
 tis. 108
 Tibiae geminae, eaeque pares. 113
 tibiae Berecynthiae, unde di-
 ctae? ibid. Sex tibiatarum genera
 recensuit Eustathius. 114
 Tibiscum opidum Daciae. 19
 Tigres Baccho sacrae. 109
 Trebellii quidam locus mendiar-
 guitur. 5

Tym-

INDEX RERVM.

Tympani nomen est a τύπτω, 121. tympana etiam dicebantur rotæ simplices ex solidis tabulis factæ; item lances et stateræ, 116. item et quædam margaritæ, 121. tympanum præcipuum instrumentum Bacchicum, 86. Tympana facta ex corio bouino, uel asinino, aliquando etiam ex ære, 120. tympanorum figura fuit uaria, 115, 121. tympana quidam confundunt cum cymbalis, 115. digitis, palmis, aut capite percussa, 86, 115. aliquando etiam uirgis et plectris, 121. Ex tympanis bacchantes ederunt, 117. ad quem ritum Apostolus Paulus respicere uidetur, ibid.

V.

V, et consonantis, et uocalis, olim una eademque fuit figura, 25
Valturii Roberti, liber de re militari ueterum, describitur. 50
Vasa Bacchica, 108
Veneris columna pyramidalis, 65
Vestimenta Bacchica. 84, 87
Vitis Baccho sacra, 70
Vitrarii, qui dicantur? 35
Vitrum uariis fuit usus apud ueteres, 35. Vires lauandis manibus, an certa fuerint uasa? 36, 123. natandi transfretandi-que causa istis ueteres aliquando sunt usi, 43. quomodo istis flu-

uios et mare tranarint? 44. ex utribus rates quoque factæ, ib. de huiusmodi utribus folle inflatis, 45. stramento impletis, 46. pontes ex utribus constructi, 48. italium pontium figurae ex Valturio exhibitæ, 49
Vtriculariorum nomen pro uiriculariorum in quibusdam inscriptionibus legendum, 32. 58. nomen hoc ubi occurrat? 34. quomodo scribatur, et unde deriuetur? 34, 35. in antiquis inscriptionibus, num utricularii sint genus musicorum, qui Graecis δοκῦλαι, Gallis lōueurs de corne muse? 34, 37. utriculorum ueterum figurae, 123. Per utricularios falso intelligit fabros utriculorum Vrsatus, 38. potius intelligendum certum genus utriculariorum, qui in fluuiis et mari utribus sunt usi, 39 -- 43. Neque Sponius uidetur accurate interpretari utriculos et utricularios a forma nauium dictos, 43. Vtricularii quomodo coniungantur cum nautis, fabris naualibus, centonariis, aliisque? 51. corporis utriculariorum magistri et honorati, 55. cur templum utriculariorum Sebesiensium dicatum fuerit Nemesi? 59

Inter errata adhuc reterendum, quod pag. 126. sub initium orationis Merii Voconii ex codice MSC. descriptæ, post uerba: recte ac prudenter, omissæ sunt hæc siglae: R. P. id est, reipublicæ.

Schwarz, Christian Gottlieb

Christiani Gotlib. Schwarzii miscellanea politioris humanitatis in quibus
vetusta quaedam monimenta et variorum scriptorum loca ill

Norimbergae 1721

4 Diss. 71#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10640253-0

VD18 10199233-006